

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΓΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΤΣΟΥ

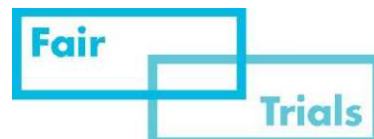
Αποτελεσματική Νομική Συνδρομή στην Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων για την Προσωρινή Κράτηση

Εθνική έκθεση - Ελλάδα
2018

Συγχρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα
«Δικαιοσύνη» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Συντονιστής

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου (ΚΕΣΔ) είναι ένα από τα πιο ενεργά, μη κερδοσκοπικά ερευνητικά Ιδρύματα στην Ελλάδα (www.cecl.gr). Ιδρύθηκε το 1995 και έχει έως σήμερα αναλάβει έργα έρευνας και ενίσχυσης θεσμών σε περισσότερες από 25 χώρες σε όλο τον κόσμο. Διαθέτει ειδικό συμβουλευτικό καθεστώς στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ (ECOSOC) και είναι το εθνικό σημείο επαφής με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA).

Το Κέντρο επιδιώκει να συμβάλλει στην προαγωγή των δημοκρατικών θεσμών και του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου, την εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης και την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας με σεβασμό στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε κράτους.

Σκοπός του Κέντρου είναι η διεξαγωγή θεωρητικής και εφαρμοσμένης επιστημονικής έρευνας στα πεδία του ελληνικού, ευρωπαϊκού και συγκριτικού δημοσίου δικαίου, των θεσμών και των δημοσίων πολιτικών, η παροχή θεσμικής υποστήριξης σε δημόσιους φορείς στην Ελλάδα, σε αναπτυσσόμενες χώρες και στα νέα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για τις εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο.

Οι δραστηριότητες του ΚΕΣΔ περιλαμβάνουν επιστημονική έρευνα και υλοποίηση προγραμμάτων, συμβουλευτική, διεξαγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, οργάνωση συνεδρίων και λοιπών εκδηλώσεων, έκδοση επιστημονικών μονογραφιών, μελετών και συλλογικών τόμων και συμμετοχή σε ερευνητικά δίκτυα.

Τα κύρια θεματικά πεδία στα οποία δραστηριοποιείται το Κέντρο είναι: οι συνταγματικοί θεσμοί, η χρηστή διακυβέρνηση και καλή νομοθέτηση, οι διεθνείς και ευρωπαϊκοί θεσμοί και πολιτικές, το κοινωνικό κράτος και η κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική.

Αυτή η έκθεση έχει συνταχθεί με την οικονομική υποστήριξη του Προγράμματος «Δικαιοσύνη» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου φέρει την αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενό της, το οποίο με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντανακλά τις επίσημες

απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Πίνακας Περιεχομένων

I.	Σύνοψη	3
II.	Εισαγωγή	5
III.	Μεθοδολογία της έρευνας	7
IV.	Πλαίσιο	8
	Γενικές πληροφορίες	8
	Νομικό πλαίσιο	9
	Νομολογία	22
	Νομοθετικές μεταρρυθμίσεις	24
V.	Στατιστικά δεδομένα	26
VI.	Ευρήματα της έρευνας	31
	Διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση	31
	Ουσιαλήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση	45
	Μέτρα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης	53
	Επανεξέταση της προσωρινής κράτησης	60
VII.	Συμπεράσματα της έρευνας	64
VIII.	Προτεινόμενες λύσεις	66

I. Σύνοψη

Η προσωρινή κράτηση είναι το έσχατο μέτρο στην ποινική προδικασία και επιβάλλεται στη βάση αυστηρών κριτηρίων, όταν περιοριστικοί όροι δεν μπορούν να εγγυηθούν επαρκώς την παρουσία του κατηγορουμένου στη δίκη ή τη μη τέλεση από αυτόν άλλων εγκλημάτων. Τα ζητήματα που εγείρει η διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση στην Ελλάδα εντοπίστηκαν και ερευνήθηκαν στο πλαίσιο του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*», το οποίο υλοποιήθηκε υπό το συντονισμό της Fair Trials International κατά τα έτη 2014-2016. Η παρούσα έκθεση επιδιώκει να εμβαθύνει στα δεδομένα της προηγούμενης αυτής έρευνας και να διευρύνει την υπάρχουσα γνώση επί των σχετικών ζητημάτων μέσα από τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας, όπως περιγράφεται στη μεθοδολογία του έργου. Η έρευνα εστιάζει στο δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στην ποινική διαδικασία και στη διαδικασία εκτέλεσης Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης, ως καταλυτικό παράγοντα για τη βελτίωση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση.

Τα κεντρικά ευρήματα της έρευνας σε σχέση με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση στην Ελλάδα έχουν ως εξής:

1. **Η αστυνομία** δεν εφαρμόζει ορθά τις νομικές διατάξεις για τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων για παροχή πληροφοριών, διερμηνεία, επικοινωνία με τρίτα πρόσωπα και πρόσβαση σε δικηγόρο.
2. **Η ιδιωτικότητα και η εμπιστευτικότητας των συναντήσεων με δικηγόρο** δεν διασφαλίζεται επαρκώς κατά τη διάρκεια της κράτησης στο αστυνομικό τμήμα και της προσωρινής κράτησης. Κατάλληλες υποδομές για τον σκοπό αυτόν απουσιάζουν.
3. **Η παροχή υπηρεσιών διερμηνείας και μετάφρασης** δεν διασφαλίζεται κατά τη διάρκεια της κράτησης στο αστυνομικό τμήμα και της προσωρινής κράτησης, ενώ η ποιότητα των υπηρεσιών αυτών στα δικαστήρια είναι αμφίβολη και δεν υπάρχουν μηχανισμοί πιστοποίησης των δικαστικών διερμηνέων.
4. **Το πρόγραμμα νομικής βοήθειας** χρησιμοποιείται σπάνια στο στάδιο της προδικασίας. Ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου από τον ανακριτή είναι πιο συχνός αλλά δεν καλύπτει το στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης.
5. **Οι νόμιμοι λόγοι επιβολής προσωρινής κράτησης** βρίσκονται, σε γενικές γραμμές, σε αρμονία με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Παρ' όλα αυτά υπάρχουν ενδείξεις ότι η λήψη αποφάσεων μπορεί να επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες.
6. **Οι περιοριστικοί όροι** πολλές φορές επιβάλλονται αντί της άνευ όρων απελευθέρωσης και όχι σαν εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα.
7. **Ο αριθμός των αλλοδαπών** που κρατούνται προσωρινά παραμένει υψηλός.
8. **Τα τοξικοεξαρτημένα άτομα** αντιμετωπίζουν πρακτικά εμπόδια στην προσπάθειά τους να επωφεληθούν από ευνοϊκές διατάξεις εν ισχύ για την προστασία τους.

9. Οι καλές πρακτικές περιλαμβάνουν την πρόσβαση στη δικογραφία, τον σεβασμό στα χρονικά όρια της προσωρινής κράτησης, τον αυτεπάγγελο διορισμό συνηγόρου και τη δυνατότητα υποβολής απεριόριστων αιτημάτων για άρση της προσωρινής κράτησης.

Τα παραπάνω ευρήματα αναπτύσσονται περαιτέρω στην ενότητα των συμπερασμάτων της παρούσας έκθεσης.

II. Εισαγωγή

Περισσότεροι από 100.000 κατηγορούμενοι βρίσκονται σε καθεστώς προσωρινής κράτησης στα κράτη μέλη της ΕΕ. Η επιβολή προσωρινής κράτησης είναι συχνά αναγκαία προκειμένου να διασφαλιστεί η παρουσία του κατηγορουμένου στο ακροατήριο και να προστατευτεί η δημόσια τάξη και ασφάλεια μέσω της αποτροπής διάπραξης νέων εγκλημάτων. Εντούτοις, η έρευνα έχει δείξει ότι το μέτρο της προσωρινής κράτησης πολλές φορές χρησιμοποιείται κατά τρόπο που προσβάλλει την προσωπική ελευθερία και το τεκμήριο της αθωότητας υπόπτων και κατηγορουμένων. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί ότι η προσωρινή κράτηση επηρεάζει αρνητικά τη δυνατότητα των υποδίκων να προετοιμαστούν αποτελεσματικά για τη δίκη τους, ιδίως ως προς τη δυνατότητά τους να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο σύμφωνα με τους κανόνες του δικαίου της ΕΕ. Εν όψει των πιθανών επιπτώσεων της προσωρινής κράτησης στα θεμελιώδη δικαιώματα, καθώς και στην ψυχική και σωματική υγεία των προσωρινώς κρατούμενων¹, είναι σημαντικό να αξιολογηθεί η συμβατότητα του νόμου και της πρακτικής της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση με τα πρότυπα του ευρωπαϊκού δικαίου και του δικαίου θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Το θεσμικό πλαίσιο σχετικά με την προσωρινή κράτηση έχει αποτελέσει στο παρελθόν αντικείμενο διεξοδικής έρευνας. Ωστόσο, η υιοθέτηση της Οδηγίας σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (Οδηγία σχετικά με την πρόσβαση σε δικηγόρο), η οποία έπρεπε να είχε μεταφερθεί έως την 27^η Νοεμβρίου 2016, έχει δημιουργήσει την ανάγκη επανεξέτασης των σχετικών διαδικασιών ώστε να γίνει παρακολούθηση της εφαρμογής της και καταγραφή του αντίκτυπού της στην αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων κατά την προσωρινή κράτηση.

Συνεπώς, το έναυσμα για το παρόν έργο δίνεται από την ανάγκη να διερευνηθούν οι προβλεπόμενες εξελίξεις και να εμπλουτιστούν τα υπάρχοντα δεδομένα σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής της προσωρινής κράτησης στην πράξη. Το έργο υλοποιείται από ΜΚΟ σε πέντε Κράτη Μέλη της ΕΕ υπό τον συντονισμό της Fair Trials Europe. Βασικός στόχος της είναι να συμβάλει στην βελτίωση της ποιότητας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση αξιοποιώντας την πρόοδο που έγινε στον τομέα αυτό με το έργο «Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων» και να εστιάσει στον ρόλο των συνηγόρων υπεράσπισης στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των πελατών τους.

Προς τον σκοπό αυτόν, οι εταίροι πραγματοποίησαν έρευνα πάνω στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην προσωρινή κράτηση στις χώρες τους, επικεντρώνοντας στο αν τηρούνται ή όχι στην πράξη οι εγγυήσεις που κατοχυρώνονται μέσω της Οδηγίας σχετικά με την πρόσβαση σε δικηγόρο. Ειδικότερα, η έρευνα επικεντρώνεται στον προσδιορισμό και την κατανόηση των υφιστάμενων φραγμών στην αποτελεσματική συμμετοχή των συνηγόρων υπεράσπισης κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων στην

¹<http://website-pace.net/documents/10643/1264407/pre-trialajdoc1862015-E.pdf/37e1f8c6-ff22-4724-b71e-58106798bad5>.

προσωρινή κράτηση, όπως αυτοί εμφανίζονται μέσα από το τρέχον νομικό πλαίσιο, τη δικαστική πρακτική που ακολουθείται και τη στάση των εμπλεκόμενων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Το έργο αναμένεται να διευκολύνει το διάλογο εντός των κρατών μελών αλλά και μεταξύ τους σχετικά με το ρόλο των συνηγόρων υπεράσπισης στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων αλλά και να ενισχύσει την αποτελεσματική και αναλογική εφαρμογή τους καθεστώτος προσωρινής κράτησης.

III. Μεθοδολογία της έρευνας

Το παρόν έργο σχεδιάστηκε ώστε να βελτιώσει την κατανόηση της διαδικασίας λήψης δικαστικών αποφάσεων στην προσωρινή κράτηση. Η μεθοδολογία του αναπτύχθηκε ώστε να κατανοηθούν καλύτερα οι εγχώριες διαδικασίες λήψης αποφάσεων ευελπιστώντας πως αυτό μα τη σειρά του θα επιτρέψει α) την ανάλυση των ανεπαρκειών εντός της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στην προσωρινή κράτηση, την κατανόηση των αιτιών για τα υψηλά ποσοστά προσωρινής κράτησης σε μερικές χώρες και την κατανόηση των θετικών στοιχείων αυτής της διαδικασίας σε άλλες, β) τον προσδιορισμό των φραγμών στην αποτελεσματική νομική εκπροσώπηση κατά το προδικαστικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας, την αξιολόγηση του ρόλου των συνηγόρων υπεράσπισης, γ) την εύρεση ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των διαφόρων δικαιοδοτικών συστημάτων και δ) τη διατύπωση συστάσεων που θα μπορέσουν να καθοδηγήσουν τους φορείς χάραξης πολιτικής στις μεταρρυθμιστικές τους προσπάθειες.

Τα στάδια της έρευνας είχαν ως εξής:

- (1) Έρευνα τεκμηρίωσης πάνω στο εθνική νομοθεσία και πρακτική σχετικά με την προσωρινή κράτηση, συγκεντρωτικά δημοσιοποιημένα στατιστικά στοιχεία για τη χρήση της προσωρινής κράτησης και τις διαθέσιμες εναλλακτικές καθώς και πληροφόρηση πάνω σε πρόσφατες ή επερχόμενες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις.
- (2) Διαρθρωμένες και ενδεδειγμένες προσωπικές συνεντεύξεις με συνηγόρους υπεράσπισης και ανακριτές δικαστές οι οποίες συμπλήρωσαν και ενίσχυσαν τα ευρήματα προηγούμενων έργων, συγκεκριμένα του έργου «Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων».

Στην Ελλάδα, η συλλογή δεδομένων για την έρευνα επιτεύχθηκε:

- μέσω έρευνας τεκμηρίωσης πάνω στη νομοθεσία, την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και τη νομολογία
- μέσω συνεντεύξεων με 3 συνηγόρους υπεράσπισης με ειδίκευση στο ποινικό δίκαιο και με πάνω από 10 χρόνια εμπειρίας έκαστος
- μέσω συνεντεύξεων με 2 ανακριτές δικαστές του Πρωτοδικείου Αθηνών και Κομοτηνής αντίστοιχα, επίσης με ειδίκευση σε ποινικές υποθέσεις

Η πρόσβαση στις δικογραφίες συνεχίζει να αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση, καθώς δεν δημοσιοποιούνται και το ελληνικό Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν επιτρέπει την πρόσβαση σε αυτές. Επιπλέον, η εξέταση μιας δικογραφίας απαιτεί πολύ χρόνο και προσπάθεια από τους συνηγόρους υπεράσπισης που προσφέρθηκαν να λάβουν μέρος στην έρευνα. Έτσι, δυστυχώς, δεν ήταν εφικτή η ξεχωριστή εξέταση δικογραφιών για τους σκοπούς του παρόντος έργου.

IV. Πλαίσιο

Γενικές πληροφορίες

Η Ελλάδα βρίσκεται στην ΝΑ Ευρώπη, έχει έκταση 131.957 km² και πληθυσμό 10.816.286 κατοίκους (απογραφή του 2011). Συνορεύει στα βόρεια με τη Βουλγαρία, την Π.Γ.Δ.Μ. και την Αλβανία, στα ανατολικά με την Τουρκία και στα δυτικά με την Ιταλία (θαλάσσια σύνορα). Το Νέο Ελληνικό Κράτος απέκτησε την ανεξαρτησία του από την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1830 και έγινε μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας το 1981. Η Ελληνική Δημοκρατία είναι Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975 αποτελεί τον θεμελιώδη Καταστατικό Χάρτη του Ελληνικού Κράτους.

Το νομικό σύστημα της Ελλάδος ανήκει στην παράδοση του αστικού δικαίου. Ο Ποινικός Κώδικας αποτελεί το βασικό κωδικοποιημένο κείμενο ουσιαστικού ποινικού δικαίου και ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (ΚΠΔ) αποτελεί το βασικό δικονομικό νομοθέτημα. Υπάρχουν ειδικοί νόμοι που ρυθμίζουν ειδικά συγκεκριμένα ζητήματα ποινικής διάστασης, για παράδειγμα ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας (Νόμος 2287/1995), ο νόμος περί εξαρτησιογόνων ουσιών (Νόμος 4139/2013), νόμοι για την προστασία αρχαιοτήτων (Νόμος 3028/2002, Νόμος 3658/2008), κλπ.

Το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης της Ελλάδας βασίζεται στην παράδοση της ηπειρωτικής Ευρώπης και η ποινική δικονομία έχει υιοθετήσει ένα «μεικτό» μοντέλο με στοιχεία τόσο από το κατηγορητικό όσο και από το ανακριτικό μοντέλο. Υποστηρίζεται πως παρόλο που η διαδικασία που ακολουθείται είναι κατά βάση ανακριτική, εντούτοις έχει αρκετά στοιχεία αντιμωλίας². Τα αδικήματα διώκονται αποκλειστικά από τις Εισαγγελικές Αρχές. Η ποινική δικονομία στην Ελλάδα διέπεται από την αρχή της υποχρεωτικής άσκησης δίωξης (αρχή της νομιμότητας). Η δίωξη πραγματοποιείται διαμέσου α) προανάκρισης που διεξάγεται από ειρηνοδίκη ή από αξιωματικό της αστυνομίας (πλημμελήματα), β) τακτική ανάκριση που διεξάγεται από δικαστή (κακουργήματα και πλημμελήματα) ή γ) άμεση παραπομπή της υπόθεσης στο ακροατήριο για ήσσονος σημασίας αδικήματα ή αυτόφωρα αδικήματα. Οι προκαταρκτικές εξετάσεις διεξάγονται πάντα εγγράφως, δίχως δημοσιότητα και δίχως κατ' αντιπαράσταση ακρόαση (άρθρα 33, 34 και 241 ΚΠΔ). Τα αποδεικτικά στοιχεία συλλέγονται από τον ανακριτή δικαστή ή από την αστυνομία. Η διαδικασία έχει κατηγορητικά χαρακτηριστικά καθώς οι διάδικοι δύνανται να επηρεάσουν τις διαδικασίες υποβάλλοντας αιτήσεις, προσκομίζοντας αποδεικτικά στοιχεία, ασκώντας προσφυγές κατά αποφάσεων του ανακριτή δικαστή και του εισαγγελέα, κλπ. Το προδικαστικό στάδιο ολοκληρώνεται με την έκδοση απόφασης από το συμβούλιο του δικαστηρίου με την οποία ο κατηγορούμενος παραπέμπεται σε δίκη ή απαλλάσσεται των κατηγοριών³.

Οι συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα εγείρουν διάφορα σοβαρά ζητήματα, όπως έχει επανειλημμένα επισημάνει στις εκθέσεις της η Ευρωπαϊκή επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Στην πιο πρόσφατη έκθεσή της, το 2016⁴, στην οποία γίνεται ειδική αναφορά στη

²D. Spinellis, C. Spinellis, Το σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης της Ελλάδος, 1999

³Ibid.

⁴ Διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/pdf/168074f85d>, τελευταία επίσκεψη στις 25/6/2018.

μεταχείριση υπόπτων για εγκλήματα οι οποίοι τελούν υπό καθεστώς προσωρινής κράτησης από την αστυνομία, η Επιτροπή στηλιτεύει τις κακές συνθήκες κράτησης στα αστυνομικά τμήματα, ιδιαιτέρως σχετικά με ζητήματα ελλιπούς φωτισμού, υπερπληρότητας και παρωχημένων υποδομών. Η έκθεση επίσης αναφέρει περιστατικά σοβαρής κακομεταχείρισης και συστήνει στις ελληνικές Αρχές «να προβούν άμεσα στις απαραίτητες ενέργειες ώστε να διασφαλιστεί με αποτελεσματικό τρόπο πως το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο γίνεται σεβαστό για κάθε κρατούμενο από την πρώτη στιγμή της στέρησης της ελευθερίας του από την αστυνομία» καθώς και «να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να διασφαλιστεί πως θα γίνει σεβαστό το δικαίωμα κάθε κρατούμενου να ειδοποιήσει κάποιον κοντινό συγγενή του ή κάποιον τρίτο σχετικά με την κατάστασή του και πως η άσκηση του δικαιώματος αυτού θα γίνει με αποτελεσματικό τρόπο από την πρώτη στιγμή της στέρησης της ελευθερίας του». Στα μέτρα αυτά θα πρέπει να περιλαμβάνεται «η επέκταση εφαρμογής του υφιστάμενου συστήματος νομικής βοήθειας και στο στάδιο της αστυνομικής έρευνας ή κατά την ανάκριση του υπόπτου από την αστυνομία, ακόμα και αν έχουν επισήμως απαγγελθεί κατηγορίες εναντίον του».

Νομικό πλαίσιο

Σύλληψη και παρουσία ενώπιον δικαστικής αρχής

Στο άρθρο 6 παρ.1 του Συντάγματος ορίζεται πως «Κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να του επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση. Εξαιρούνται τα αυτόφωρα εγκλήματα», στο άρθρο 276, παρ.1 ΚΠΔ ορίζεται πως «Εκτός από την περίπτωση του άρθρου 275 (αυτόφωρο έγκλημα), κανείς δεν συλλαμβάνεται χωρίς ειδικά και εμπειριστατωμένα αιτιολογημένο ένταλμα του ανακριτή ή βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου, που πρέπει να κοινοποιούνται κατά τη στιγμή της σύλληψης».

Όποιος συλλαμβάνεται για αυτόφωρο έγκλημα ή με ένταλμα προσάγεται στον αρμόδιο ανακριτή το αργότερο μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από τη σύλληψη, αν όμως η σύλληψη έγινε έξω από την έδρα του ανακριτή, η προσαγωγή γίνεται μέσα στον απολύτως αναγκαίο χρόνο για τη μεταγωγή του (άρθρο 6 παρ. 2 του Συντάγματος). Ο ανακριτής οφείλει, μέσα σε τρεις ημέρες από την προσαγωγή, είτε να απολύσει τον συλληφθέντα είτε να εκδώσει ένταλμα φυλάκισης (άρθρο 6 παρ. 2 του Συντάγματος). Η προθεσμία αυτή παρατείνεται για δύο ημέρες, αν το ζητήσει αυτός που έχει προσαχθεί, ή σε περίπτωση ανώτερης βίας που βεβαιώνεται αμέσως με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου. Όταν περάσει άπρακτη καθεμία από τις δύο αυτές προθεσμίες, κάθε δεσμοφύλακας ή άλλος, είτε πολιτικός υπάλληλος είτε στρατιωτικός, στον οποίο έχει ανατεθεί η κράτηση εκείνου που έχει συλληφθεί, οφείλει να τον απολύσει αμέσως (άρθρο 6 παρ. 3 του Συντάγματος) και οι παραβάτες τιμωρούνται για παράνομη κατακράτηση και υποχρεούνται να επανορθώσουν κάθε ζημία που έγινε στον παθόντα και να τον ικανοποιήσουν για ηθική βλάβη με χρηματικό ποσό, όπως νόμος ορίζει (άρθρο 6 παρ. 3 του Συντάγματος).

Νομική εκπροσώπηση κατά το προδικαστικό στάδιο

Ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να παρίσταται ιδίωονόματι και με συνήγορο σε κάθε ανακριτική πράξη, αν το επιθυμεί. Αν τα παραπάνω πρόσωπα κρατούνται θα πρέπει να προσαχθούν, εκτός αν η προσαγωγή του δημιουργεί δυσχέρειες (άρθρο 97 ΚΠΔ). Αν η παρουσία των διαδίκων δεν είναι για οποιονδήποτε

λόγο δυνατή, η πράξη ενεργείται και χωρίς αυτούς. Ύστερα όμως από αίτηση του ενδιαφερομένου μπορεί η πράξη να αναβληθεί για άλλο χρόνο αν δεν βλάπτεται η ανάκριση (άρθρο 98 ΚΠΔ). Οι διάδικοι που παρίστανται, συμπεριλαμβανομένων ενδεχομένως και του θύματος και οποιουδήποτε άλλου ατόμου που υπέχει αστική ευθύνη, και οι συνήγοροί τους δικαιούνται να απευθύνουν ερωτήσεις και να υποβάλλουν παρατηρήσεις, που καταχωρίζονται με αίτησή τους στην έκθεση (άρθρο 99 ΚΠΔ).

Στον ύποπτο τέλεσης πράξης ή στον κατηγορούμενο, ο οποίος συλλαμβάνεται ή κρατείται, παρέχεται αμέσως έγγραφο στο οποίο καταγράφονται τα δικαιώματά του. Το ως άνω έγγραφο συντάσσεται σε απλή και κατανοητή γλώσσα. Όταν αυτό δεν είναι διαθέσιμο στην κατάλληλη γλώσσα, ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος ενημερώνεται για τα δικαιώματά του προφορικά σε γλώσσα που κατανοεί με χρήση διερμηνέα. Το εν λόγω έγγραφο πρέπει στη συνέχεια να χορηγείται, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, σε γλώσσα που ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος κατανοεί. Το έγγραφο αυτό περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τα ακόλουθα δικαιώματα: α) το δικαίωμα παράστασης με συνήγορο, β) το δικαίωμα και τις προϋποθέσεις παροχής δωρεάν νομικών συμβουλών, γ) το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την κατηγορία, δ) το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης και ε) το δικαίωμα σιωπής, στ) το δικαίωμα πρόσβασης στο υλικό της δικογραφίας, ζ) το δικαίωμα ενημέρωσης των προξενικών αρχών και ενός επιπλέον προσώπου, η) το δικαίωμα σε επείγουσα ιατρική περίθαλψη, θ) τον ανώτατο αριθμό ωρών ή ημερών κατά τις οποίες ο κατηγορούμενος δύναται να στερηθεί της ελευθερίας του προτού προσαχθεί ενώπιον δικαστικής αρχής και ι) πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες προσβολής του νόμιμου χαρακτήρα της σύλληψης ή της κράτησης. Το έγγραφο αυτό επιτρέπεται να το διατηρεί στην κατοχή του καθ' όλη τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας του (άρθρο 99Α ΚΠΔ).

Το άρθρο 100 ΚΠΔ περί των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου ορίζει πως ο τελευταίος έχει το δικαίωμα στην απολογία του και σε κάθε εξέτασή του, ακόμη και σ' αυτήν που γίνεται σε αντιπαράσταση με μάρτυρες ή άλλους κατηγορουμένους, να παρίσταται με συνήγορο. Γι' αυτό το σκοπό προσκαλείται εικοσιτέσσερις ώρες πριν από κάθε ανακριτική ενέργεια. Επιτρέπεται σύντμηση της προθεσμίας αυτής, αν από την αναβολή δημιουργείται κίνδυνος που η ύπαρξή του βεβαιώνεται ειδικά με έκθεση του ανακριτή ή του ανακριτικού υπαλλήλου. Ο ανακριτής έχει την υποχρέωση να διορίσει αυτεπαγγέλτως συνήγορο, αν το ζητήσει ρητά ο κατηγορούμενος. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να απαγορευθεί η επικοινωνία του κατηγορουμένου με το συνήγορό του (άρθρο 100 παρ. 4 ΚΠΔ). Ωστόσο, ο ΚΠΔ εγγυάται μόνο την εμπιστευτικότητα της επικοινωνίας, με την έννοια πως ό,τι ειπωθεί μεταξύ τους δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί μετέπειτα στη δίκη και όχι την διεξαγωγή της επικοινωνίας σε συνθήκες ιδιωτικότητας, όπως ορίζεται στο άρθρο 3 (3) (α) της οδηγίας για την πρόσβαση σε δικηγόρο.

Ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να παραιτηθεί από το διορισμό συνηγόρου. Η παραίτηση πρέπει να είναι προϊόν της ελεύθερης βούλησης του και να μην περιέχει όρο ή αίρεση. Ο κατηγορούμενος μπορεί να ανακαλέσει την παραίτηση μεταγενέστερα, σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας (άρθρο 96 ΚΠΔ).

Νομική βοήθεια και αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου

Η νομική βοήθεια στην Ελλάδα ρυθμίζεται στο νόμο 3226/2004⁵ περί της παροχής νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος, και μπορεί να ζητηθεί στο πλαίσιο οποιασδήποτε δικαστικής διαδικασίας (αστικής, ποινικής, διοικητικής). Ωστόσο, η νομική βοήθεια κατά την ποινική διαδικασία υπόκειται σε διαφοροποιήσεις σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του ποινικού δικαίου και δικονομίας. Για σοβαρά αδικήματα, που δικαιολογούν την επιβολή προσωρινής κράτησης, συνήγορος μπορεί επίσης να διοριστεί αυτεπαγγέλτως από τον ανακριτή δικαστή.

Δικαίωμα να λάβουν νομική βοήθεια έχουν όλοι οι Έλληνες πολίτες και οι πολίτες της ΕΕ, καθώς και οι υπήκοοι τρίτων κρατών και οι ανιθαγενείς οι οποίοι διαμένουν νόμιμα εντός της ελληνικής επικράτειας, οι οποίοι έχουν χαμηλό εισόδημα και των οποίων η υπόθεση δεν είναι απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη. Παιδιά που έχουν πέσει θύματα συγκεκριμένων εγκλημάτων (εμπορία ανθρώπων, απαγωγή, σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση παιδιού, παιδική πορνογραφία και σεξουαλική εκμετάλλευση) έχουν πάντοτε δικαίωμα να λάβουν νομική βοήθεια για τις ποινικές και αστικές αξιώσεις τους χωρίς άλλες προϋποθέσεις, σύμφωνα με την Οδηγία 2011/93/ΕΕ. Αυτός που επιθυμεί να λάβει νομική βοήθεια πρέπει να υποβάλει σχετική αίτηση, η οποία θα πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με όλα τα στοιχεία στα οποία βασίζεται το αίτημά τους, συμπεριλαμβανομένου του αντικειμένου της υπόθεσης για την οποία αιτούνται την παροχή νομικής βοήθειας καθώς και στοιχεία που να αποδεικνύουν την οικονομική τους κατάσταση. Η διαδικασία υποβολής της αίτησης είναι δωρεάν και μπορεί να κινηθεί απευθείας από το ίδιο το ενδιαφερόμενο άτομο (δηλαδή η αίτηση δεν είναι υποχρεωτικό να υποβληθεί από δικηγόρο, αν και αυτή η επιλογή δεν αποκλείεται). Το αίτημα αξιολογείται από έναν δικαστή ο οποίος αποφασίζει στη βάση του ισοζυγίου των πιθανοτήτων. Οι απορριπτικές αποφάσεις θα πρέπει να αιτιολογούνται ειδικώς. Νέα αίτηση μπορεί να υποβληθεί σε περίπτωση αλλαγής των δεδομένων της κατάστασης. Ο δικαστής δύναται να αποφασίσει την ανάκληση τη παροχής νομικής βοήθειας ή τον περιορισμό αυτής αν τα κριτήρια για τη παροχή νομικής βοήθειας πια δεν ικανοποιούνται ή αν δεν είχαν ποτέ ικανοποιηθεί. Στη δεύτερη περίπτωση, ο δικαστής δύναται να επιβάλει πρόστιμο στο άτομο που υπέβαλε αίτηση για υποβολή παραπλανητικής αίτησης. Αν το άτομο το οποία χρειάζεται νομική βοήθεια είναι παιδί που έχει πέσει θύμα, όπως ορίζεται παραπάνω, τότε, σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 1 του Νόμου 3226/2004 και με την Οδηγία 2011/93/ΕΕ, το δικαστήριο δύναται να διορίσει αυτόματα συνήγορο για την εκπροσώπηση του παιδιού παρακάμπτοντας τη διαδικασία υποβολής αίτησης.

Οι δικηγόροι που προσφέρουν νομική βοήθεια επιλέγονται από έναν πίνακα ο οποίος καταρτίζεται μηνιαίως από τον Δικηγορικό Σύλλογο της περιοχής δικαιοδοσίας του δικαστηρίου. Δημιουργούνται δύο διακριτοί πίνακες. Ένας για υποθέσεις του ποινικού δικαίου και ένας δεύτερος για υποθέσεις του αστικού και του εμπορικού δικαίου. Επίσης, οι Δικηγορικοί Σύλλογοι καταρτίζουν καθημερινά πίνακα με δικηγόρους άμεσα διαθέσιμους («εφημερεύοντες») να προσφέρουν νομική βοήθεια στο προδικαστικό στάδιο καθώς και κατά την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούν σε κακουργήματα και αυτόφωρα πλημμελήματα. Ο δικαιούχος νομικής βοήθειας πρέπει να αποδεχτεί το

⁵Φ.Ε.Κ.Αρ.Α' 24/04-02-2004.

συνήγορο που του διορίστηκε και δεν έχει δικαίωμα να σε συνήγορο της επιλογής του. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το άτομο που αιτείται νομικής βοήθειας δύναται να ζητήσει τον διορισμό δικηγόρου ο οποίος είχε αναλάβει την υπόθεσή του σε προηγούμενο στάδιο της διαδικασίας. Ο δικηγόρος που διορίζεται μέσω του συστήματος αυτού υποχρεούται να αποδεχθεί και να εκτελέσει την εντολή δεν μπορεί να προβάλει νομική αξίωση για προπληρωμή της αμοιβής του. Οι αμοιβή συνηγόρου καθώς και οποιεσδήποτε άλλες δαπάνες βαρύνουν το Δημόσιο και καταβάλλονται μετά το πέρας της δίκης, βάσει της κατανομής εξόδων που θα αποφασίσει το δικαστήριο. Η αμοιβή του συνηγόρου που προσφέρει νομική βοήθεια θα πρέπει, κατ' αρχήν, να είναι τουλάχιστον στα ίδια επίπεδα με το νόμιμο κατώτατο όριο αμοιβής των δικηγόρων.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, υπάρχει ένας αριθμός συγκεκριμένων κανόνων οι οποίοι εφαρμόζονται σε ποινικές υποθέσεις, ώστε να γίνουν σεβαστές οι ιδιαιτερότητες του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας και να διασφαλιστεί η πρόσβαση σε δικηγόρο σε όλα τα στάδια της διαδικασίας. Οι κατηγορούμενοι που χρήζουν νομικής βοήθειας δύναται να αναζητήσουν συμβουλευτική αρωγή από τον εισαγγελέα υπηρεσίας από τον εισαγγελέα που έχει αναλάβει να ελέγχει τις συνθήκες που επικρατούν στο χώρο κράτησής τους σχετικά με το πώς μπορούν να επωφεληθούν από το παραπάνω σύστημα. Σε γενικές γραμμές οι κατηγορούμενοι οφείλουν να ακολουθήσουν τη διαδικασία υποβολής αίτησης που αναλύεται παραπάνω. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν ισχύει σε εκείνα τα προδικαστικά στάδια της διαδικασίας στα οποία ο κατηγορούμενος δίνει επίσημη κατάθεση ή εξετάζεται από τις αρχές (άρθρο 100 ΚΠΔ), αποφασίζεται η εισαγωγή του κατηγορουμένου σε δημόσιο ψυχιατρείο (άρθρο 200 ΚΠΔ) και γενικά σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις που αφορούν σε κακούργημα (άρθρο 376 ΚΠΔ). Επίσης, η προαναφερόμενη διαδικασία δεν ακολουθείται κατά την εκδίκαση κακουρηγημάτων ή αυτόφωρων πλημμελημάτων.

Σε αυτές τις περιπτώσεις ακολουθείται μια πιο απλοποιημένη διαδικασία, κατά την οποία ο κατηγορούμενος δύναται να υποβάλει με οποιοδήποτε μέσο αίτημα να του διοριστεί συνήγορος αυτεπαγγέλτως ενώ δεν έχουν εφαρμογή σ' αυτήν την περίπτωση οι προϋποθέσεις του άρθρου 1 του Νόμου 3226/2004 για την παροχή νομικής βοήθειας ήτοι, το χαμηλό εισόδημα και η νόμιμη διαμονή στην Ελλάδα. Αρμόδιος να αποφασίσει σχετικά με τον αυτεπάγγελτο διορισμό συνηγόρου είναι ο προεδρεύων Δικαστής του δικαστηρίου στο οποίο εκκρεμεί η υπόθεση. Ο διορισμός έχει ισχύ για το σύνολο της διαδικασίας μέχρι την περάτωση της δίκης σε πρώτο βαθμό καθώς και για την άσκηση έφεσης. Και σ' αυτήν την περίπτωση κατηγορούμενος υποχρεούται να αποδεχθεί τον δικηγόρο που θα του οριστεί. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι σε όλες τις διαδικασίες ακρόασης για την προσωρινή κράτηση, με εξαίρεση όσων διεξάγονται στο πλαίσιο του πλημμελήματος της κατά συρροή ανθρωποκτονίας από αμέλεια όταν δεν είναι αυτόφωρο, ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να παρίσταται με δικηγόρο ο οποίος του έχει διοριστεί αυτεπαγγέλτως από τον ανακριτή, χωρίς να υπάρχει ανάγκη πλήρωσης επιπλέον κριτηρίων.

Πρόσβαση στη δικογραφία

Σύμφωνα με το άρθρο 101 ΚΠΔ, ο ανακριτής, μόλις εμφανισθεί ή οδηγηθεί σ' αυτόν ο κατηγορούμενος για να απολογηθεί του ανακοινώνει το περιεχόμενο του κατηγορητηρίου και των άλλων εγγράφων της ανάκρισης. Επιτρέπεται επίσης στον κατηγορούμενο να μελετήσει το κατηγορητήριο και τα έγγραφα της ανάκρισης και με

δαπάνη του χορηγούνται σε εκείνον αντίγραφα αυτών. Ο κατηγορούμενος έχει τα ίδια δικαιώματα ο κατηγορούμενος, όταν κληθεί ξανά σε συμπληρωματική απολογία και προτού διαβιβαστεί η απολογία στον Εισαγγελέα. Αν όμως η ανάκριση διαρκέσει περισσότερο από μήνα μετά την πρώτη ή κάθε μεταγενέστερη απολογία, δικαιούται ο κατηγορούμενος να ασκεί αυτά τα δικαιώματά του μια φορά το μήνα. Κατά παρέκκλιση, εφόσον δεν θίγεται το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, οι αρμόδιες αρχές δύνανται να μην επιτρέψουν την πρόσβαση σε τμήμα του υλικού, αν αυτή ενδέχεται να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή ή τα θεμελιώδη δικαιώματα άλλου προσώπου ή αν τέτοια άρνηση είναι απολύτως απαραίτητη για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος. Σε αυτή την περίπτωση οι σχετικές πληροφορίες δίνονται περιληπτικά σε μορφή αναφοράς. Ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του έχουν το δικαίωμα να υποβάλουν αντιρρήσεις κατά της ενδεχόμενης παράλειψης της αρμόδιας αρχής να παράσχει τις κατά τα ανωτέρω πληροφορίες.

Μετάφραση και διερμηνεία

Σύμφωνα με το άρθρο 233 ΚΠΔ, αν σε οποιοδήποτε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, πρόκειται να εξετασθεί ύποπτος, κατηγορούμενος, αστικώς υπεύθυνος ή μάρτυρας ο οποίος δεν ομιλεί ή δεν κατανοεί επαρκώς την ελληνική γλώσσα, τότε του παρέχεται χωρίς καθυστέρηση διερμηνεία. Εφόσον τούτο είναι αναγκαίο, διατίθεται επίσης διερμηνεία για την επικοινωνία μεταξύ των κατηγορουμένων και των συνηγόρων τους σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Το, κατά τα ανωτέρω, δικαίωμα σε διερμηνεία περιλαμβάνει την προσήκουσα συνδρομή σε άτομα με πρόβλημα ακοής ή ομιλίας. Σε κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας ο εξετάζων εξακριβώνει με κάθε πρόσφορο μέσο κατά πόσον χρειάζεται η συνδρομή διερμηνείας. Εφόσον απαιτείται, μπορεί να γίνεται χρήση τεχνολογίας επικοινωνιών, όπως η τηλεδιάσκεψη, το τηλέφωνο ή το διαδίκτυο, εκτός αν η προσωπική παρουσία του διερμηνέα κριθεί από τις ανακριτικές αρχές. Ο διορισμός του διερμηνέα γίνεται από πίνακα που καταρτίζεται από το συμβούλιο του δικαστηρίου. Σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις και εφόσον δεν είναι δυνατό να διορισθεί διερμηνέας από εκείνους που είναι εγγεγραμμένοι στο σχετικό πίνακα, μπορεί να διορισθεί διερμηνέας και πρόσωπο που δεν περιλαμβάνεται σ' αυτόν.

Στους υπόπτους ή στους κατηγορούμενους που δεν κατανοούν τη γλώσσα της ποινικής διαδικασίας παρέχεται εντός εύλογου χρονικού διαστήματος γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων ή χωρίων εγγράφων της διαδικασίας (άρθρο 236 ΚΠΔ). Τα ουσιώδη έγγραφα περιλαμβάνουν οποιαδήποτε απόφαση συνεπάγεται τη στέρηση της ελευθερίας ενός προσώπου, οποιοδήποτε έγγραφο απαγγελίας κατηγορίας και οποιαδήποτε δικαστική απόφαση σχετική με την κατηγορία. Οι κατηγορούμενοι ή οι συνήγοροί τους δύνανται να υποβάλουν αιτιολογημένο αίτημα για το χαρακτηρισμό εγγράφων ή χωρίων εγγράφων ως ουσιωδών αλλά δεν έχουν δικαίωμα σε μετάφραση χωρίων ουσιωδών εγγράφων τα οποία δεν συμβάλλουν στην κατανόηση εκ μέρους τους του περιεχομένου της εναντίον τους κατηγορίας. Σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις η έγγραφη μετάφραση μπορεί να αντικατασταθεί από διερμηνεία ή προφορική σύνοψη του περιεχομένου των ουσιωδών εγγράφων.

Ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να παραιτηθεί από το δικαίωμα μετάφρασης εγγράφων υπό την προϋπόθεση ότι έχει προηγουμένως συμβουλευθεί συνήγορο ή ότι έχει με άλλον τρόπο λάβει πλήρη γνώση των συνεπειών της

παραίτησης. Η παραίτηση πρέπει να είναι προϊόν της ελεύθερης βούλησης του προσώπου και να μην περιέχει όρο ή αίρεση.

Ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να υποβάλει αντιρρήσεις στον Εισαγγελέα ή το δικαστικό συμβούλιο κατά της απόφασης με την οποία κρίνεται ότι δεν απαιτείται μετάφραση (ή διερμηνεία) εγγράφων ή χωρίων εγγράφων ή όταν η ποιότητα της μετάφρασης ή της διερμηνείας δεν είναι επαρκής.

Τα έξοδα διερμηνείας, καθώς και τα έξοδα της μετάφρασης ουσιαστικών εγγράφων, όπως αυτά ορίζονται από τον νόμο και ανεξάρτητα από την έκβαση της διαδικασίας, βαρύνουν το Δημόσιο, εκτός αν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος αποδεδειγμένα μπορεί να τα καταβάλει.

Προσωρινή κράτηση

Η προσωρινή κράτηση ως νόμιμος λόγος στέρησης της ελευθερίας ενός ατόμου προβλέπεται από το άρθρο 6(4) του Συντάγματος της Ελλάδας, όπου παράλληλα καθορίζεται η μέγιστη διάρκειά της και ρυθμίζεται διεξοδικά από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Σύμφωνα με το άρθρο 282(4) ΚΠΔ, η προσωρινή κράτηση αποτελεί μέτρο έσχατης καταφυγής το οποίο επιβάλλεται μόνο όταν άλλα, λιγότερο αυστηρά μέτρα (π.χ. καταβολή εγγύησης ή υποχρέωση να παρουσιάζεται ο κατηγορούμενος ή ο ύποπτος σε αστυνομικό τμήμα ή η απαγόρευση παραμονής ή αποχώρησής του από ένα μέρος) δεν επαρκούν ώστε να διασφαλιστεί πως ο κατηγορούμενος ή ο ύποπτος θα παρουσιαστεί στη δίκη ή δεν θα τελέσει άλλο αδίκημα.

Το μέτρο της προσωρινής κράτησης δύναται να επιβληθεί μόνο στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος κατηγορείται για κακούργημα ή, αν το υπαγορεύουν εξαιρετικές περιστάσεις, και για το πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια κατά συρροή, αν προκύπτει σκοπός φυγής του. Ειδικότερα, οι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται το μέτρο της προσωρινής κράτησης είναι α) ο κίνδυνος φυγής του κατηγορούμενου, ο οποίος αιτιολογείται από το γεγονός πως δεν έχει γνωστή διαμονή στη χώρα ή έχει κάνει προπαρασκευαστικές ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόποινος ή φυγόδικος ή κρίθηκε ένοχος για απόδραση κρατούμενου ή για παραβίαση περιορισμών διαμονής και β) αν κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανόν, όπως προκύπτει από προηγούμενες αμετάκλητες καταδίκες του για ομοειδείς αξιόποινες πράξεις, να διαπράξει και άλλα εγκλήματα. Σε ιδιαιτέρως σοβαρές υποθέσεις, όπου η αποδιδόμενη στον κατηγορούμενο πράξη απειλείται στο νόμο με ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη κάθειρξη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη μπορεί να επιβληθεί και όταν, με βάση τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης, κρίνεται αιτιολογημένα, ότι αν αφεθεί ελεύθερος, είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα, ανεξαρτήτως αν έχει στο παρελθόν καταδικαστεί για ομοειδή εγκλήματα. Η κατά το νόμο βαρύτητα της πράξης δεν αποτελεί λόγο για την επιβολή προσωρινής κράτησης. Προσωρινή κράτηση μπορεί επίσης να επιβληθεί όταν παραβιάζονται περιοριστικοί όροι που έχουν επιβληθεί αντ' αυτής, εκτός αν ο κατηγορούμενος είναι ανήλικος.

Στο άρθρο 282 περιλαμβάνονται επίσης ευνοϊκές διατάξεις οι οποίες εφαρμόζονται σε περιπτώσεις ευάλωτων ατόμων, ήτοι, άτομα με αναπηρίες και ανήλικοι. Οι κατηγορούμενοι με αναπηρίες είτε εξαιρούνται από την προσωρινή κράτηση ή τους επιβάλλεται κράτηση μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και πάντα έχοντας υπόψη τον

αντίκτυπο που μπορεί να έχει σε αυτούς η κράτηση, ιδιαιτέρως λόγω της περιορισμένης τους ικανότητας να αυτοεξυπηρετούνται. Στους ανήλικους δύναται να τους επιβληθεί προσωρινή κράτηση μόνο στην περίπτωση που οι πράξεις για τις οποίες κατηγορούνται συνιστούν κακουργήματα που μπορούν να οδηγήσουν σε ισόβια κάθειρξη ή αν κατηγορούνται για βιασμό ατόμου μικρότερου των 15 ετών.

Ο Ν. 4139/2013⁶ περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για την μεταχείριση κατά το στάδιο της προδικασίας των κατηγορούμενων που διαγιγνώσκονται ως εξαρτημένοι από ναρκωτικές ουσίες. Σύμφωνα με το άρθρο 31 του νόμου, πρόσωπο κατηγορούμενο για αδικήματα που προβλέπονται σ' αυτόν ή για άλλα αδικήματα που τέλεσε με σκοπό τη διευκόλυνση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, το οποίο απέκτησε την έξη (ψυχολογική ή/και σωματική) της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις, μπορεί να ζητήσει να ενταχθεί σε ειδικό πρόγραμμα απεξάρτησης. Σ' αυτήν την περίπτωση ο ανακριτής, με τη σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα, μπορεί να διατάξει την παρακολούθηση προγράμματος απεξάρτησης ως περιοριστικό όρο αντί της προσωρινής κράτησης. Επιπλέον, σύμφωνα με τα άρθρα 31 (β) και 34 του νόμου, κάθε πρόσωπο σε προσωρινή κράτηση που διαγιγνώσκεται ως τοξικοεξαρτημένο μπορεί, ανεξαρτήτως του εγκλήματος για το οποίο κατηγορείται, να ζητήσει να παρακολουθήσει πρόγραμμα απεξάρτησης είτε εντός του καταστήματος κράτησης είτε σε ειδικό θεραπευτικό κατάστημα. Η διάγνωση της τοξικοεξάρτησης γίνεται μετά από παρακολούθηση ειδικού διαγνωστικού προγράμματος και/ή προγράμματος σωματικής αποτοξίνωσης διάρκειας 1-3 εβδομάδων και επιβεβαιώνεται από επιτροπή που συντίθεται από το συμβούλιο της φυλακής και τον υπεύθυνο του προγράμματος απεξάρτησης. Ο χρόνος συμμετοχής σε προγράμματα απεξάρτησης θεωρείται χρόνος κράτησης και αφαιρείται από τον συνολικό χρόνο της προσωρινής κράτησης που έχει επιβληθεί.

Ανώτατο όριο διάρκειας της προσωρινής κράτησης

Σύμφωνα με το άρθρο 6, παρ. 4 του Συντάγματος της Ελλάδας, ο Νόμος ορίζει το ανώτατο όριο διάρκειας της προσωρινής κράτησης, που δεν μπορεί να υπερβεί το ένα έτος στα κακουργήματα και τους έξι μήνες στα πλημμελήματα. Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις τα ανώτατα αυτά όρια μπορούν να παραταθούν για έξι και τρεις μήνες, αντίστοιχα, με απόφαση του αρμόδιου δικαστικού συμβουλίου άρθρο 282 ΚΠΔ). Επίσης το Σύνταγμα απαγορεύει την υπέρβαση των ανώτατων ορίων της προσωρινής κράτησης με τη διαδοχική επιβολή του μέτρου αυτού για επί μέρους πράξεις της ίδιας υπόθεσης (άρθρο 6, παρ. 4 του Συντάγματος της Ελλάδας).

Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας ρυθμίζει διεξοδικά τα όρια αυτά στα άρθρα 282(4), 282(6) και 287. Σύμφωνα με το άρθρο 287, σε κάθε περίπτωση η προσωρινή κράτηση για το ίδιο έγκλημα δεν μπορεί να υπερβεί το ένα έτος. Σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις, η προσωρινή κράτηση μπορεί να παραταθεί για έξι το πολύ μήνες με ειδικά αιτιολογημένο βούλευμα. Στην περίπτωση της ανθρωποκτονίας κατά συρροή, η ανώτατη χρονική περίοδος προσωρινής κράτησης του κατηγορουμένου είναι 6 μήνες, δίχως δυνατότητα παράτασης. Το ίδιο όριο ισχύει για ανήλικους παραβάτες. Η διάρκεια της προσωρινής κράτησης υπολογίζεται από την ημερομηνία κατά την οποία ο κατηγορούμενος μεταφέρεται στο χώρο προσωρινής κράτησης εκτός αν έχει

⁶ΦΕΚ Α' 74/20-03-2013.

προηγούμενως κρατηθεί στο κρατητήριο της αστυνομίας. Σε αυτή την περίπτωση η διάρκεια της προσωρινής κράτησης υπολογίζεται από την ημερομηνία στην οποία στερήθηκε την ελευθερία του, όπως ορίζεται στο ένταλμα σύλληψης, αν έχει εκδοθεί.

Διαδικασίες προσωρινής κράτησης

Αμέσως μετά την απολογία του κατηγορουμένου, ο ανακριτής, με τη γραπτή συγκατάθεση του Εισαγγελέα και αφού καταλήξει σχετικά με την υπόθεση πως εναλλακτικά μέσα δεν θα τελεσφορήσουν, εκδίδει ένα ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένο ένταλμα για την τοποθέτηση του κρατούμενου σε προσωρινή κράτηση. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και Εισαγγελέα, αρμόδιο να αποφασίσει είναι το δικαστικό συμβούλιο και σε αυτή την περίπτωση δεν χρειάζεται η έκδοση εντάλματος. Εν προκειμένω, ο Εισαγγελέας υποβάλει την γνωμοδότηση του εντός 3 ημερών και το συμβούλιο αποφασίζει εντός 5 ημερών. Εν τω μεταξύ, ο κατηγορούμενος τίθεται σε κατ' οίκον περιορισμό, το διαβατήριό του ή άλλα ταξιδιωτικά έγγραφα κατάσχονται και του απαγορεύεται η έξοδος από τη χώρα με απόφαση του ανακριτή.

Το συμβούλιο συνεδριάζει κεκλεισμένων των θυρών δίχως την παρουσία του Εισαγγελέα και του κατηγορούμενου. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπου κριθεί αυτό αναγκαίο, το συμβούλιο δύναται να καλέσει τους διάδικους να παρουσιαστούν ενώπιον του και σε αυτή την περίπτωση παρίσταται και ο εισαγγελέας. Οι διάδικοι ή οι συνήγοροί τους καλούνται επίσης και στην περίπτωση που νέα ουσιώδη έγγραφα ή άλλο αποδεικτικό υλικό έχει υποβληθεί στο συμβούλιο μετά το πέρας της ανάκρισης, ώστε να ασκήσουν το δικαίωμά τους στην πληροφόρηση και να υποβάλουν τις σχετικές τους παρατηρήσεις εντός προθεσμίας που ορίζεται από το συμβούλιο (άρθρο 284 ΚΠΔ).

Ο κατηγορούμενος για τον οποίο έχει εκδοθεί ένταλμα προσωρινής κράτησης οδηγείται στους ειδικούς χώρους για φυλακισμένους σε καθεστώς προσωρινής κράτησης και παραδίδεται στον διευθυντή των εγκαταστάσεων αυτών μαζί με το ένταλμα προσωρινής κράτησης. Ο διευθυντής δύναται να αρνηθεί να υποδεχθεί οιονδήποτε αν δεν έχει του επιδοθεί πρώτα σχετικό ένταλμα ή σχετική απόφαση του δικαστικού συμβουλίου.

Προσφυγή του προσωρινώς κρατουμένου ενάντια στο ένταλμα προσωρινής κράτησης

Το άρθρο 285 ΚΠΔ ορίζει τη διαδικασία που δύναται να ακολουθήσει ένας κατηγορούμενος ώστε να προσφύγει ενάντια στο ένταλμα προσωρινής κράτησης. Αν το ένταλμα εκδόθηκε με απόφαση του ανακριτή ο κατηγορούμενος μπορεί να προσφύγει στο δικαστικό συμβούλιο εντός πέντε ημερών από την ημέρα έναρξης της προσωρινής κράτησης. Το ίδιο ισχύει για αποφάσεις που επιβάλλουν εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα. Η προσφυγή δεν έχει ανασταλτική δύναμη. Αν το ένταλμα προσωρινής κράτησης εκδόθηκε ύστερα από βούλευμα δικαστικού συμβουλίου που έκρινε σε σχετική διαφωνία του ανακριτή και του εισαγγελέα, δεν επιτρέπεται προσφυγή. Επιπλέον, δεν υπάρχει κανένα ένδικο μέσο για προσφυγή ενάντια στην απόφαση του δικαστικού συμβουλίου να τεθεί ο κατηγορούμενος σε καθεστώς προσωρινής κράτησης καθώς δεν εκδίδεται κανένα σχετικό ένταλμα.

Η διαδικασία άσκησης του ένδικου μέσου ρυθμίζεται από το άρθρο 474 ΚΠΔ. Ο γραμματέας του πλημμελειοδικείου ή ο διευθυντής του χώρου προσωρινής κράτησης του κατηγορουμένου συντάσσει έκθεση αναφορικά με την υποβολή της προσφυγής και

η προσφυγή διαβιβάζεται στον εισαγγελέα ο οποίος στη συνέχεια την υποβάλει στο δικαστικό συμβούλιο μαζί με τη γνωμοδότησή του. Η απόφαση του συμβουλίου είναι αμετάκλητη και μπορεί να διατηρήσει την προσωρινή κράτηση ή να την αντικαταστήσει με εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικούς όρους) που επιβάλλονται κατά την κρίση του ή να την άρει.

Εδικές διαδικασίες επανεξέτασης

Η προσωρινή κράτηση δύναται να αρθεί ή να αντικατασταθεί με λιγότερο παρεμβατικά, εναλλακτικά μέτρα, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας όταν δεν συντρέχουν πια οι λόγοι που να την καθιστούν αναγκαία. Αυτό μπορεί να γίνει είτε αυτεπαγγέλτως είτε έπειτα από επιτυχή προσφυγή του κατηγορουμένου έναντι της επιβολής του μέτρου της προσωρινής κράτησης ή άλλων εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων (περιοριστικά μέτρα). Η διαδικασία αυτή ρυθμίζεται από το άρθρο 286 ΚΠΔ.

Η αυτεπάγγελτη διαδικασία κινείται από τον ανακριτή ή με πρόταση του εισαγγελέα. Ο ανακριτής τότε έχει τις παρακάτω επιλογές: α) να άρει πλήρως την προσωρινή κράτηση ή τα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικά μέτρα), β) να υποβάλει αίτημα στο δικαστικό συμβούλιο για την άρση των μέτρων, αν η υπόθεση έχει παραπεμφθεί σε αυτό, γ) να αντικαταστήσει την προσωρινή κράτηση με εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικά μέτρα) με τη συγκατάθεση του εισαγγελέα και δ) να αντικαταστήσει τα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικά μέτρα) με το μέτρο της προσωρινής κράτησης αρκεί να ικανοποιούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 298 ΚΠΔ και ο εισαγγελέας να δίνει τη συγκατάθεσή του.

Το άρθρο 298 ορίζει τους λόγους για τους οποίους μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα μπορούν να αντικατασταθούν με προσωρινή κράτηση κατά το προδικαστικό στάδιο. Οι λόγοι αυτοί είναι: α) ο κατηγορούμενος μολονότι προσκλήθηκε νόμιμα, δεν εμφανίζεται στον ανακριτή ή στο δικαστήριο για να δικαστεί, χωρίς να συντρέχουν εύλογα κωλύματα που να κάνουν αδύνατη την εμφάνισή του, β) ο κατηγορούμενος φεύγει ή έχει εκδηλώσει διάθεση φυγής, γ) ο κατηγορούμενος παραβιάζει μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα του επιβλήθηκαν ή δεν έχει δηλώσει τη μεταβολή της κατοικίας του και δ) αν εμφανιστούν εις βάρος του κατηγορουμένου σοβαρές υπόνοιες για άλλο κακούργημα το οποίο διέπραξε και για το οποίο δύναται να επιβληθεί νέα προσωρινή κράτηση.

Ο κατηγορούμενος δύναται να ασκήσει έφεση επί της απόφασης για την άρση της προσωρινής κράτησης ή των εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων (περιοριστικά μέτρα) ενώπιον του συμβουλίου εφετών. Ωστόσο, σε περίπτωση απόφασης αντικατάστασης της προσωρινής κράτησης με εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικά μέτρα) ή των εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων (περιοριστικά μέτρα) με προσωρινή κράτηση, όπως περιγράφεται ανωτέρω, τότε η έφεση δύναται να ασκηθεί τόσο από τον κατηγορούμενο όσο και από τον εισαγγελέα ενώπιον του συμβουλίου πλημμελειοδικών, εντός 10 ημερών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης αν η έφεση ασκείται από τον εισαγγελέα και εντός 10 ημερών από την ημερομηνία στην οποία ο κοινοποιείται στον κατηγορούμενο η απόφαση αν η έφεση ασκείται από τον κατηγορούμενο.

Όπως σημειώνεται ανωτέρω, πέρα από την αυτεπάγγελτη διαδικασία, το άτομο που τελεί σε προσωρινή κράτηση και το άτομο εναντίον του οποίου έχουν διαταχθεί

εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικά μέτρα), δύνανται να ασκήσουν έφεση ενώπιον του ανακριτή ζητώντας την άρση των μέτρων αυτών ή την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα ή την αντικατάσταση κάποιων από τα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα (περιοριστικά μέτρα) με άλλα. Δεν υπάρχει περιορισμός στον αριθμό εφέσεων τις οποίες δύνανται να ασκήσει ο κατηγορούμενος. Το άτομο που θα ασκήσει την αρχική έφεση δύνανται να προσβάλλει τη σχετική απόφαση επί της εφέσεως αυτής εντός πέντε ημερών από την ημερομηνία κατά την οποία η εν λόγω απόφαση του κοινοποιηθεί.

Τακτικές διαδικασίες επανεξέτασης

Η ανάγκη για παράταση της προσωρινής κράτησης όσο και η ανάγκη αντικατάστασης της προσωρινής κράτησης με εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης, μη στερητικά της ελευθερίας μέτρα (περιοριστικά μέτρα) ή άρσης τους και άνευ όρων απελευθέρωσης του κατηγορουμένου, επανεξετάζεται ανά τακτά διαστήματα από το δικαστικό συμβούλιο σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζεται στο άρθρο 287 ΚΠΔ. Το συμβούλιο οφείλει να συνεδριάσει 6 μήνες μετά την ημερομηνία έναρξης της προσωρινής κράτησης του κατηγορουμένου ή 3 μήνες μετά στη εξαιρετική περίπτωση της κατά συρροή ανθρωποκτονίας. Η απόφαση του συμβουλίου είναι ειδικά αιτιολογημένη και αμετάκλητη.

Για να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα αυτής της διαδικασίας επανεξέτασης, πέντε ημέρες πριν από τη συμπλήρωση του χρονικού αυτού διαστήματος ο ανακριτής αναφέρει στον εισαγγελέα εφετών με αιτιολογημένη έκθεσή του τους λόγους για τους οποίους δεν περατώθηκε η ανάκριση και διαβιβάζει τη δικογραφία στον εισαγγελέα πλημμελειοδικών, ο οποίος την εισάγει αμέσως στο συμβούλιο πλημμελειοδικών με έγγραφη αιτιολογημένη πρότασή του. Αν ο ανακριτής είναι εφέτης ανακριτής, τότε η υπόθεση παραπέμπεται στο συμβούλιο εφετών. Το συμβούλιο συνεδριάζει κεκλεισμένων των θυρών και καλεί τον εισαγγελέα και τους διάδικους μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Ωστόσο, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του ενημερώνονται για τη διαδικασία με κάθε πρόσφορο μέσο, ώστε να υποβάλουν εγγράφως τις παρατηρήσεις τους εντός προθεσμίας που ορίζεται από τον προεδρεύοντα δικαστή του συμβουλίου. Επίσης ο κατηγορούμενος δικαιούται να λάβει αντίγραφο της γνωμοδότησης του εισαγγελέα.

Αν η προσωρινή κράτηση δεν παραταθεί μέσα σε προθεσμία τριάντα (30) ημερών μετά τη συμπλήρωση των τριών (3) ή των έξι (6) μηνών και αν το δικαστικό συμβούλιο αποφασίζει να μην παραταθεί η διάρκεια της προσωρινής κράτησης, τότε το ένταλμα ή η απόφαση (βούλευμα) με το οποίο είχε διαταχθεί η προσωρινή κράτηση παύει να ισχύει και ο αρμόδιος εισαγγελέας διατάσσει την απόλυση του προσωρινώς κρατούμενου. Η απόλυση διατάσσεται και μετά τη λήξη του χρόνου παράτασης της προσωρινής κράτησης που αποφασίστηκε από το συμβούλιο. Κάθε αμφιβολία ή αντίρρηση ως προς την παράταση ή τη συμπλήρωση των ανώτατων ορίων της προσωρινής κράτησης επιλύεται από το δικαστικό συμβούλιο.

Αποζημίωση για παράνομη προσωρινή κράτηση

Οι προσωρινά κρατηθέντες, που στη συνέχεια αθωώθηκαν αμετάκλητα με βούλευμα του συμβουλίου ή απόφαση δικαστηρίου ή άτομα τα οποία έχουν απαλλαγεί επειδή, μολονότι τέλεσαν την πράξη, δεν τους επιβλήθηκε ποινή για οποιονδήποτε λόγο, έχουν

το δικαίωμα να ζητήσουν από το δημόσιο αποζημίωση εκτός αν τα εν λόγω άτομα έγιναν από πρόθεση παραίτια της καταδίκης ή της προσωρινής κράτησης (άρθρα 533(1α), 533(2), 533 ΚΠΔ). Αυτοτελή αξίωση για αποζημίωση έχουν και εκείνοι απέναντι στους οποίους ο προσωρινά κρατούμενος είχε σύμφωνα με το νόμο υποχρέωση διατροφής (άρθρο 534 ΚΠΔ).

Σχετικά με την υποχρέωση του δημοσίου για αποζημίωση αποφαίνεται το δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση για την υπόθεση, με μια διαδικασία που λαμβάνει χώρα αμέσως μετά τη δίκη, ύστερα από προφορική ή γραπτή αίτηση του παράνομα κρατούμενου και αφού προηγουμένως ο αιτών και ο εισαγγελέας ακουστούν (άρθρο 536 ΚΠΔ). Τέτοιο αίτημα μπορεί να υποβληθεί μεταγενέστερα μέσα σε προθεσμία δέκα ημερών από την απαγγελία της απόφασης στο ακροατήριο ή από την κοινοποίηση στον παράνομα κρατούμενο του απαλλακτικού βουλεύματος ή της απαλλακτικής απόφασης που εκδόθηκε ερήμην του. Το δικαστήριο αποτελείται κατά προτίμηση από τους ίδιους δικαστές που αποφάνθηκαν για την ποινική υπόθεση (άρθρο 537 ΚΠΔ). Αν το αίτημα γίνει δεκτό, ο παράνομα κρατούμενος λαμβάνει εφάπαξ αποζημίωση ύψους τουλάχιστον 8,804 ευρώ και όχι περισσότερο από 29,347 ευρώ ανά μέρα κράτησης. Το τελικό ποσό υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική και οικογενειακή κατάσταση του δικαιούχου της αποζημίωσης.

Αν αναγνωρισθεί από το ποινικό δικαστήριο ο παράνομος χαρακτήρας της προσωρινής κράτησης και η υποχρέωση για αποζημίωση από το Δημόσιο, χωρίς να επιδικασθεί αποζημίωση, ή αν η επιδικασθείσα αποζημίωση κρίνεται από τον δικαιούχο ανεπαρκής για να καλύψει το σύνολο της ζημίας του, ο παράνομα κρατούμενος μπορεί να εγείρει αγωγή στα πολιτικά δικαστήρια για τον ακριβή προσδιορισμό του ποσού της αποζημίωσης. Τα πολιτικά δικαστήρια δεν είναι αρμόδια να αποφανθούν εκ νέου σχετικά με την ύπαρξη της υποχρέωσης του Δημοσίου. Οι ζημίες μπορεί να είναι χρηματικές ή/και «ηθικές», για παράδειγμα ψυχική οδύνη. Κατά τον υπολογισμό του ποσού της αποζημίωσης στην προσωρινή κράτηση υπολογίζεται και η κράτηση που έγινε πριν την έκδοση του εντάλματος της ανακριτικής αρχής για την πράξη για την οποία διατάχθηκε η κράτηση (άρθρο 540ΚΠΔ). Οι ίδιες διατάξεις εφαρμόζονται και υπέρ αλλοδαπών ή ανιθαγενών ατόμων (άρθρο 543 ΚΠΔ).

Σε περίπτωση μεταγενέστερης αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης λόγω επανάληψης της διαδικασίας κατά εκείνου που είχε αθωωθεί αμετάκλητα, αυτοί που εισέπραξαν την αποζημίωση είναι υποχρεωμένοι να την επιστρέψουν προς το Δημόσιο (άρθρο 545 ΚΠΔ).

Μη στερητικά της ελευθερίας εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης μέτρα.

Όσο διαρκεί η προδικασία, αν προκύπτουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών, είναι δυνατό να διαταχθούν περιοριστικοί όροι, εφόσον αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο για την πρόληψη τέλεσης νέων εγκλημάτων ή/και για να εξασφαλιστεί ότι ο κατηγορούμενος θα παραστεί οποτεδήποτε στην ανάκριση ή στο δικαστήριο και θα υποβληθεί στην εκτέλεση της απόφασης. Ο ανακριτής πρέπει να εξετάσει την επιλογή της διαταγής επιβολής περιοριστικών μέτρων και μόνο αν την απορρίψει ως ανεπαρκή δύναται να εξετάσει την επιλογή της επιβολής ποινής προσωρινής κράτησης.

Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας αναφέρει, μη περιοριστικά, πέντε τέτοια μέτρα τα οποία μπορεί να διατάξει ο ανακριτής με τη συγκατάθεση του εισαγγελέα. Αυτά είναι

- εγγύηση,
- υποχρέωση του κατηγορουμένου να εμφανίζεται κατά διαστήματα στον ανακριτή ή σε άλλη αρχή,
- απαγόρευση να μεταβαίνει ή να διαμένει σε ορισμένο τόπο εντός Ελλάδας ή στο εξωτερικό,
- απαγόρευση να συναναστρέφεται ή να συναντάται με ορισμένα πρόσωπα και
- κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση (ενσωματώθηκε στον ΚΠΔ το 2013⁷).

Ο ανακριτής και ο εισαγγελέας μπορούν να διατάξουν την επιβολή οποιουδήποτε άλλου μέτρου κρίνουν κατάλληλο για κάθε υπόθεση (άρθρο 282 και άρθρο 296 ΚΠΔ). Ο κατηγορούμενος μπορεί να υποβάλει αίτηση τα μέτρα αυτά να αρθούν ή να αντικατασταθούν από άλλα σε οποιοδήποτε στάδιο της προδικαστικής διαδικασίας. Επίσης το δικαστήριο μπορεί να τα άρει ή να τα αντικαταστήσει αυτεπαγγέλτως.

Ο κατ' οίκον περιορισμός με ηλεκτρονική επιτήρηση ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία σχετικά πρόσφατα ως περιοριστικό μέτρο κατάλληλο για πιο σοβαρές κατηγορίες για τις οποίες δύναται επίσης να διαταχθεί η επιβολή προσωρινής κράτησης. Ειδικότερα, ο ανακριτής μπορεί να διατάξει την επιβολή του μέτρου αυτού όταν οι κατηγορίες αφορούν σε κακουργήματα ή, σε εντελώς εξαιρετικές περιπτώσεις, στο πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας από αμέλεια κατά συρροή, και μόνο έπειτα από συγκεκριμένο αίτημα του κατηγορουμένου, αν άλλα περιοριστικά μέτρα κρίνονται ανεπαρκή για την πρόληψη τέλεσης νέων εγκλημάτων και τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου οποτεδήποτε στην ανάκριση και στο δικαστήριο.

Οι λόγοι που επιβάλλουν την επιβολή κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση είναι οι παρόμοιοι με εκείνους που αφορούν στην προσωρινή κράτηση, ήτοι, ο κατηγορούμενος έχει κάνει προπαρασκευαστικές ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόποινος ή κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα. Ειδικός όρος για την επιβολή κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση είναι ο κατηγορούμενος έχει γνωστή διαμονή στην Ελλάδα. Εάν η αποδιδόμενη στον κατηγορούμενο πράξη απειλείται στο νόμο με ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη κάθειρξη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη ή εάν το έγκλημα τελέστηκε κατ' εξακολούθηση ή υπάρχει μεγάλος αριθμός παθόντων από αυτό, μπορεί να διαταχθεί ο κατ' οίκον περιορισμός του με ηλεκτρονική επιτήρηση και όταν, με βάση τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης και την εν γένει προσωπικότητα του κατηγορουμένου, κρίνεται αιτιολογημένα, ότι το μέτρο αυτό παρέχει βάσιμα τηνπροσδοκία ότι ο τελευταίος δεν θα διαπράξει άλλα εγκλήματα, ανεξάρτητα από το αν συντρέχει κίνδυνος φυγής του ή όχι.

Το άρθρο 283Α ΚΠΔ ορίζει τον κατ' οίκον περιορισμό με ηλεκτρονική επιτήρηση ως την επιβολή στον κατηγορούμενο της υποχρέωσης να μην εξέρχεται από συγκεκριμένο και ειδικά ορισμένο στη διάταξη του ανακριτή κτίριο ή σύμπλεγμα κτιρίων, που

⁷Άρθρο 2 παρ.Α του Νόμου 4205/2013 (ΦΕΚ Α 242/6.11.2013)

αποδεδειγμένα συνιστά τον τόπο διαμονής ή κατοικίας του. Για το σκοπό αυτόν ο κατηγορούμενος επιτηρείται με τη χρήση πρόσφορων ηλεκτρονικών μέσων ενώ ειδική υπηρεσία παρακολουθεί και καταγράφει το γεωγραφικό του στίγμα με τη χρήση τεχνολογίας γεωεντοπισμού(GPS) τηρώντας σχετικό αρχείο. Ο κατηγορούμενος υποχρεούται να μην επεμβαίνει ή επιδρά καθ' οιονδήποτε τρόπο στα ηλεκτρονικά μέσα και στα συναφή με την επιτήρηση δεδομένα. Αν δεν συμμορφωθεί, το μέτρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση δύναται να αντικατασταθεί από το μέτρο της προσωρινής κράτησης. Αναφορικά με τη χρονική διάρκεια του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση καθώς και με τη διαδικασία που προβλέπεται για την άρση, αντικατάσταση ή παράταση του μέτρου, ισχύουν οι ίδιες διατάξεις που ισχύουν για την προσωρινή κράτηση.

Το κόστος των ηλεκτρονικών μέσων επιτήρησης φέρει ο κατηγορούμενος και του επιβάλλεται η υποχρέωση προκαταβολής των εξόδων επιτήρησης για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τους έξι μήνες. Σε περίπτωση παράτασης της διάρκειας του μέτρου επιβάλλεται με σχετικό βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου η προκαταβολή των επιπλέον εξόδων. Αν για οποιονδήποτε λόγο αρθεί το μέτρο πριν από τη συμπλήρωση του χρονικού διαστήματος για το οποίο έχουν προκαταβληθεί τα έξοδα, τότε διατάσσεται η απόδοση της διαφοράς σε εκείνον που τα προκατέβαλε. Μέχρι ο κατηγορούμενος να προκαταβάλει τα έξοδα που ορίζονται στη σχετική απόφαση ή σε περίπτωση μη προκαταβολής των εξόδων εντός της χορηγηθείσας από τον ανακριτή προθεσμίας, ο τελευταίος, επιβάλλει προσωρινή κράτηση, εκτός εάν κριθεί με ειδική αιτιολογία ότι ο κατηγορούμενος στερείται την οικονομική δυνατότητα να τα καταβάλει, οπότε τα έξοδα επιβάλλονται στο Δημόσιο.

Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης

Οι διατάξεις για την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη το 2004. Το άρθρο 15 του νόμου 3251/2004, ο οποίος στη συνέχεια τροποποιήθηκε ώστε να περιλαμβάνει την πρόσβαση σε δικηγόρο και άλλες δικονομικές εγγυήσεις, περιγράφει λεπτομερώς τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται κατά τη σύλληψη του εκζητούμενου, καθώς και τα δικαιώματά του, όταν η Ελλάδα είναι η χώρα που εκτελεί το ένταλμα σύλληψης.

Όταν ο εκζητούμενος συλλαμβάνεται βάσει του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, οδηγείται χωρίς αναβολή στον εισαγγελέα εφετών αφού προηγουμένως του δοθεί ένα έγγραφο με πληροφορίες για τα δικαιώματά του. Ο εισαγγελέας εφετών, αφού βεβαιώσει την ταυτότητα του, τον ενημερώνει για την ύπαρξη και το περιεχόμενο του εντάλματος, για το δικαίωμα του να προσφύγει στις υπηρεσίες νομικού παραστάτη και διερμηνέα τόσο εντός του κράτους εκτέλεσης όσο και εντός του κράτους έκδοσης, για το δικαίωμά του να ενημερώσει κάποιο τρίτο πρόσωπο για την κατάστασή του και να επικοινωνήσει με τρίτα πρόσωπα και με τις προξενικές αρχές της χώρας του, καθώς και για τη δυνατότητα που του παρέχεται να συγκατατεθεί στην προσαγωγή του στο κράτος έκδοσης του εντάλματος. Για την ανωτέρω ενημέρωση του εκζητούμενου συντάσσεται έκθεση. Ο συλληφθείς δικαιούται να ζητήσει και να λάβει αντίγραφα όλων των εγγράφων με δική του δαπάνη. Αναφορικά με ουσιώδη έγγραφα, εφαρμόζονται οι ίδιες διατάξεις με εκείνες που ισχύουν για ένταλμα σύλληψης που εκδόθηκε εντός Ελλάδας.

Αν κάποιος τεθεί σε προσωρινή κράτηση μετά τη σύλληψή του δυνάμει της εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης εναντίον του, η κράτηση αυτή μπορεί να διαρκέσει δεκαπέντε ημέρες, εντός των οποίων πρέπει να παραληφθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης από της ελληνικές Αρχές. Η προθεσμία αυτή μπορεί να παραταθεί από τον εισαγγελέα εφετών, αν συντρέχουν σοβαροί λόγοι. Για την παράταση αυτή, ο εισαγγελέας εφετών ενημερώνει τη δικαστική αρχή της χώρας έκδοσης του εντάλματος. Σε κάθε περίπτωση μετά την παρέλευση τριάντα ημερών από τη σύλληψη, ο κρατούμενος απολύεται. Ο συλληφθείς κατά τις προηγούμενες παραγράφους δικαιούται, αμφισβητώντας την ταυτότητα του, να προσφύγει στο συμβούλιο εφετών, μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από την προσαγωγή του στον εισαγγελέα εφετών. Το συμβούλιο εφετών ορίζει δικάσιμο εντός 10 ημερών από την άσκηση της προσφυγής και αποφασίζει αμετάκλητα εντός 5 ημερών αφότου λήξει η διαδικασία και αφού ακούσει τον συλληφθέντα και τον συνήγορο του. Η προσφυγή μπορεί να γίνει και προφορικά στον εισαγγελέα εφετών, οπότε συντάσσεται σχετική έκθεση.

Οι διατάξεις του άρθρου 99B ΚΠΔ σχετικά με το δικαίωμά του κρατούμενου να ενημερώσει τις προξενικές αρχές και ένα επιπλέον πρόσωπο για την κράτησή του, του άρθρου 99Γ σχετικά με το δικαίωμά του κρατούμενου να επικοινωνήσει με κάποιο τρίτο πρόσωπο ή με τις προξενικές αρχές της χώρας του, του άρθρου 233(1) ΚΠΔ σχετικά με το δικαίωμά του κρατούμενου να προσφύγει στις υπηρεσίες διερμηνέα και του άρθρου 236Α ΚΠΔ σχετικά με το δικαίωμά του κρατούμενου να λάβει γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων ή χωρίων εγγράφων της διαδικασίας, ισχύουν και για τη διαδικασία εκτέλεσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης.

Νομολογία

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει πολλάκις καταδικάσει την Ελλάδα για παραβίαση των δικαιωμάτων δίκαιης δίκης και προσωπικής ελευθερίας, ιδίως λόγω υπερβολικής διάρκειας της δίκης και της προσωρινής κράτησης ειδικότερα, καθώς επίσης και λόγω απάνθρωπων συνθηκών στα ελληνικά κέντρα κράτησης.

Η υπόθεση *Δημήτριος Δημόπουλος κατά Ελλάδας* (Αρ. Προσφυγής 49658/09, Απόφαση της 9/1/2013) αφορά στις απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης και στην αδικαιολόγητη καθυστέρηση στη διαδικασία λήψης απόφασης επί της αίτησης του προσφεύγοντος για επανεξέταση του καθεστώτος προσωρινής κράτησης. Ο Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιάστηκαν τα άρθρα 3 και 5(4) της ΕΣΔΑ εξαιτίας των απάνθρωπων συνθηκών κράτησης, της αποτυχίας να διασφαλιστεί η παρουσία του προσφεύγοντα στην διαδικασία ακρόασης για την άρση της προσωρινής κράτησης και τη λήψη της σχετικής απόφασης μετά από περισσότερες από 100 ημέρες.

Η υπόθεση *Χριστοδούλου και λοιποί κατά Ελλάδας* (Αρ. Προσφυγής 80452/12, Απόφαση της 5/6/2014) αφορά τις συνθήκες κράτησης, την ταχύτητα της διαδικασίας και την ισότητα των όπλων. Ο κ. Χριστοδούλου είχε καταγεγραμμένο ποσοστό αναπηρίας 90% και έπασχε από διάφορες ασθένειες, μεταξύ των οποίων νεφρική ανεπάρκεια, λόγω της οποίας έπρεπε να διακομίζεται εκτός της φυλακής τρεις με τέσσερις φορές την εβδομάδα προκειμένου να υποβληθεί σε αιμοδιάλυση σε δημόσιο νοσοκομείο. Κατηγορούνταν για σωρεία αδικημάτων στο πλαίσιο οικονομικού εγκλήματος και τέθηκε σε προσωρινή κράτηση. Το δικαστικό συμβούλιο συνεδρίασε

ερήμην του και αποφάσισε την απόρριψη του αιτήματός του για άρση της προσωρινής κράτησης, χωρίς να αναφερθεί στο αίτημά του να παραστεί αυτοπροσώπως στην διαδικασία ενώπιόν του. Το Δικαστήριο βρήκε δύο παραβιάσεις του άρθρου 5(4) της ΕΣΔΑ λόγω διάρκειας της διαδικασίας και παραβίασης της ισότητας των όπλων και της αρχής της αντιμωλία εξέτασης.

Η υπόθεση *Στεργιόπουλος κατά Ελλάδας* (Αρ. Προσφυγής 29049/12, Απόφαση της 7/3/2018) αφορά την υποχρέωση για ταχεία εξέταση της νομιμότητας της κράτησης, καθώς και την ισότητα των όπλων και το δικαίωμα ακρόασης στη διαδικασία επανεξέτασης του καθεστώτος προσωρινής κράτησης. Ο κ. Στεργιόπουλος προσέβαλε το ένταλμα προσωρινής κράτησης εις βάρος του ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου του πλημμελειοδικείου Αθηνών και ζήτησε να εξεταστεί η υπόθεσή του κατά προτίμηση. Το συμβούλιο απέρριψε το αίτημά του και απεφάνθη υπέρ της συνέχισης της προσωρινής κράτησης του προσφεύγοντος. Συγκεκριμένα, παρατήρησε ότι υπήρχαν ισχυρές ενδείξεις ενοχής του, ότι είχε προηγουμένως καταδικαστεί για απάτη και ότι μπορούσε να λάβει θεραπεία για τα προβλήματα υγείας του εντός του καταστήματος κράτησης. Σε επόμενο χρόνο, ο κ. Στεργιόπουλος υπέβαλε αίτημα άρσης της προσωρινής κράτησης και αντικατάστασής της με περιοριστικούς όρους. Το αίτημα του έγινε δεκτό και αφέθηκε ελεύθερος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 5(4) ΕΣΔΑ ως προς την υποχρέωση για ταχεία λήψη της απόφασης και ως προς την ισότητα των όπλων.

Στην υπόθεση *Πούλιου κατά Ελλάδας* (Αρ. Προσφυγής 39726/10, Απόφαση της 8/5/2018) το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ομόφωνα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5(4) ΕΣΔΑ ως προς το δικαίωμα σε ταχεία επανεξέταση της νομιμότητας της προσωρινής κράτησης. Η υπόθεση αφορούσε στην επιβολή προσωρινής κράτησης στην κ. Πούλιου, δικηγόρο, για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση. Το Δικαστήριο έκρινε, ειδικότερα, ότι το χρονικό διάστημα των 35 ημερών από το αίτημα της κ. Πούλιου να αφεθεί ελεύθερη με εγγύηση μέχρι την απορριπτική απόφαση του ανακριτή δεν συμβαδίζει με την υποχρέωση ταχεία επανεξέτασης του άρθρου 5(4) της Σύμβασης. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν θεώρησε το χρόνο της προσωρινής κράτησης (λιγότεροι από 6 μήνες) ως ασυμβίβαστο με την υποχρέωση για ταχύτητα όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 (3) της Σύμβασης. Οι λόγοι που προέβαλε ο ανακριτής για τη συνεχιζόμενη κράτηση της κ. Πούλιου ήταν σχετικοί και επαρκείς εν όψει των σημαντικών αποδείξεων ενοχής της και ενοχής των λοιπών μελών της εγκληματικής οργάνωσης και δεδομένης της περιπλοκότητας της υπόθεσης. Στο μεταξύ έπαψαν να είναι, γεγονός που ελήφθη υπόψη από το δικαστικό συμβούλιο που διέταξε την αποφυλάκισή της.

Πρόσφατη Εθνική Νομολογία

ΑΠ 2/2018: ο χρόνος της προσωρινής κράτησης δεν αφαιρείται από το χρόνο σε κατ' οίκον περιορισμό με ηλεκτρονική επιτήρηση που διατάχθηκε σε αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης. Ο χρόνος του κατ' οίκον περιορισμού δεν αφαιρείται από τον συνολικό χρόνο της ποινής που επιβλήθηκε.

Συμβούλιο Εφετών ΕφΠειρ 63/2016: το δικαστικό συμβούλιο μπορεί να εκδώσει την απόφασή του επί της προσωρινής κράτησης ενός 30 ημερών από τη λήψη του εξαμήνου. Οι λόγοι που λήφθηκαν υπόψη για τη συνέχιση της προσωρινής κράτησης

περιλάμβαναν 1) σημαντικές ενδείξεις ενοχής και 2) την πιθανότητα τέλεσης νέων εγκλημάτων και τον κίνδυνο φυγής.

ΕφΠατ 88/2015: όταν εκδίδεται απόφαση για την επιβολή προσωρινής κράτησης προέχουν οι αρχές της ανθρωπίνης αξίας, της προσωπικής ελευθερίας, του τεκμηρίου αθωότητας και της αναλογικότητας, όπως κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα, στην ΕΣΔΑ και στο ΔΣΑΠΔ. Ειδικότερα, το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο πρέπει πάντοτε να λαμβάνει υπόψη όλα τα στοιχεία που υποδεικνύουν ότι ο κατηγορούμενος πάσχει από εξάρτηση σε ναρκωτικές ουσίες. Σε τέτοιες περιπτώσεις η διατήρηση της προσωρινής κράτησης δεν δικαιολογείται εκτός αν κρίνεται με μεγάλη πιθανότητα ότι ο κατηγορούμενος είναι ύποπτος φυγής, λόγω του γεγονότος ότι έχει ήδη προβεί σε προπαρασκευαστικές της φυγής του πράξεις ή έχει παραβιάσει περιοριστικούς όρους που του έχουν επιβληθεί.

Εφαθ 1633/2015: σε περιπτώσεις πραγματικής ή κατ' ιδέαν συρροής εγκλημάτων που αποτελούν μέρος της ίδιας ποινικής υπόθεσης, οι εντολές προσωρινής κράτησης εκτελούνται ταυτόχρονα. Ωστόσο, οι εντολές μπορεί αν εκτελεστούν διαδοχικά αν έχουν επιβληθεί για διαφορετικά εγκλήματα που απλώς συνεκδικάζονται. Για το σκοπό αυτό είναι κρίσιμο να διαπιστωθεί ως πραγματικό ζήτημα το αν οι κατηγορίες αποτελούν τμήμα της ίδιας υπόθεσης ή διαφορετικών υποθέσεων που συνεκδικάζονται λόγω συνάφειας. Στην πρώτη περίπτωση οι εντολές θα εκτελεστούν ταυτόχρονα, ενώ στην δεύτερη διαδοχικά, έστω και αν κατ' αυτόν τον τρόπο η συνολική προσωρινή κράτηση υπερβαίνει σε διάρκεια των χρονικά όρια που τίθενται στο νόμο και το Σύνταγμα.

Νομοθετικές μεταρρυθμίσεις

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν επέλθει αρκετές αλλαγές στη νομοθεσία που ρυθμίζει την προσωρινή κράτηση. Με το νόμο 1128/1981 θεσπίστηκε η προσωρινή κράτηση αντικαθιστώντας την «προφυλάκιση» που προβλεπόταν ως τότε στο θεσμικό πλαίσιο. Οι νόμοι 1897/1990, 1941/1991, 2172/1993, 2207/1994 έδιναν έμφαση στον χαρακτήρα της προσωρινής κράτησης ως μέτρου εξαιρετικής φύσης. Με τους νόμους 2298/1995 και 2408/1996 θεσπίστηκε η δυνατότητα εφαρμογής της προσωρινής κράτησης μόνο για κακουργήματα. Οι νόμοι 3160/2003 και 3346/2005 επέκτειναν τη δυνατότητα εφαρμογής του μέτρου και στο πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας, ενώ οι νόμοι 3727/2008 και 3811/2009 καθόρισαν τους όρους για τη διαταγή προσωρινής κράτησης καθώς και τη σαφή αιτιολόγηση της ανεπάρκειας των περιοριστικών μέτρων. Με τον νόμο 3860/2010 αυξήθηκε το όριο ηλικίας για την προσωρινή κράτηση ανηλίκων. Οι νόμοι 3943/2011 και 4055/2012 εισήγαγαν «λύση» σε περιπτώσεις διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα, ορίζοντας αρμόδιο το τριμελές πλημμελειοδικείο το οποίο συνεδριάζει ως αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο. Ο νόμος 4139/2013 εισήγαγε αλλαγές στη μεταχείριση υπόπτων και κατηγορουμένων που πάσχουν από εξάρτηση σε ναρκωτικές ουσίες, συμπεριλαμβανομένων αλλαγών σε σχέση με την επιβολή σε αυτούς προσωρινής κράτησης και τη δυνατότητα εισαγωγής σε πρόγραμμα απεξάρτησης ως εναλλακτικό της προσωρινής κράτησης μέτρο. Με τον νόμο 4264/2014 ορίστηκε πως σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα επιβάλλονται περιοριστικοί όροι μέχρι να αποφανθεί το δικαστικό

συμβούλιο. Ο νόμος 4478/2017⁸ που ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με σχετική καθυστέρηση και Οδηγία 2013/48/ΕΕ⁹ για το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο τέθηκαν σε ισχύ στις 23/06/2017. Η νέα νομοθεσία εισήγαγε πρόσθετες διασφαλίσεις που ενδυναμώνουν τα δικονομικά δικαιώματα των ατόμων που τίθενται σε προσωρινή κράτηση όπως περιγράφεται στα προηγούμενα τμήματα της παρούσας έκθεσης.

⁸ Διαθέσιμος στα Ελληνικά στο <http://www.et.gr/index.php/nomoi-proedrika-diatagmata>.

⁹ Διαθέσιμη στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0048>.

V. Στατιστικά δεδομένα

Τα γενικά στατιστικά στοιχεία σχετικά με τους κρατούμενους περιγράφουν μια συνολικά δυσώινη εικόνα της κατάστασης στη Ελλάδα. Τα βασικά αίτια της εκρηκτικής κατάστασης που επικρατεί στις ελληνικές φυλακές είναι, μεταξύ άλλων, η υπερπληρότητα, το υψηλό ποσοστό προσωρινά κρατούμενων, ο υψηλός αριθμός αλλοδαπών κρατούμενων και ο υψηλός αριθμός κρατουμένων για παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών ουσιών¹⁰. Η συνολική εικόνα των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές αναλύεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 1: Γενικός Στατιστικός Πίνακας Κρατουμένων - ποινών (2013-2017) (1^η Ιανουαρίου κάθε έτους)

A/A		1/1/2013	1/1/2014	1/1/2015	1/1/2016	1/1/2017
1	Αριθμός κρατουμένων	12475	12693	11798	9611	9560
2	Αριθμός κρατουμένων που αναμένουν την εκδίκαση της υπόθεσής τους	4325	2861	2470	2510	2829
3	Αριθμός αλλοδαπών κρατουμένων	7875	7623	6882	5289	5195
4	Αριθμός γυναικών κρατουμένων	557	648	572	486	527
5	Αριθμός ανηλίκων	600	452	358	245	250
6	Αριθμός παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών ουσιών	4267	3384	2872	1827	2034
7	Καταδικασμένοι σε θάνατο	0	0	0	0	0
8	Καταδικασμένοι σε ισόβια κάθειρξη	1025	1041	982	960	941
9	Καταδικασμένοι σε πρόσκαιρη φυλάκιση					
	5-10 έτη	2535	3557	2887	2013	1798
	a) 10-15 έτη	1728	1979	1827	1360	1150
	b) 15 έτη και άνω	3200	2055	2244	2093	2142
10	Καταδικασμένοι σε φυλάκιση					
	a) Μέχρι 6 μήνες	282	75	66	63	46
	b) Από 6 μήνες έως 1 έτος	248	116	126	78	84
	c) 1-2 έτη	271	206	178	137	150
	d) 2-5 έτη	835	540	446	326	366
11	Καταδικασμένοι για χρέη	47	27	23	56	10
12	Φιλοξενούμενοι		236	549	15	44

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με τη χρήση εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων (περιοριστικά μέτρα).

Διάρκεια προσωρινής κράτησης. Αναφορικά με τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν έδωσε πρόσφατα στοιχεία. Σύμφωνα με στοιχεία της *Ευρωπαϊκής Ένωσης Δικηγορικών Συλλόγων Ποινολόγων (ECBA)*¹¹ η μέση διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμαίνεται από 6 έως 12 μήνες (στοιχεία του 2009).

¹⁰Οι συνθήκες αυτές περιγράφονται σε εισαγωγική έκθεση σχεδίου νόμου που τροποποίησε τον Ποινικό Κώδικα το 1996 και έκτοτε παραμένει σε ισχύ.

¹¹ "Προσωρινή κράτηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανάλυση των ελάχιστων κανόνων που διέπουν την προσωρινή κράτηση και των λόγων της τακτικής επανεξέτασης στα κράτη μέλη της ΕΕ" JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>

Πίνακας 2: Διάρκεια προσωρινής κράτησης

Διάρκεια προσωρινής κράτησης	1998	1999	2000	2001	2005	2006
Λιγότερο του 1 μηνός (ποσοστό κρατούμενων επί τους εκατό)	7.9	8.2	7.4	8.2	8.1	8.2
1-3 μήνες	19.6	17.5	19.4	20.8	19.1	17.6
3-6 μήνες	26.2	22.9	22.6	22.6	23.9	22.1
6-12 μήνες	36.7	37.1	33.1	30.6	38.9	37.9
12-18 μήνες	9.5	14.2	17.4	17.7	10.0	14.2

Σύμφωνα με μικροδεδομένα από τη Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού για το έτος 2007¹², σε 7 από τις 32 υποθέσεις οι κατηγορούμενοι τέθηκαν σε προσωρινή κράτηση για το μέγιστο επιτρεπόμενο από τον νόμο χρονικό όριο. Επίσης γίνεται αναφορά πως ποσοστό 1,54% εκείνων που είχαν τεθεί σε προσωρινή κράτηση αθώωθηκαν ή έπαψε η δίωξή τους.

Ποσοστό προσωρινά κρατούμενων που δεν είναι έλληνες πολίτες

Το αυξανόμενο ποσοστό αλλοδαπών κρατούμενων αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των ελληνικών φυλακών. Ενώ πριν τη δεκαετία του 1990, λιγότερο από 3% του συνολικού αριθμού φυλακισμένων ήταν αλλοδαποί, γύρω στο έτος 2000 το ποσοστό αυτό είχε ανέβει στο 40%¹³. Το 2006 περισσότεροι από τους μισούς κρατούμενους ήταν αλλοδαποί εκ των οποίων το 24% ήταν προσωρινά κρατούμενοι¹⁴. Το 2012 το ποσοστό των αλλοδαπών φυλακισμένων αυξήθηκε στο 63,20%¹⁵ αλλά το 2013 μειώθηκε στο 60,4%¹⁶.

Πίνακας 3: Γενικός Στατιστικός Πίνακας Κρατούμενων - ποινών (2003-2012) (1^η Ιανουαρίου κάθε έτους)

A/A		1/1/2013	1/1/2014	1/1/2015	1/1/2016	1/1/2017
1	Αριθμός κρατούμενων	12475	12693	11798	9611	9560
2	Αριθμός αλλοδαπών κρατούμενων	7875	7623	6882	5289	5195

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

¹²Theart of crime, Έρευνα για την προσωρινή κράτηση στη Δικαστική Φυλακή του Κορυδαλλού το έτος 2007, <http://www.theartofcrime.gr/index.php?pgtr=1&aid=1385901544>

¹³Προσωρινή κράτηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανάλυση των ελάχιστων κανόνων που διέπουν την προσωρινή κράτηση και των λόγων της τακτικής επανεξέτασης στα κράτη μέλη της ΕΕ" JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>

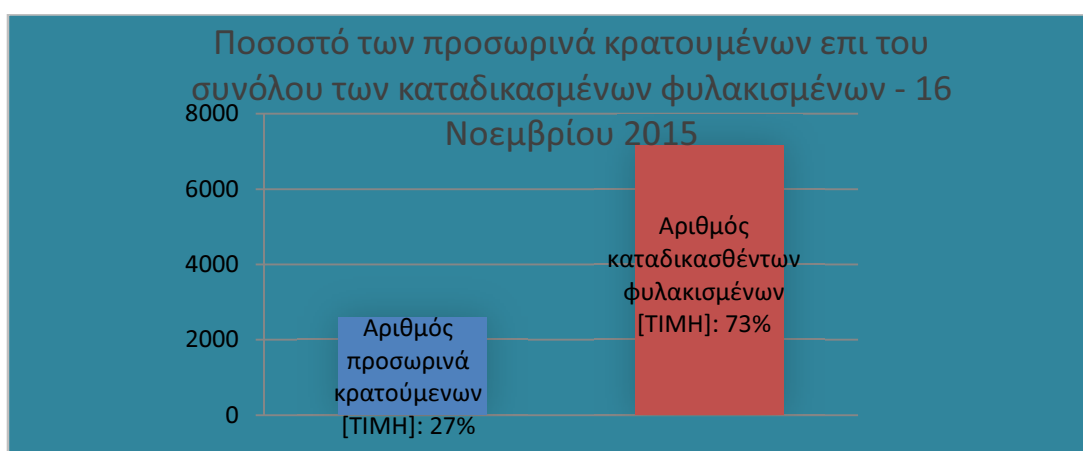
¹⁴Προσωρινή κράτηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανάλυση των ελάχιστων κανόνων που διέπουν την προσωρινή κράτηση και των λόγων της τακτικής επανεξέτασης στα κράτη μέλη της ΕΕ" JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>

¹⁵ Πηγή: Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, βλ. Πίνακα 1 ανωτέρω.

¹⁶ Πηγή: http://www.prisonstudies.org/country/greece#further_info_field_pre_trial_detainees

Ποσοστό προσωρινά κρατούμενων επί του συνόλου των καταδικασθέντων φυλακισμένων. Βάσει των διαθέσιμων στοιχείων, οι προσωρινά κρατούμενοι αντιστοιχούν στο 1/3 του συνολικού αριθμού φυλακισμένων. Το 2010, οι προσωρινά κρατούμενοι αντιστοιχούσαν στο 31,15% του συνολικού αριθμού φυλακισμένων, το 2011 στο 32,79%, το 2012 στο 34,08%, το 2013 στο 34,66% και το 2014 στο 22,53%. Άλλες πηγές κάνουν λόγο¹⁷ για τον Νοέμβριο του 2014, για ένα αριθμό 2.517 προσωρινά κρατούμενων που αντιστοιχεί στο 21% του συνολικού αριθμού φυλακισμένων και στο 23% ανά 100.000 κατοίκους. Παρατηρείται μεγάλη μείωση σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια ωστόσο δεν υπάρχουν στοιχεία για να το επιβεβαιώσουν. Σε επίπεδο απόλυτων αριθμών, τα διαθέσιμα επίσημα δεδομένα παρουσιάζονται στο διάγραμμα κατωτέρω:

Διάγραμμα 1: Ποσοστό των προσωρινά κρατούμενων επί του συνόλου των καταδικασθέντων φυλακισμένων

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

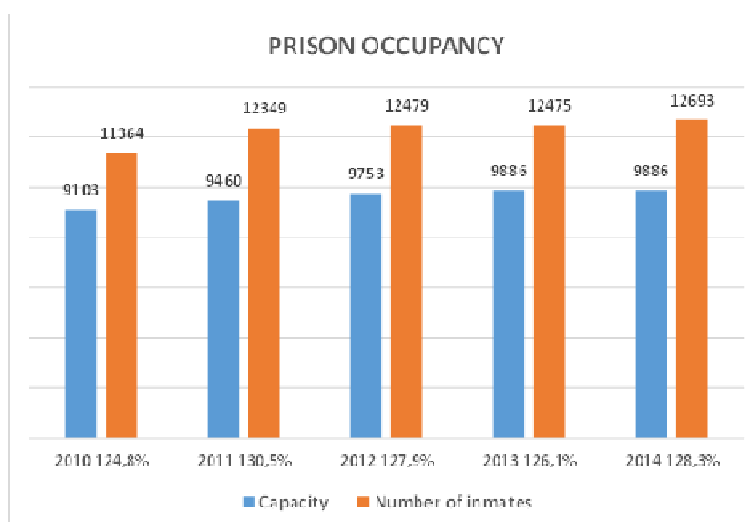
Πληρότητα φυλακών

Η πληρότητα των φυλακών αποτελεί φλέγον ζήτημα το οποίο έχει μακρά ιστορία. Η Επιτροπή CPT του Συμβουλίου της Ευρώπης σε έκθεσή της το 2010 (βασισμένη σε επισκέψεις που έγιναν το 2009 σε πέντε ελληνικές φυλακές) κάνει λόγο για «χρόνια υπερπληρότητα» που επικρατεί στις ελληνικές φυλακές με αυξανόμενους αριθμούς κρατούμενων που υπερβαίνουν τη χωρητικότητα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Τα τελευταία τέσσερα χρόνια (2010-2014) το ποσοστό υπερπληρότητας κυμάνθηκε από 124,8% (2010) σε 130,5% (2011) και σε 128,3% για το έτος 2014¹⁸. Το παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζει τα ποσοστά πληρότητας των φυλακών.

¹⁷ Πηγή: http://www.prisonstudies.org/country/greece#further_info_field_pre_trial_detainees

¹⁸ Μπορείτε να αντιπαραβάλλετε τα στοιχεία στο <http://www.prisonstudies.org/country/greece> που παρουσιάζει ελάχιστες διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα επίσημα στοιχεία.

Διάγραμμα 2: Πληρότητα φυλακών 2010-2014

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Η Έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ για τα ανθρώπινα δικαιώματα για την περίοδο 2012-2013 αναφέρει πως το 2012 «... οι προσωρινά κρατούμενοι αποτελούσαν περίπου το 41% των συνολικά κρατούμενων και αυτό συνέβαλε στην υπερπληρότητα των φυλακών, σύμφωνα με στοιχεία που παρείχε το Υπουργείο Δικαιοσύνης»... και... «... (το 2013)... Οι προσωρινά κρατούμενοι αποτελούσαν περίπου το 35% των κρατουμένων». Σχετικά με τις συνθήκες στις φυλακές η Έκθεση αναφέρει πως το 2012 «Τον Ιανουάριο στις φυλακές υπήρχαν 12.479 κρατούμενοι, ενώ η χωρητικότητα των φυλακών ήταν για 9.700. Η χωρητικότητα στις φυλακές Τριπόλεως ήταν για 85 κρατουμένους, ωστόσο συνολικά οι φυλακισμένοι ανέρχονταν σε 180. Τον ίδιο μήνα, τα καταστήματα του Κορυδαλλού και της Χαλκίδας αρνούσαν να δεχθούν επιπλέον κρατούμενους, καθώς ήδη φιλοξενούσαν περισσότερους από όσους μπορούσαν. Η χωρητικότητα των φυλακών του Κορυδαλλού ήταν για 800 άτομα, αλλά οι κρατούμενοι ανέρχονταν σε 2.345. Σύμφωνα με τα στοιχεία της 1^{ης} Ιανουαρίου, σε σύνολο 12.479 κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές, οι 562 ήταν γυναίκες και οι 587 ανήλικοι»...¹⁹. Για το 2013 η Έκθεση αναφέρει τα εξής: «Σύμφωνα με τους Κανονισμούς του Συμβουλίου της Ευρώπης, που εγκρίθηκαν από την Ε.Ε., η μέγιστη επιτρεπόμενη χωρητικότητα των ελληνικών φυλακών ήταν 9.886 κρατούμενοι. Ωστόσο, τον Σεπτέμβριο στις ελληνικές φυλακές καταγράφονταν συνολικά 13.139 κρατούμενοι, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Παράλληλα, 1.000 ακόμη άτομα παρέμεναν σε αστυνομικά τμήματα και σε κρατητήρια αναμένοντας εντολή μεταφοράς σε σωφρονιστικά ιδρύματα. Οι γυναίκες και οι ανήλικοι κρατούμενοι, κρατούνταν στα σωφρονιστικά ιδρύματα χωριστά από τους ενήλικους άνδρες κρατουμένους, αν και υπήρχαν αναφορές πως οι ανήλικοι μετανάστες κρατούνταν στους ίδιους θαλάμους με ενήλικους, καταγεγραμμένοι εσφαλμένα και οι ίδιοι ως ενήλικες. Η αναλογία σωφρονιστικών υπαλλήλων και κρατουμένων ήταν σχετικά χαμηλή για παράδειγμα,

¹⁹Πηγή: Ελλάδα 2012- Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, έκθεση για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

στον Κορυδαλλό υπήρχαν 95 σωφρονιστικοί υπάλληλοι-φύλακες για 2.300 κρατούμενους, αναλογία, κατά προσέγγιση, 1 υπάλληλος προς 25 κρατούμενους”²⁰.

Πίνακας 4: Πληρότητα φυλακών 2018

Συνολική διαθέσιμη επιφάνεια	43520,45
Συνολικός αριθμός θέσεων	9935
Αριθμός θέσεων για άρρενες φυλακισμένους	7632
Αριθμός θέσεων για φυλακισμένους νεαρής ηλικίας	325
Αριθμός θέσεων για γυναίκες φυλακισμένους	769
Αριθμός θέσεων για φυλακισμένους με προβλήματα εξάρτησης από τα ναρκωτικά	180
Συνολικός αριθμός κρατουμένων	10069

Πηγή: Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Αριθμός συλλήψεων ανά 100,000 κατοίκους. Σύμφωνα με δεδομένα του Υπουργείου Δημοσίας Τάξης, κατά την περίοδο 2009-2012 η Ελληνική Αστυνομία προέβη στη σύλληψη 635.173 ατόμων. Κατά μέσο όρο, 158.793 άτομα/έτος. Δεν είναι διαθέσιμα επιπλέον δεδομένα. Είναι αναγκαία η συστηματική συλλογή δεδομένων ώστε να γίνει εφικτή ενδελεχής ανάλυση της κατάστασης και των προβλημάτων που υποβόσκουν, ώστε να γίνει επεξεργασία τεκμηριωμένων λύσεων.

Πίνακας 5: Αριθμός συλλήψεων 2008-2012

Έτος	Αριθμός ατόμων	Ποσοστό συλλήψεων ανά 100.000 πολίτες
2009	189.333	1.731,583.321
2010	178.021	1.628,127.133
2011	151.956	1.405,022.951
2012	115.863	1071,2981

Πηγή: Υπουργείο Δημοσίας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Κλάδος Ασφάλειας, απάντηση σε αίτημα για την παροχή στοιχείων, 3/12/2014

²⁰Πηγή: Ελλάδα 2013- Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ, έκθεση για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

VI. Ευρήματα της έρευνας

Η προσωρινή κράτηση αποτελεί μέτρο που περιορίζει σημαντικά την προσωπική ελευθερία. Συνεπώς, οι ορθές και δίκαιες διαδικασίες είναι θεμελιώδους σημασίας προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η προσωρινή κράτηση επιβάλλεται κατ' εξαίρεση και με σεβασμό στα δικαιώματα του προσωρινά κρατούμενου. Προς αυτό είναι κεφαλαιώδους σημασίας να διασφαλίζεται η ύπαρξη νομικής εκπροσώπησης από την αρχή της ποινικής διαδικασίας και να γίνονται σεβαστές οι δικονομικές και ουσιαστικές διασφαλίσεις που προβλέπονται από την ευρωπαϊκή νομοθεσία και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη στα πλαίσια πολλών και διαφορετικών έργων δείχνουν πως παρά την ύπαρξη νομικών εργαλείων για την προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων, αυτά δεν εφαρμόζονται πάντοτε στην πράξη. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει την αναγκαιότητα επαναξιολόγησης του υφιστάμενου θεσμικού πλαισίου σχετικά με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων κατά το προδικαστικό στάδιο.

Τα ευρήματα προέρχονται κυρίως από την έρευνα που έγινε στα πλαίσια του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» καθώς και από πρωτογενή ποιοτική έρευνα μέσα από συνεντεύξεις με τρεις ιδιαίτερος έμπειρους συνηγόρους υπεράσπισης και δύο ανακριτές.

Διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση

Πρόσβαση σε δικηγόρο κατά την κράτηση σε αστυνομικό τμήμα

Δύο εκ των δικηγόρων που ρωτήθηκαν στα πλαίσια του παρόντος έργου αναφέρουν πως αντιμετωπίζουν σοβαρά γενικευμένα εμπόδια στην προσπάθειά τους να έρθουν σε επαφή και να επικοινωνήσουν με τους πελάτες τους μετά τη σύλληψη των τελευταίων. Η τρίτη εκ των δικηγόρων αναφέρει πως συνήθως αντιμετωπίζει τέτοιου είδους προβλήματα σε περιπτώσεις μαζικών συλλήψεων που συνήθως λαμβάνουν χώρα έπειτα από βίαιες διαδηλώσεις. Ένας εκ των δικηγόρων αναφέρει η δυνατότητα πρόσβασης και επικοινωνίας με τον πελάτη του σε γενικές γραμμές εξαρτάται από ποιο είναι το αστυνομικό τμήμα στο οποίο αυτός κρατείται και από τη διακριτική ευχέρεια των αξιωματικών που ασχολούνται με την υπόθεση και πως συνήθως δεν του επιτρέπεται η επαφή και επικοινωνία. Η δεύτερη δικηγόρος αναφέρει πως σε κάποιες περιπτώσεις είναι «αδύνατο» να έρθει σε επαφή με τους πελάτες της όσο τελούν υπό αστυνομική κράτηση και πως οι αστυνομικοί συχνά μηχανεύομαι εμπόδια ώστε να μην καταφέρει αν τους δει, όπως για παράδειγμα να την αναγκάζουν να περιμένει για ώρες δίχως να την ενημερώνουν σχετικά με τους λόγους που καθιστούν αναγκαία την αναμονή αυτή. Τα ίδια προβλήματα αναφέρονται και για την τηλεφωνική επικοινωνία, καθώς εκείνος που θα πρέπει να την επιδιώξει είναι ο ίδιος ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος, συχνά όμως δεν έχει πρόσβαση σε τηλεφωνική συσκευή ή δεν του παρέχεται τηλεφωνική κάρτα για να μπορέσει να καλέσει. Ένας εκ των συνεντευξιαζόμενων σχολιάζει πως αν ο πελάτης του έχει τη δυνατότητα χρήσης τηλεφώνου αυτό σημαίνει πως κρατείται σε «καλό» αστυνομικό τμήμα και πως θα μπορέσει να επικοινωνήσει με τον δικηγόρο του. Δυο από τους συνεντευξιαζόμενους σημειώνουν πως η Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής (ΓΑΔΑ) είναι ένα από τα πιο προβληματικά σημεία κράτησης σχετικά με τα παραπάνω.

Τα ζητήματα αυτά έχουν θορυβήσει του συνηγόρους υπεράσπισης. Όπως σημειώνει ένας εξ αυτών, το στάδιο αυτό είναι από τα κρίσιμότερα της ποινικής διαδικασίας κατά

το οποίο σχηματίζεται σημαντικό κομμάτι της δικογραφίας πάνω στην οποία θα βασιστεί ο ανακριτής και ο εισαγγελέας για να γνωμοδοτήσουν σχετικά με το αν επιβάλλεται ο κατηγορούμενος να τεθεί σε προσωρινή κράτηση ή όχι. Πρέπει επίσης να σημειωθεί πως τα προβλήματα αυτά δεν καταγράφονται και πως ουσιαστικά δεν υπάρχει κάποιος τρόπος επανόρθωσης.

Δικαίωμα στην πληροφόρηση

Οι ίδιοι δικηγόροι αναφέρουν σημαντικές παραβιάσεις αναφορικά με την υποχρέωση παροχής πληροφόρησης προς τον ύποπτο ή τον κατηγορούμενο σχετικά με το δικαίωμά του να παρίσταται ο δικηγόρος του και με το δικαίωμα του να μην προβεί σε καμία δήλωση. Μία εξ αυτών χαρακτηρίζει ως «ιδανικά» περιστατικά στα οποία ο πελάτης της δεν προβαίνει σε δηλώσεις στους αστυνομικούς δίχως την παρουσία της και πως συχνά το δικαίωμά τους να παρίσταται δικηγόρος κατά την ανάκριση δεν εξηγείται επαρκώς στους υπόπτους και τους κατηγορούμενους. Επίσης αναφέρει πως οι αστυνομικοί δεν ξεκαθαρίζουν στα άτομα που κρατούνται στο αστυνομικό τμήμα πως ό,τι λένε από τη στιγμή που ξεκινά η κράτησή τους αποτελεί μέρος της δικογραφίας και μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίων τους κατά την ποινική διαδικασία.

Ένας άλλος εξ αυτών των δικηγόρων αναφέρει πως οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι συχνά δέχονται πιέσεις από τους αστυνομικούς ώστε να αποποιηθούν του δικαιώματός τους σε δικηγόρο στο στάδιο της ποινικής διαδικασίας, εκμεταλλευόμενοι το γεγονός πως οι πρώτοι δεν κατανοούν πλήρως τη διαδικασία, ιδιαιτέρως αν πρόκειται για αλλοδαπούς. Για παράδειγμα, οι αστυνομικοί οι οποίοι ανακρίνουν τα εν λόγω άτομα, μπορεί να τους πουν πως αν παραιτηθούν του δικαιώματος αυτού τότε η ανάκριση θα ολοκληρωθεί ταχύτερα, πως δεν χρειάζονται στην πραγματικότητα δικηγόρο ή πως «δεν θα φαίνεται ωραίο» αργότερα κατά το στάδιο της ποινικής διαδικασίας αν αναφερθεί πως επέμεναν στο να έχουν νομική εκπροσώπηση. Έτσι, εν αγνοία τους, δίνουν επίσημα κατάθεση δίχως νομική συνδρομή.

Νομική βοήθεια

Όλοι οι δικηγόροι οι οποίοι έδωσαν συνέντευξη αναφέρουν ελάχιστα περιστατικά στα οποία διορίστηκαν κατά το προδικαστικό στάδιο μέσω του συστήματος παροχής νομικής βοήθειας. Σύμφωνα με αυτούς, κατά το προδικαστικό στάδιο, σπάνια γίνεται χρήση του το συστήματος παροχής νομικής βοήθειας. Επίσης αναφέρουν πως σπάνια οι αστυνομικοί ενημερώνουν τους υπόπτους ή τους κατηγορούμενους για το δικαίωμά τους σε λήψη νομικής βοήθειας όσο τελούν υπό αστυνομική κράτηση. Μια εκ των προαναφερόμενων δικηγόρων δεν συμμετέχει στο σύστημα παροχής νομικής βοήθειας καθώς πιστεύει πως αυτό ρυθμίζεται με λάθος τρόπο και δεν επιτρέπει ουσιαστικά στους δικηγόρους να κάνουν σωστά τη δουλειά τους.

Η εικόνα είναι διαφορετική όταν έχουμε να κάνουμε με αυτεπάγγελτο διορισμό συνηγόρου από τον ανακριτή. Οι δικαστές δήλωσαν, πράγματι, ότι αυτή είναι μια πολύ συνηθισμένη διαδικασία και ότι χρησιμοποιούν συχνά αυτή τη δυνατότητα προκειμένου να διορίσουν συνηγόρο σε κατηγορούμενους που κινδυνεύουν να τεθούν σε προσωρινή κράτηση. Ωστόσο, αυτού του είδους η νομική βοήθεια είναι το πρώτον διαθέσιμη στον κατηγορούμενο όταν εμφανίζεται ενώπιον του ανακριτή για να απολογηθεί και δεν έχει εφαρμογή όταν ακόμα αυτός βρίσκεται υπό κράτηση στο αστυνομικό τμήμα αμέσως μετά τη σύλληψή του.

Η περιορισμένη πρόσβαση σε νομική βοήθεια και ειδικότερα η περιορισμένη πληροφόρηση που παρέχεται στα άτομα που τελούν υπό αστυνομική κράτηση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα και τροχοπέδη στο σκοπό της νομικής αντιπροσώπευσης από την αρχή της ποινικής διαδικασίας. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να σημειωθεί πως τα έξοδα της προδικαστικής διαδικασίας δεν είναι αμελητέα, ιδιαιτέρως σε συνάρτηση με την οικονομική δυσπραγία που συνεπάγεται ο απόηχος της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (η ελάχιστη αμοιβή δικηγόρου είναι 556,00 ευρώ συν 24% ΦΠΑ). Στην πλειονότητα (75%) των υποθέσεων που μελετήθηκαν στα πλαίσια του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» ο συνήγορος επιλέχθηκε και έλαβε εντολή από τον πελάτη, ενώ στο 25% των περιπτώσεων ο συνήγορος διορίστηκε από το δικαστήριο μέσω του συστήματος παροχής νομικής βοήθειας.

Ιδιωτικότητα και εμπιστευτικότητα

Όλοι οι προαναφερόμενοι δικηγόροι συμφωνούν στην πλήρη απουσία ιδιωτικότητας των συζητήσεων τους με τους πελάτες τους τόσο κατά την κράτησή τους στο αστυνομικό τμήμα τόσο και κατά την προσωρινή τους κράτηση. Αυτό το αποδίδουν τόσο στις προβληματικές υποδομές όσο και στην έλλειψη κατάλληλων εγκαταστάσεων αλλά και στις συμπεριφορές και τα άτομα που εμπλέκονται στη διαδικασία.

Μια εκ των ανωτέρω δικηγόρων περιγράφει τη συζήτησή της με τους πελάτες της: *«μετά την σύλληψη ενός ατόμου η διορία για να εμφανιστεί ενώπιον του ανακριτή είναι 2-3 ημέρες. Μέχρι τότε συνήθως παραμένει κρατούμενος στο αστυνομικό τμήμα. Σε αυτές τις συνθήκες δεν παρέχεται καμία εγγύηση ιδιωτικότητας και εμπιστευτικότητας και ο δικηγόρος επιτελεί το καθήκον του με μεγάλη δυσκολία. Ο κρατούμενος σε αυτό το στάδιο ανησυχεί κυρίως για τις συνθήκες κράτησης και ζητήματα της καθημερινότητας και συνήθως στην επικοινωνία του με τον δικηγόρο του η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το πώς θα προμηθευτεί καθαρά ρούχα και εσώρουχα, πώς θα προμηθευτεί προπληρωμένη τηλεφωνική κάρτα για να επικοινωνήσει με τους οικείους του μέχρι και πώς θα του δοθεί φαγητό και νερό. Σε αυτό το στάδιο, αρκετά συχνά ο δικηγόρος είναι αναγκασμένος να ενεργεί σαν «ψυχολόγος» του πελάτη του και να επεξηγεί βασικά θέματα που αφορούν στην κατάστασή του».* Μόλις όλα αυτά τα ζητήματα διευθετηθούν, ο δικηγόρος προσπαθεί να συλλέξει πληροφορίες για την υπόθεση. Αν ο εμπλεκόμενος δεν έχει οικογενειακούς δεσμούς ή κάποιον άλλο εκτός κρατητηρίου να τον βοηθήσει τότε γενικά θεωρείται «χαμένη υπόθεση» καθώς είναι μάλλον αδύνατο για τον κρατούμενο να μπορέσει να παρουσιάσει κάποιου είδους αποδεικτικό στοιχείο σχετικά με την υπόθεση του και πρέπει να βασιστεί στη βοήθεια τρίτων προσώπων.

Συνεχίζοντας, η ανωτέρω δικηγόρος, σημειώνει πως αν επιθυμεί να επικοινωνήσει με τους πελάτες της θα χρειαστεί πιθανότατα να κάνει έκκληση στους αστυνομικούς για την εξεύρεση κατάλληλου χώρου και ακόμα και τότε ο χρόνος που θα της δοθεί για να μιλήσει με τον πελάτη της εξαρτάται από τη διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών. Αναφέρει πως μια συνήθης απάντηση είναι: *«εντάξει, εδώ είναι ο χώρος σας, έχετε 5 λεπτά».* Οι παραχωρούμενοι χώροι είτε είναι άδεια γραφεία, είτε, συνηθέστερα, ένας άδειος διάδρομος δίχως καμία εγγύηση ιδιωτικότητας. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τους άλλους δικηγόρους που συμμετείχαν στην έρευνα. Μάλιστα ένας από αυτούς σημειώνει πως *«δεν υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες για τήρηση της εμπιστευτικότητας. Συνήθως ο δικηγόρος βλέπει τον πελάτη του μέσα από το παράθυρο*

ενός κελιού, με έναν αστυνομικό και άλλους κρατούμενους να είναι παρόντες» και προσθέτει πως έχοντας επισκεφθεί πολλά αστυνομικά τμήματα σε ολόκληρη την Αττική, δεν έχει δει ποτέ κάποιο ξεχωριστό δωμάτιο για να μπορεί ο δικηγόρος να συναντηθεί με τον πελάτη αλλά ακόμα και αν υπάρχουν τέτοια δωμάτια πιθανότατα χρησιμοποιούνται ως αποθηκευτικοί χώροι και σίγουρα όχι για το σκοπό για τον οποίο προορίζονται. Επίσης παρατηρεί πως ο χρόνος που του δίδεται για να συναντηθεί με τον πελάτη του αλλάζει ανάλογα με το αστυνομικό τμήμα στο οποίο ο τελευταίος κρατείται.

Η τρίτη εκ των δικηγόρων υπογραμμίζει πως η απουσία ιδιωτικότητας επεκτείνεται και στο στάδιο της προσωρινής κράτησης. Αναφέρει πως οι παραχωρούμενοι χώροι είναι ουσιαστικά «δημόσιοι χώροι», συχνά δίχως πόρτα, όπου πολλοί κρατούμενοι συζητούν με τους δικηγόρους τους ταυτόχρονα και ο καθένας μπορεί να ακούσει τι λένε οι άλλοι γύρω του. Επίσης χαρακτηρίζει «επιπόλαιη» τη συμπεριφορά των αστυνομικών και σχολιάζει πως συνήθως γίνεται αποδέκτης περιπαικτικών σχολίων κάθε φορά που επιμένει να της παραχωρηθεί ξεχωριστός χώρος.

Διερμηνεία

Στην Ελλάδα, τα ποσοστά αλλοδαπών που συλλαμβάνονται και τίθενται σε προσωρινή κράτηση είναι σχετικά υψηλά και αυτό καθιστά τη διαθεσιμότητα υπηρεσιών διερμηνείας και μετάφρασης πολύ σημαντικό ζήτημα.

Στις δικογραφίες που μελετήθηκαν στα πλαίσια του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*», το 57% των κατηγορούμενων ήταν ελληνικής υπηκοότητας και το 43% αλλοδαποί. Ωστόσο, η πλειοψηφία των κατηγορουμένων (69%) μιλούσε ή κατανοούσε την ελληνική γλώσσα (29% δεν γνώριζε καθόλου την ελληνική γλώσσα, ενώ για 2% δεν ήταν διαθέσιμη αυτή η πληροφορία). Στο 92% των περιπτώσεων στις οποίες ο κατηγορούμενος δεν μιλούσε ή δεν κατανοούσε τα Ελληνικά του παρασχέθηκε διερμηνεία (για το 8% δεν υπήρχε σχετική πληροφόρηση). Σύμφωνα με την αξιολόγηση των δικηγόρων που χειρίστηκαν τις υποθέσεις, η ποιότητα της διερμηνείας στις περιπτώσεις που παρασχέθηκε ήταν επαρκής (37%), μη επαρκής (27%) (για το 36% των υποθέσεων, δεν υπήρξε αξιολόγηση). Σε καμία από τις υποθέσεις που χρειάστηκε διερμηνεία (29%) δεν μεταφράστηκαν τα έγγραφα της δικογραφίας. Δικηγόροι που μετείχαν στην έρευνα (2 σχετικά σχόλια καταγράφηκαν) ανέφεραν πως τα δικαιώματα των αλλοδαπών ή των μεταναστών κατηγορουμένων συχνά υποβαθμίζονται λόγω της έλλειψης υλικοτεχνικής υποδομής ιδίως στη διερμηνεία και τη μετάφραση και λόγω μη επαρκούς γνώσης των δικαιωμάτων τους. Αυτό αφορά κυρίως στο ότι οι αλλοδαποί αγνοούν τη δυνατότητα διορισμού συνηγόρου υπεράσπισης από το δικαστήριο.

Στις συνεντεύξεις που έλαβαν χώρα στα πλαίσια του παρόντος έργου, οι συνήγοροι υπεράσπισης ομόφωνα συμφωνούν πως υπηρεσίες διερμηνείας παρέχονται σε όλο το φάσμα της ποινικής διαδικασίας, συμπεριλαμβανομένων των ακροάσεων σχετικά με την προσωρινή κράτηση, αλλά χαρακτηρίζουν την ποιότητα της παρεχόμενης διερμηνείας από συζητήσιμη έως χαμηλή. Αυτό είναι φανερό στις υποθέσεις εκείνες στις οποίες ο δικηγόρος τυγχάνει να γνωρίζει τη γλώσσα του κατηγορούμενου αλλά μπορεί εύκολα να το συμπεράνει κάποιος απλώς αντιπαραβάλλοντας τη χρονική διάρκεια των απαντήσεων που δίνουν οι κατηγορούμενοι με τη χρονική διάρκεια της διερμηνείας.

Ωστόσο, δεν μπορούν να κάνουν πολλά πράγματα σε μια τέτοια περίπτωση, εκτός αν ο πελάτης τους είναι διατεθειμένος και έχει την οικονομική δυνατότητα να πληρώσει ο ίδιος έναν διερμηνέα.

Η όλη εικόνα είναι πολύ διαφορετική όταν οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι χρειάζονται την παροχή υπηρεσιών διερμηνείας ενώ τελούν υπό αστυνομική κράτηση ή υπό προσωρινή κράτηση. Οι συνήγοροι υπεράσπισης αναφέρουν πως παρόλο που ο νόμος προβλέπει την παροχή υπηρεσιών μετάφρασης, οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι που τελούν υπό αστυνομική κράτηση ή υπό προσωρινή κράτηση αντιμετωπίζουν συχνά τεράστιες δυσκολίες στο να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες διερμηνείας εντός των αστυνομικών τμημάτων. Συνεχίζουν δε, σημειώνοντας πως όταν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος δεν καταλαβαίνει Ελληνικά τότε η ανάκριση εκ μέρους των αστυνομικών γίνεται σχεδόν πάντα στα Αγγλικά. Για τους προσωρινά κρατούμενους οι οποίοι κρατούνται σε χώρους προσωρινής κράτησης, τα πράγματα είναι ακόμα πιο δύσκολα. Οι δικηγόροι αναφέρουν πως έρχονται αντιμέτωποι με την πλήρη απουσία υπηρεσιών διερμηνείας και επίσης με τεράστια γραφειοκρατικά εμπόδια κάθε φορά που επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν ιδιωτικά μισθωμένους επαγγελματίες διερμηνείς οι οποίοι χρειάζονται ειδική άδεια για να εισέλθουν στους χώρους κράτησης. Δύο από τους δικηγόρους που συμμετέχουν στην έρευνα αναφέρουν το σωφρονιστικό κατάστημα Κορυδαλλού ως ένα από τους πιο δύσκολους ως προς αυτό χώρους κράτησης, ενώ ένας από αυτούς λέει πως συνήθως σε αυτές τις περιπτώσεις η επικοινωνία πελάτη-δικηγόρου γίνεται εφικτή με τη συνδρομή ενός συγκρατούμενου του πελάτη ο οποίος εκτελεί χρέη διερμηνέα.

Η συνδυαστική ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων αποδεικνύει ότι ενώ υπάρχει το νομοθετικό πλαίσιο, στην πράξη οι υποδομές και οι πόροι είναι περιορισμένοι και παρατηρείται έλλειψη οργάνωσης, για παράδειγμα, στο πώς και από ποιον γίνεται η διερμηνεία/μετάφραση. Αυτό σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει σε παραβίαση των δικαιωμάτων των κατηγορουμένων, κυρίως εκείνων που είναι πιο ευάλωτοι, όπως αλλοδαποί ή μετανάστες. Απαιτείται μεγαλύτερη έμφαση στη διασφάλιση α) καλής ποιότητας μετάφραση/διερμηνεία και β) στη δημιουργία μηχανισμών παρακολούθησης για την εφαρμογή του άρθρου 3 της Οδηγίας 2010/64/ΕΕ που αφορά στο δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης σε ποινικές διαδικασίες, με το οποίο εισάγεται η υποχρέωση των κρατών μελών να παρέχουν γραπτή μετάφραση όλων των ουσιωδών εγγράφων σε ύποπτους ή κατηγορούμενους οι οποίοι δεν μιλούν και δεν κατανοούν τη γλώσσα του δικαστηρίου, προκειμένου να διασφαλιστεί το δικαίωμά τους σε υπεράσπιση, καθώς και ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας.

Αποτελεσματική προετοιμασία για την ακρόαση από τους συνηγόρους υπεράσπισης, πρόσβαση στη δικογραφία και έγκαιρη ειδοποίηση.

Οι συνήγοροι υπεράσπισης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο στάδιο της προδικασίας. Παρά τον ανακριτικό χαρακτήρα του σταδίου της προδικασίας οι υπάρχουσες διαδικαστικές διατάξεις τους παρέχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν επιχειρήματα και να επηρεάσουν τη διαδικασία, εξηγώντας, για παράδειγμα, την προσωπική κατάσταση του υπόπτου και, ως εκ τούτου, τα κίνητρα του/της για διαφυγή ή υποτροπή.

Σύμφωνα με την έρευνα που γίνεται στο πλαίσιο του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*», ο συνήγορος είναι παρών ενώπιον του ανακριτή και ενώπιον του εισαγγελέα στη διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει στη διαταγή προσωρινής κράτησης. Σε σύνολο 93 απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση, 78,5% των συμμετεχόντων απάντησε ότι ο συνήγορος είναι πάντα παρών. Όπως διευκρινίστηκε, ο δικηγόρος δεν ήταν παρών κυρίως σε περιπτώσεις όπου ο κατηγορούμενος δεν είχε ενημερωθεί σχετικά με τη δυνατότητα εκπροσώπησης με τη διαδικασία της δωρεάν νομικής συνδρομής, ενώ συνέτρεχαν οικονομικοί λόγοι, και περιπτώσεις όπου η προσωρινή κράτηση επιβλήθηκε ερήμην του κατηγορουμένου. Οι περισσότερες σχετικές περιπτώσεις, ωστόσο, αφορούσαν επ' αυτοφώρω εγκλήματα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν το γεγονός πως συχνά, ιδίως σε περιπτώσεις αυτόφωρων εγκλημάτων, οι κατηγορούμενοι μπορεί να μην είναι επαρκώς ενημερωμένοι για τα δικαιώματά τους, περιλαμβανομένου του δικαιώματος παρουσίας συνηγόρου. Επίσης, η σχετική πληροφόρηση ως προς τα δικαιώματα αυτά μπορεί συχνά να παρέχεται με καθυστέρηση. Οι κανόνες που θεσπίζονται από την Οδηγία σχετικά με το δικαίωμα στην πληροφόρηση πρέπει να παρακολουθούνται στενά όσον αφορά στην αποτελεσματικότητά τους.

Στην πλειοψηφία των υποθέσεων που μελετήθηκαν (75%), ο συνήγορος επιλέχθηκε από τον πελάτη, ενώ μόνο στο 25% των περιπτώσεων ο συνήγορος διορίστηκε στο πλαίσιο νομικής συνδρομής. Στην πλειοψηφία των υποθέσεων που μελετήθηκαν (75%), ο συνήγορος συναντήθηκε με τον πελάτη του πριν την έναρξη της προσωρινής κράτησης. Στις μισές περίπου περιπτώσεις (48%) ο συνήγορος ήταν παρών στη διαδικασία. Σύμφωνα με την έρευνα, στην πλειοψηφία των υποθέσεων (77%) η υπεράσπιση είχε πρόσβαση στη δικογραφία (σε 2% δεν είχε πρόσβαση, σε 16% καταγράφηκε ότι δεν έχει εφαρμογή, στο 5% δεν υπήρξε σχετική πληροφόρηση).

Σύμφωνα με τους συνηγόρους που ερωτήθηκαν σχετικά με το έργο, η νομική συνδρομή σπάνια χρησιμοποιείται κατά τη διάρκεια της προδικασίας, γεγονός που δημιουργεί πρόβλημα καθώς το κόστος της διαδικασίας δεν είναι αμελητέο, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα των οικονομικών δυσκολιών που σχετίζονται με την οικονομική κρίση (η ελάχιστη αμοιβή είναι 556,00 ευρώ συν ΦΠΑ 24%). Παρά το γεγονός ότι το νομικό πλαίσιο έχει αλλάξει, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις στην πράξη, όπου ο ύποπτος δεν ενημερώνεται σχετικά με το δικαίωμα νομικής συμβουλής ή νομικής συνδρομής ενώ κρατείται από την αστυνομία. Ένας δικηγόρος ανέφερε ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι συχνά υπόκεινται σε πιέσεις από την αστυνομία, η οποία μπορεί να επωφελείται του γεγονότος ότι οι ύποπτοι δεν κατανοούν πλήρως τη διαδικασία, ειδικά αν είναι αλλοδαποί. Για παράδειγμα, αξιωματικοί της αστυνομίας κατά την ανακριτική διαδικασία μπορεί να τους πουν ότι αν παραιτηθούν από το δικαίωμά σε δικηγόρο η ανάκριση θα ολοκληρωθεί νωρίτερα. Έτσι, εν αγνοία τους, προχωρούν σε κατάθεση χωρίς τη παρουσία δικηγόρου. Σε κάθε περίπτωση, κανένας από τους δικηγόρους που συμμετείχαν στην έρευνα δεν κλήθηκε να παράσχει υπηρεσίες στο πλαίσιο νομικής συνδρομής κατά το στάδιο της προδικασίας, αλλά αντίθετα κλήθηκαν κατά τον συνήθη τρόπο από τους πελάτες τους, αν επετράπη σε αυτούς η πρόσβαση σε τηλέφωνο, ή από τους φίλους και συγγενείς των πελατών τους, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία

γνωστοποίησης του δικαιώματος στους κατηγορουμένους ή σε τρίτα μέρη σε περιπτώσεις κράτησης.

Αντιθέτως, η πρόσβαση στη δικογραφία θεωρήθηκε απ' όλους πολύ ικανοποιητική. Αυτό οφείλεται κυρίως στην δικαστική πρακτική. Στην πραγματικότητα, ένας από τους συμμετέχοντες ανέφερε ότι η πρώτη εξαίρεση για ανεμπόδιστη πρόσβαση στη δικογραφία θεσπίστηκε με τον Νόμο 4236/2014, με τον οποίο ενσωματώνεται η οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, έτσι, ως προς τούτο, η θέσπιση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας σηματοδότησε μια οπισθοδρόμηση. Αυτή η επιλογή όμως, απ' όσο γνωρίζει δεν αξιοποιείται στην πράξη, και οι δικαστές εξακολουθούν να επιτρέπουν την ανεμπόδιστη πρόσβαση σε όλο το υλικό. Ωστόσο, η κατάσταση είναι αρκετά διαφορετική σε άλλα στάδια της δίκης, και η πρόσβαση στη δικογραφία είναι πολύ δύσκολη, όταν ο κατηγορούμενος κρατείται ακόμα από την αστυνομία. Η αστυνομία συχνά ισχυρίζεται ότι δεν έχει γίνει ακόμα η απομαγνητοφώνηση της διαδικασίας. Επίσης, για να υπάρξει πρόσβαση σε αρχεία που τηρούν διαφορετικές κυβερνητικές υπηρεσίες απαιτείται ένταλμα, το οποίο δεν είναι πάντα εύκολο να εξασφαλιστεί λόγω ζητημάτων που προκύπτουν στην επικοινωνία με τον πελάτη. Ένας πληροφορητής ανέφερε ότι αυτή η κατάσταση μπορεί να επιδεινωθεί από την ελληνική γεωγραφία, ιδίως όταν πρόκειται για τα νησιά, καθώς κάποιος μπορεί, για παράδειγμα, να κρατηθεί στη Μύκονο ενώ το Δικαστήριο βρίσκεται στη Σύρο. Αυτό καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την εξασφάλιση του εντάλματος, καθώς και την πρόσβαση, ή ακόμη και τον εντοπισμό των σχετικών αρχείων, σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα. Αυτή η διαδικασία δεν διευκολύνεται με οποιονδήποτε τρόπο από την αστυνομία, για παράδειγμα με τη χρήση τεχνολογικών μέσων, όπως η αποστολή του απαραίτητου εντάλματος μέσω fax. Η πρόσβαση στη δικογραφία όσο αυτή βρίσκεται στο γραφείο του εισαγγελέα είναι επίσης σχεδόν αδύνατη.

Όσον αφορά το **διαθέσιμο χρόνο για την προετοιμασία**, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό ποικίλλει σημαντικά ανάλογα με τον τύπο της διαδικασίας. Για επ' αυτοφώρω εγκλήματα το θεσμικό πλαίσιο προβλέπει προθεσμία τριών ημερών για την παρουσία του κατηγορούμενου ενώπιον του ανακριτή. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου 3-ημερών, και ενώ προβλέπεται η δυνατότητα παράτασης δύο ημερών, ο κατηγορούμενος (και ο δικηγόρος του) μπορεί να προετοιμάσει την υπεράσπισή του. Όταν ο ύποπτος δεν έχει συλληφθεί, παρέχεται, συνήθως, από τον ανακριτή μεγαλύτερη προθεσμία, η οποία εξαρτάται από το είδος της κατηγορίας και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης²¹.

Όπως προκύπτει από την έρευνα συνηγόρων υπεράσπισης που διεξάγεται στο πλαίσιο του έργου *“Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων”*, η υπεράσπιση είχε πρόσβαση στη δικογραφία και το περιεχόμενο της ενώπιον της διαδικασίας στην πλειοψηφία των περιπτώσεων (95,5%). Σύμφωνα με το 35,6% των συμμετεχόντων, ο συνηγόρος έχει στη διάθεσή του περισσότερο από μία ώρα για να προετοιμαστεί, ενώ αναφέρθηκαν περιπτώσεις όπου ο διαθέσιμος χρόνος

²¹ 318,4% των δικηγόρων που μετείχαν στην έρευνα επιβεβαίωσαν πως ο χρόνος που έχουν στη διάθεσή τους για να προετοιμαστούν σε μεγάλο βαθμό εξαρτάται από το είδος της διαδικασίας, για παράδειγμα αν πρόκειται για επ' αυτοφώρω έγκλημα ή για τακτική έρευνα.

είναι μία ώρα (13,3%), 30 λεπτά (8,9%) ή και λιγότερο από 10 λεπτά²². 34,5% των ερωτηθέντων είχαν ενημερωθεί περισσότερο από 24 ώρες πριν από τη δίκη; 12-24 ώρες πριν από τη δίκη (21,8%), 6-12 ώρες πριν (8%) ή 2 ώρες πριν (12,6%). Στο σύνολό τους, οι δικηγόροι έκριναν ότι ο χρόνος αυτός επαρκεί για την προετοιμασία τους: 70,93% των ερωτηθέντων έκρινε ότι ο διαθέσιμος χρόνος αρκεί για την αποτελεσματική προετοιμασία πριν την ακρόαση, 17,44% των ερωτηθέντων έκρινε πως ο χρόνος είναι απολύτως επαρκής ενώ 11,63% θεώρησε ότι δεν είναι καθόλου επαρκής.

Οι δικαστές και οι εισαγγελείς έκριναν επαρκή το διαθέσιμο χρόνο για προετοιμασία²³. Διαφοροποιήσεις αναφέρθηκαν, ωστόσο, σε σχέση με το είδος της υπόθεσης. Ενώ οι δικογραφίες για επ' αυτοφώρω εγκλήματα (βία, σωματική βλάβη, ληστεία κ.ά.) είναι συχνά περιορισμένου όγκου και απλοί στη μελέτη, οι φάκελοι που αφορούν αδικήματα όπως δωροδοκία, η απάτη ή οικονομικά εγκλήματα μπορεί να είναι ιδιαίτερα ογκώδεις και να περιλαμβάνουν αποδεικτικά στοιχεία που χρειάζονται ειδικές γνώσεις και είναι δύσκολα στην επεξεργασία. Ένας ανακριτής που ασχολείται με οικονομικά εγκλήματα ανέφερε πως η εμπειρία αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα προκειμένου από τις ογκώδεις δικογραφίες να εντοπιστούν τα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία και να επικεντρωθεί ο ανακριτής σε αυτά κατά τη διάρκεια της προανάκρισης (όταν ο χρόνος είναι περιορισμένος), ενώ στα μεταγενέστερα στάδια, υπάρχει περισσότερος χρόνος ώστε να αναλύονται με κάθε λεπτομέρεια τα στοιχεία. Στην τακτική ανάκριση, ο χρόνος είναι περισσότερος και δεν υπάρχει περιοριστική προθεσμία για την ακρόαση του κατηγορουμένου.

Σεβασμός στα εκ του νόμου χρονικά όρια της προσωρινής κράτησης

Αναφορικά με τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης, το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν παρέχει επίσημα στοιχεία. Στοιχεία της *ECBA- European Criminal Bar Association*²⁴ για την περίοδο από το 1998 έως το 2006 δείχνουν ότι η μέση διάρκεια της προφυλάκισης κυμαίνονταν από 6-12 μήνες (από 30,6% - 38,9%) και 3-6 μήνες (22,1 %-23,9%) (Βλέπε Πίνακα 2, παραπάνω).

Τα δεδομένα υποστηρίζονται από τα ευρήματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» και από το δείγμα των υποθέσεων που αξιολογήθηκαν κατά τη διάρκεια του εν λόγω έργου. Από τη μελέτη δικογραφιών προέκυψαν τα ακόλουθα: α) σε καμία υπόθεση στην οποία επιβλήθηκε το μέτρο της προσωρινής κράτησης δεν ξεπεράστηκαν τα ανώτατα όρια που ορίζονται στο θεσμικό πλαίσιο, β) στην πλειοψηφία των υποθέσεων η διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμάνθηκε από έξι μήνες ως 1 χρόνο (21 υποθέσεις), ενώ ο αριθμός των υποθέσεων στις οποίες η

²² Οι υποθέσεις αυτές συχνά αφορούν περιπτώσεις αυτόφωρων εγκλημάτων που ο συνήγορος διορίστηκε από το δικαστήριο, κατά τις οποίες ο ύποπτος οδηγήθηκε ενώπιον των αρμόδιων αρχών και ο δικηγόρος διορίζεται επί τόπου.

²³ Σε επ' αυτοφώρω εγκλήματα, από τον νόμο προβλέπεται προθεσμία τριών (+πέντε) ημερών για την ακρόαση του κατηγορουμένου, κατά την οποία ο ανακριτής πρέπει να μελετήσει τον φάκελο της δικογραφίας και να προετοιμαστεί για τη διαδικασία της ακρόασης. Σε μη αυτόφωρες υποθέσεις υπάρχει ο χρόνος για να μελετήσει ο ανακριτής τον φάκελο με τον δικό του ρυθμό και δεν προβλέπονται προθεσμίες.

²⁴ "An analysis of minimum standards in pre-trial detention and the grounds for regular review in the Member States of the EU" JLS/D3/2007/01, <http://www.ecba.org/extdocserv/projects/JusticeForum/Greece180309.pdf>

προσωρινή κράτηση διήρκεσε λιγότερο από 6 μήνες ήταν χαμηλότερος (7 υποθέσεις)²⁵ και γ) περίπου στις μισές υποθέσεις (21) η διάρκεια της κράτησης ξεπέρασε τους έξι μήνες. Επομένως, ενώ η προβλεπόμενη μέγιστη επιτρεπόμενη διάρκεια γίνεται πάντα σεβαστή, η μέση διάρκεια της προσωρινής κράτησης διαφέρει ουσιαστικά. Δεδομένου ότι η προσωρινή κράτηση μπορεί να διαταχθεί μόνο για «σοβαρές κατηγορίες» (κακουργήματα ή πλημμελήματα), η εκτίμηση σχετικά με το αν η διάρκεια της προσωρινής κράτησης είναι υπερβολική απαιτεί, όπως έχει επισημάνει το ΕΔΔΑ, την εκτίμηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε υπόθεσης. Το δείγμα των δικογραφιών που μελετήθηκαν αφορούσε σε μεγάλο βαθμό «σοβαρά» εγκλήματα: το 91% των κατηγοριών αφορούσε στη διάπραξη κακουργημάτων και 9% αφορούσε στη διάπραξη κακουργημάτων και πλημμελημάτων. Τα αδικήματα ήταν απάτη και εγκλήματα κατά περιουσιακών δικαιωμάτων (13 περιπτώσεις), κλοπές και ληστείες (9), παράβαση της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (6), βαριά σωματική βλάβη (6), εμπρησμό (3), ανθρωποκτονία (2), μεταφορά παράνομων μεταναστών (2), πλαστογραφία (2), δωροδοκία (1) και αρπαγή (1). Στο 93% των περιπτώσεων η μέγιστη εκ του νόμου διάρκεια ποινής με βάση το κατηγορητήριο ξεπερνούσε τα 10 χρόνια και το υπόλοιπο 7% των αδικημάτων οδηγούσε σε ποινή κάθειρξης 5 ως 10 ετών.

Όσον αφορά στα ανώτατα όρια προσωρινής κράτησης που θεσπίζει η νομοθεσία, οι προσωπικές συνεντεύξεις με συνηγόρους υπεράσπισης αποκάλυψαν δύο αντικρουόμενες απόψεις. Συγκεκριμένα, ένας εκ των δικηγόρων υπεράσπισης ανέφερε κατά τη συνέντευξη ότι τα ανώτατα όρια προσωρινής κράτησης, όπως αυτά ορίζονται στον ΚΠοινΔ και το Σύνταγμα, αποτελούν μία από τις εν γένει θετικές πτυχές του Ελληνικού ποινικού συστήματος. Τόνισε τη σημασία της κατοχύρωσης των ανώτατων αυτών ορίων στο δίκαιο και ανέφερε ότι θεωρεί τους 18 μήνες ως εύλογο όριο, το οποίο επιτρέπει την ποιότητα στην έρευνα και τον σεβασμό στα χρονικά πλαίσια γύρω από το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Από την άλλη πλευρά, μια άλλη συνήγορος υπεράσπισης ανέφερε ότι τα ανώτατα όρια όπως ισχύουν σήμερα αποτελούν ιδιαίτερα προβληματικό ζήτημα. Θεώρησε ότι οι 18 μήνες είναι υπερβολικός χρόνος, ειδικά σε ένα σύστημα που είναι γνωστό για τις καθυστερήσεις που αφορούν στην απόδοση δικαιοσύνης, και πρότεινε μικρότερα περιθώρια για τον περιορισμό της ευχέρειας του δικαστή ως προς αυτή την κατεύθυνση. Σύμφωνα με τη συνήγορο, η κατάχρηση του μέτρου, καθώς και το γεγονός ότι συχνά εξαντλούνται τα ανώτατα όρια, ενισχύουν τη χρήση του μέτρου της προσωρινής κράτησης ως είδος πρόωρης κάθειρξης. Ένας εκ των ανακριτικών που συμμετείχε στη συνέντευξη υποστήριζε μάλλον τη τελευταία γνώμη, προτείνοντας τροπολογία των ανώτατων ορίων με βάση το Βρετανικό σύστημα, εισάγοντας χρονικά πλαίσια για την προσωρινή κράτηση διάρκειας έως τέσσερις μήνες.

Όσον αφορά υποθέσεις που περιλαμβάνουν ΕΕΣ, η κατάσταση είναι καλύτερη, λόγω του γεγονότος ότι τα ανώτατα όρια προσωρινής κράτησης είναι πολύ μικρότερα (15 ή, κατ' εξαίρεση, 30 ημέρες). Ωστόσο, ένας από τους δικηγόρους που ερωτήθηκαν, ο οποίος έχει εμπειρία στο χειρισμό υποθέσεων με ΕΕΣ, ανέφερε ότι η θέση υπό κράτηση γίνεται σχεδόν αυτόματα μετά τη σύλληψη. Υπάρχει διαδικασία καταγγελίας, αλλά

²⁵ Σε δείγμα 44 υποθέσεων που μελετήθηκαν κατά τη διενέργεια της έρευνας, σε 13 η διάρκεια της προσωρινής κράτησης κυμάνθηκε από 6 μήνες ως 1 χρόνο, σε 8 υποθέσεις διήρκεσε περισσότερο από 8 μήνες, σε 4 υποθέσεις 3-6 μήνες και σε 3 υποθέσεις 1-3 μήνες ή λιγότερο του ενός μήνα.

σπάνια είναι αποτελεσματική και, στην πράξη, είναι περισσότερο σύνηθες να περιμένει κανείς την απελευθέρωση του εκζητούμενου ατόμου λόγω παρέλευσης των ανώτατων ορίων.

Λόγοι μακρόχρονης προσωρινής κράτησης.

Η πλειοψηφία των συνηγόρων υπεράσπισης που συμμετείχαν στην έρευνα υπό το έργο «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» (63,2% σε σύνολο 76 απαντήσεων σε αυτό το ερώτημα) ανέφεραν ότι δεν υπάρχει έγκυρη εξήγηση ως προς τη μακρά διάρκεια της προσωρινής κράτησης. Σύμφωνα με αυτούς, η μακρά διάρκεια της προσωρινής κράτησης οφείλεται (α) σε απουσία ουσιαστικής αλλαγής στα στοιχεία που οδήγησαν σε εντολή κράτησης και σε λόγους που σχετίζονται με τη σοβαρότητα του εγκλήματος, την ασφάλεια και τον κίνδυνο νέων διάπραξης νέων εγκλημάτων (5 σχόλια), (β) καθυστερήσεις στην ανακριτική διαδικασία (π.χ. λόγω της ανάγκης για γνώμες εμπειρογνομόνων ή λόγω φόρτου εργασίας των δικαστηρίων, την έλλειψη προσωπικού και πόρων) και γ) καθυστερήσεις στην απόδοση της δικαιοσύνης (5 σχόλια).

Αυτό φάνηκε να ισχύει για τους συνηγόρους υπεράσπισης που ερωτήθηκαν στο πλαίσιο του τρέχοντος έργου, και οι οποίοι παρείχαν επίσης ορισμένες ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με κάποιους παράγοντες που ενδέχεται να συμβάλλουν στις καθυστερήσεις. Συγκεκριμένα, μια συνηγόρος υπεράσπισης ανέφερε την τοπική αρμοδιότητα του δικαστηρίου, η οποία καθορίζεται κυρίως από τον τόπο στον οποίο διαπράχθηκε η εγκληματική πράξη, που συχνά αποτελεί ένδειξη των τύπων των εγκλημάτων που διώκονται στο δικαστήριο και μπορεί να φανερώνει επίσης τον τρόπο αντιμετώπισης συγκεκριμένων ομάδων κατηγορουμένων, κυρίως των αλλοδαπών. Ανέφερε, επίσης, την υπερποινικοποίηση (overcriminalisation) και τον πρόχειρο χαρακτήρα της διαδικασίας επανεξέτασης. Ένας άλλος δικηγόρος δήλωσε ότι οι ελλείψεις στο σύστημα νομικής συνδρομής σημαίνουν ότι πολλοί φυλακισμένοι σε καθεστώς προσωρινής κράτησης, που εξαρτώνται από νομική συνδρομή για την άμυνά τους, δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσουν δικηγόρο για να τους βοηθήσει στην προετοιμασία των αιτήσεων για άρση της προσωρινής κράτησης ή αντικατάσταση με εναλλακτικά μέτρα. Όπως σημειώθηκε προηγούμενα, αυτά τα υπομνήματα αποτελούν το μόνο μέσο που διαθέτει ο κατηγορούμενος για να ακουστεί κατά τη διαδικασία επανεξέτασης στην συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων. Ο δικηγόρος ανέφερε στο σημείο αυτό ότι η νομική συνδρομή είναι ουσιαστικά άμεσα διαθέσιμη μόνο για την αρχική δήλωση που παρέχεται από τον κατηγορούμενο κατά τη διαδικασία της πρώτης αρχικής προσωρινής κράτησης, και στη συνέχεια κατά τη δίκη.

Οι ανακριτές που συμμετείχαν στη συνέντευξη από την άλλη πλευρά, δεν σχολίασαν τη διάρκεια της προσωρινής κράτησης ως υπερβολική ή προβληματική εφόσον αυτή είναι εντός των νόμιμων χρονικών ορίων. Όλοι οι δικαστές που συμμετείχαν στη συνέντευξη (επτά συνολικά για τα δύο έργα) ανέφεραν ότι εάν διατίθενται ουσιαστικές αποδείξεις που να αποδεικνύουν ότι δεν υπάρχει καμία ανάγκη κράτησης, ο κρατούμενος θα πρέπει να αφήνεται ελεύθερος ή να τεθεί υπό περιοριστικά μέτρα. Ένας ανακριτής ανέφερε ότι όταν ο κύριος λόγος για την παραγγελία προσωρινής κράτησης έπαυε να ισχύει (ήτοι, ο κίνδυνος καταστροφής των αποδεικτικών στοιχείων σε περίπτωση δωροδοκίας), διατάχθηκε με δική της πρωτοβουλία η αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης από περιοριστικούς όρους. Ωστόσο, οι ανακριτές θεώρησαν εύλογο να

παρατείνεται η κράτηση σε περίπτωση που δεν υπάρχουν νέα αποδεικτικά στοιχεία και όταν δεν υπάρχει καμία αλλαγή στις περιστάσεις και τις συνθήκες με βάση τις οποίες διατάχθηκε η προσωρινή κράτηση. Ωστόσο, όλοι οι δικαστές που συμμετείχαν στη συνέντευξη παραδέχτηκαν ότι οι καθυστερήσεις οφείλονται στον υπερβολικό αριθμό υποθέσεων και τις δύσκολες συνθήκες εργασίας. Ανέφεραν μεγάλο αριθμό εισερχόμενων περιπτώσεων, χαμηλή ποιότητα υποδομών και διοικητικής υποστήριξης (γραφειοκρατία, έλλειψη διαδικτυακών εργαλείων και διασυνδεσιμότητας μεταξύ κυβερνητικών φορέων) ενώ ανέφεραν ότι οι γραφειοκρατικές απαιτήσεις συχνά απαιτούν πολύ από το χρόνο τους και καθυστερούν την πρόοδο της ανάκρισης (2 συνεντεύξεις). Επιπλέον, στοιχεία από την αστυνομία ή τα ειδικά εγκληματολογικά εργαστήρια μπορεί να απαιτούν πολύ χρόνο έως ότου γίνουν διαθέσιμα, καθυστερώντας έτσι την ανάκριση (2 δικαστές). Ένας δικαστής ανέφερε ότι τον περισσότερο καιρό βρίσκεται εν αναμονή κάποιου τμήματος δικογραφίας. Ακόμη, οι ανακριτές δεν φαίνεται να θεωρούν αδικαιολόγητη την παράταση της προσωρινής κράτησης.

Τα στοιχεία που συλλέγονται μέσω της έρευνας αποδεικνύουν ότι η μεγάλης διάρκειας προσωρινή κράτηση οφείλεται κυρίως σε διαρθρωτικές ελλείψεις στο σύστημα δικαιοσύνης: ελλιπής υποδομή, εξαιρετικά περιορισμένη χρήση των ΤΠΕ, γενικά, μη επαρκώς ανεπτυγμένα ηλεκτρονικά εργαλεία, συμπεριλαμβανομένων των μεθόδων διασύνδεσης με άλλους κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς.

Αντίκτυπος της προσωρινής κράτησης στην ταχύτητα διεξαγωγής της διαδικασίας

Το ανώτατο όριο προσωρινής κράτησης φαίνεται να έχουν θετικό αντίκτυπο στην διεξαγωγή της δίκης. Η πλειοψηφία των συνηγόρων υπεράσπισης που συμμετείχαν στην έρευνα υπό το έργο «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» (56%) απάντησαν στο πλαίσιο της έρευνας ότι οι προφυλακισθέντες διώκονται ποινικά πιο γρήγορα και αποτελεσματικά σε σύγκριση με άλλες υποθέσεις στις οποίες δεν ισχύει προσωρινή κράτηση και οι οποίες μπορεί να διαρκέσουν πολύ περισσότερο. Ωστόσο, ένα μεγάλο ποσοστό (44%) είχε αντίθετη άποψη. Η ανάγκη τήρησης των αυστηρών χρονικών ορίων δεν καθορίζει απαραίτητα το πλαίσιο για αποτελεσματική διαδικασία.

Οι συνήγοροι υπεράσπισης που συμμετείχαν στη συνέντευξη στο πλαίσιο του παρόντος έργου φάνηκε να συμφωνούν πλήρως με το γεγονός ότι οι κατηγορούμενοι που βρίσκονται υπό προσωρινή κράτηση είναι σε καλύτερη θέση, όσον αφορά τη συνολική διάρκεια της διαδικασίας που κινείται εναντίον τους, από τον κατηγορούμενο που υπόκειται σε εναλλακτικά μέτρα ή αφήνεται ελεύθερος άνευ όρων. Αν και σε σπάνιες, και συνήθως πολύ περίπλοκες περιπτώσεις (η εν εξελίξει δίκη εναντίον του πολιτικού κόμματος της Χρυσής Αυγής αναφέρεται ως παράδειγμα), η έρευνα μπορεί να συνεχίζεται αφού ο κατηγορούμενος αφεθεί ελεύθερος λόγω ανώτατου ορίου κράτησης. Στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων όταν πλησιάζει η στιγμή αυτή, η υπόθεση τίθεται στο πινάκιο και πρέπει να λάβει προτεραιότητα. Αντίθετα, για τις περιπτώσεις που δεν επιβάλλεται προσωρινή κράτηση ή όταν αυτή έχει αρθεί ή αντικατασταθεί με εναλλακτικά μέτρα μέσω διαδικασίας επανεξέτασης, οι συνήγοροι υπογράμμισαν ως υπερβολικό το χρόνο αναμονής πέντε έως επτά χρόνων πριν την εκδίκαση της υπόθεσης ποινικού δικαίου. Ένας συνήγορος ανέφερε μάλιστα μια

υπόθεση η οποία εκκρεμεί εδώ και δεκαπέντε χρόνια, ενώ ο κατηγορούμενος πρέπει να εμφανίζεται τακτικά στο αστυνομικό τμήμα.

Όλοι οι ανακριτές και οι εισαγγελείς που παραχώρησαν συνεντεύξεις εξήγησαν πως στην πράξη αναγκάζονται να δίνουν προτεραιότητα σε υποθέσεις όπου ο κατηγορούμενος κρατείται προσωρινά προκειμένου να διασφαλίσουν την τήρηση των προθεσμιών. Ένας δικαστής εξήγησε ότι σε γενικές γραμμές θεωρεί προτιμότερο να συνοδεύεται ο κατηγορούμενος απευθείας από το κρατητήριο στη δίκη παρά να τον αφήσει ελεύθερο λόγω λήξης της προθεσμίας των 18 μηνών και στη συνέχεια να αναρωτιέται εάν ο κατηγορούμενος θα εμφανιστεί στο Δικαστήριο. Ανέφερε, επίσης, ότι συχνά η δίκη καθυστερεί από συνηγόρους υπεράσπισης για αυτόν τον συγκεκριμένο σκοπό, δηλαδή για αφεθεί ελεύθερος ο κατηγορούμενος έως τη δίκη προκειμένου να αποφευχθούν τυχόν αρνητικές εντυπώσεις.

Φυσική παρουσία του κατηγορουμένου και του δικηγόρου του στις ακροάσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση

Οι συνήγοροι υπεράσπισης που συμμετείχαν στην έρευνα που διεξάγεται στο πλαίσιο του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» επιβεβαίωσαν ότι ο κατηγορούμενος είναι παρών στο αρχικό στάδιο της δίκης αφού έχει ληφθεί η απόφαση βάσει της οποίας τίθεται υπό προσωρινή κράτηση. Στη διάρκεια της διαδικασίας μπορεί να αναπτύξει την άποψη και τα επιχειρήματά του κατά της προσωρινής κράτησης ή της επιβολής περιοριστικών όρων. Η μη παρουσία του μπορεί να αποτελέσει λόγο για την έκδοση διαταγής προσωρινής κράτησης και τη θεώρησή του ως φυγόδικου. Οι πλειοψηφία των δικηγόρων που μετείχε στην έρευνα (90,43%) ανέφερε ότι ο κατηγορούμενος είναι παρών στη διαδικασία, ενώ 9,57% απάντησε ότι δεν ήταν παρών. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται τα ευρήματα της μελέτης δικογραφιών, καθώς στο 93% των υποθέσεων που εξετάστηκαν, ο κατηγορούμενος ήταν παρών στη διαδικασία (σε 5% των υποθέσεων ο κατηγορούμενος δεν ήταν παρών, σε 2% δεν υπάρχει η πληροφορία).

Οι προανακριτικές διαδικασίες δεν καταγράφονται σε βίντεο και δεν υπάρχει η δυνατότητα τηλεδιάσκεψης (97,9% των συμμετεχόντων). Κανένας από τους συμμετέχοντες δεν είχε παρασταθεί σε διαδικασία με χρήση τηλεδιάσκεψης.

Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται από τις συνεντεύξεις που διεξάγονται στο πλαίσιο του παρόντος έργου. Όλοι οι συνήγοροι υπεράσπισης που συμμετείχαν στη συνέντευξη ανέφεραν ότι ο κατηγορούμενος είναι πάντα παρών στην πρώτη ακρόαση, αν και αυτό δεν συμβαίνει σχεδόν ποτέ στη διαδικασία επανεξέτασης, ενώ ένας πληροφορητής ανέφερε ότι γνώριζε ακόμη και περιπτώσεις όπου ο δικαστής επισκέφθηκε τον κατηγορούμενο στο νοσοκομείο για να εξασφαλίζει ότι είχε ακούσει όσα είχε να δηλώσει ο ίδιος ο κατηγορούμενος πριν ο δικαστής λάβει την πρώτη απόφασή. Αυτό φαίνεται ότι είναι περισσότερο αποτέλεσμα της δικαστικής πρακτικής παρά το γράμμα του νόμου, που σε ορισμένες περιπτώσεις δεν επιτρέπει στον κατηγορούμενο να εκπροσωπηθεί αποκλειστικά τον δικηγόρο του. Οι ανακριτές που συμμετείχαν στη συνέντευξη επιβεβαίωσαν ότι είναι πολύ σημαντικό για αυτούς να ακούσουν τον κατηγορούμενο κατ'ιδίαν και να σχηματίσουν τη γνώμη τους βάσει των ατομικών περιστάσεων. Ένας δικαστής ανέφερε τη σημασία των μη-λεκτικών δηλώσεων από τον

κατηγορούμενο κατά τη λήψη αποφάσεων που μπορεί να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση.

Όσον αφορά την παρουσία του συνηγόρου υπεράσπισης σε αυτή τη διαδικασία, αυτό επιτρέπεται πάντα όταν υπάρχει σχετικό αίτημα από τον κατηγορούμενο, και το δικαστήριο υποχρεούται να προβεί σε διορισμό δικηγόρου αυτεπαγγέλτως, μετά από σχετικό αίτημα. Ωστόσο, συμμετοχή του δικηγόρου περιορίζεται συχνά στην προετοιμασία της γραπτής κατάθεσης, η οποία είναι πράγματι καίριας σημασίας, αλλά δεν επεκτείνεται δίνοντάς του την δυνατότητα να διακόψει την εξέταση του κατηγορουμένου με ερωτήσεις, σχόλια ή επιχειρήματα. Ένας ανακριτής περιέγραψε τη διαδικασία ως εξής: όταν ο κατηγορούμενος βρίσκεται ενώπιόν του, το απευθύνει ερωτήσεις σχετικές με τηκατάθεσή του, η οποία είναι συνήθως ήδη διαθέσιμη εγγράφως. Μετά από αυτό, ρωτά τον συνηγόρο υπεράσπισης εάν υπάρχουν τυχόν άλλα ζητήματα που δεν έχουν διευκρινιστεί επαρκώς, και εάν επιθυμεί να θέσει ο δικαστής συμπληρωματικές ερωτήσεις.

Εν ολίγοις, η παρουσία του κατηγορουμένου στην προανακριτική διαδικασία τηρείται στην πράξη. Αν και δεν αναδείχτηκαν σημαντικά προβλήματα, οι προκλήσεις που εντοπίστηκαν αφορούν κυρίως στην έλλειψη μέσων που να καθιστούν δυνατή την εξ αποστάσεως συμμετοχή του κατηγορουμένου στη διαδικασία. Σχετικές βελτιώσεις μπορούν να εισαχθούν με την χρήση της τηλεδιάσκεψης ιδίως σε περιπτώσεις που ο ύποπτος κρατείται μακριά από την έδρα του δικαστηρίου.

Συνεργασία μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα.

Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ο ανακριτής διατάσσει την προσωρινή κράτηση του κατηγορουμένου, με τη σύμφωνη γνώμη του εισαγγελέα (άρθ. 246 ΚΠοινΔ). Στο 66% των υποθέσεων που μελετήθηκαν στο πλαίσιο του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης:εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*», ο ανακριτής διέταξε προσωρινή κράτηση. Σε ποσοστό 18%, οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους και σε ποσοστό 14% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς όρους. Στο 62% από τις περιπτώσεις που εξετάστηκαν, συμφωνήσε στον εισαγγελέα για την προφυλάκιση, για το 16% ζήτησαν περιοριστικά μέτρα και στο 18% θεωρούν ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να αφεθεί ελεύθερος. Συνολικά, στη συντριπτική πλειοψηφία των υποθέσεων υπήρχε συμφωνία μεταξύ του ανακριτή και του εισαγγελέα. Αυτό επιβεβαιώθηκε από τους ανακριτές και εισαγγελείς που παραχώρησαν συνεντεύξεις και οι οποίοι στο σύνολό τους τόνισαν πως η μεταξύ τους συνεργασία είναι σημαντική προκειμένου να ληφθεί μια ισορροπημένη απόφαση.

Ωστόσο, τα δύο μέρη έχουν διαφορετικό ρόλο στη διαδικασία. Το σύνολο των ανακριτών και των εισαγγελέων που παραχώρησε συνέντευξη συμφώνησε πως οι ανακριτές έχουν καλύτερη γνώση της υπόθεσης, έχοντας ακούσει τον κατηγορούμενο, ενώ ο εισαγγελέας πρέπει να αποφασίσει κυρίως με βάση το φάκελο της δικογραφίας²⁶. Στο σύνολό τους αναγνώρισαν πως είναι σημαντικό να συζητούν τα δύο μέρη για την εκάστοτε υπόθεση και πως η καλή συνεργασία αποτελεί «κλειδί» για τη λήψη ορθώς αιτιολογημένης απόφασης. Ένας ανακριτής ανέφερε πως οι εισαγγελείς δεν έχουν πάντα επαρκή γνώση της υπόθεσης με αποτέλεσμα να είναι «αυστηροί» βασιζόμενοι

²⁶Ο ανακριτής που θα ακούσει τον κατηγορούμενο και ο εισαγγελέας, η σύμφωνη γνώμη του οποίου είναι αναγκαία, είναι διαφορετικά πρόσωπα.

μόνο στα χαρακτηριστικά του διαπραχθέντος εγκλήματος (κυρίως σε σχέση με βίαια εγκλήματα) και να είναι προκατειλημμένοι υπέρ της προσωρινής κράτησης του κατηγορούμενου. Το στοιχείο αυτό δεν επιβεβαιώθηκε, ωστόσο, από τους λοιπούς πληροφορητές (ανακριτές και εισαγγελείς).

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το ποινικό σύστημα στην Ελλάδα είναι καταρχάς ανακριτικού χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, ο εισαγγελέας είναι μέλος του Δικαστηρίου, δεν συμμετέχει στην υπόθεση, και είναι υποχρεωμένος να ζητήσει αποδεικτικά στοιχεία για την αθωότητα και την ενοχή του κατηγορουμένου. Αυτό σημαίνει επίσης ότι τα επιχειρήματα που προέβαλε ο εισαγγελέας και η υπεράσπιση δεν τίθενται σε κατ' αντιπαράσταση ακρόαση.

Ισότητα των όπλων: επιρροή του εισαγγελέα και του συνηγόρου υπεράσπισης

Με βάση το νόμο, ο συνήγορος υπεράσπισης έχει το δικαίωμα παράστασης σε όλες τις φάσεις της διαδικασίας. Αναγνωρίζουν ωστόσο πως τα επιχειρήματα που αναπτύσσουν δεν έχουν την ίδια βαρύτητα και δεν επηρεάζουν την εξέλιξη της υπόθεσης όσο εκείνα που προτείνονται από τον εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων, παρέχοντας σύμφωνη γνώμη στη διάταξη του ανακριτή, ενώ οι συνήγοροι έχουν τη δυνατότητα να προτάξουν πειστικά επιχειρήματα που δεν δικαιολογούν την προσωρινή κράτηση του πελάτη τους

93% των δικηγόρων υπεράσπισης που συμμετείχαν στην έρευνα στο πλαίσιο του έργου «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*» (σε σύνολο 92 απαντήσεων στη σχετική ερώτηση) υποστήριξε ότι έχει πιθανώς τη δυνατότητα να διατυπώσει επιχειρήματα ενώπιον του ανακριτή, προφορικά αλλά κυρίως γραπτώς. Ως προς τη μελέτη δικογραφίας, στο 64% των δικογραφιών που μελετήθηκαν ο συνήγορος υπέβαλε υπόμνημα, σε 32% δεν υπέβαλε, ενώ στο 4% των υποθέσεων δεν υπήρχε αυτή η πληροφορία. Σε 68% των υποθέσεων τα επιχειρήματα της υπεράσπισης υποβλήθηκαν μερικώς γραπτώς και μερικώς προφορικά, σε 18% μόνο προφορικά, σε 11% αποκλειστικά γραπτά.

Ωστόσο, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων στην έρευνα (67,03%) διατύπωσε την άποψη ότι τα στοιχεία που προβάλλει η υπεράσπιση δεν λαμβάνονται υπόψη με τον ίδιο τρόπο όπως η άποψη του εισαγγελέα για την επιβολή προσωρινής κράτησης (32,97% είχε αντίθετη γνώμη). Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι, ενώ στη θεωρία τα στοιχεία που προβάλλονται έχουν την ίδια βαρύτητα, στην πράξη, η ισότητα των όπλων δεν ισχύει, καθώς ο εισαγγελέας συμμετέχει ουσιαστικά στη διαδικασία λήψης απόφασης.

Ένα σημαντικό ζήτημα που αναδείχτηκε ήταν ότι ο συνήγορος υπεράσπισης λαμβάνει γνώση της άποψης του εισαγγελέα με την έκδοση της διάταξης προσωρινής κράτησης. Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν πως, στην πράξη, οι δικαστικοί λειτουργοί δείχνουν συνήθως μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην άποψη του εισαγγελέα, ενώ υπάρχει προκατάληψη σχετικά με την ειλικρίνεια και την αλήθεια των στοιχείων που παρουσιάζει η υπεράσπιση. Ως παράδειγμα αναφέρθηκε ότι συνήθως, πριν τη λήψη της απόφασης περί προσωρινής κράτησης, δεν εξετάζονται καν οι μάρτυρες που προτείνονται από τον κατηγορούμενο. Επίσης, πολλές υποθέσεις που έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά αντιμετωπίζονται ως γενικευμένες υποθέσεις. Λαμβάνοντας, λοιπόν, αυτό υπόψη δεν προκαλεί έκπληξη το ότι σε ποσοστό 63% οι δικηγόροι που μετείχαν

στην έρευνα θεωρούν πως οι διαταγές για προσωρινή κράτηση δεν είναι επαρκώς αιτιολογημένες.

Όλοι οι δικαστές που μετείχαν στην έρευνα υποστήριξαν πως αντιμετωπίζουν με τη δέουσα προσοχή τα επιχειρήματα και τις θέσεις των συνηγόρων υπεράσπισης, ιδίως όταν παρέχουν πληροφόρηση που μπορεί να φωτίσει την υπόθεση ή την προσωπικότητα του κατηγορουμένου, καθώς μπορούν να τους βοηθήσουν να λάβουν δικαιότερη απόφαση. Ένας ανακριτής επισήμανε ότι δεν θεωρείται ότι βοηθούν η γενική επιχειρηματολογία και οι ισχυρισμοί σχετικά με αν και κατά πόσο πληρούνται οι προϋποθέσεις που θέτει το νομοθετικό πλαίσιο, όταν δεν παρέχονται συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία για την υπόθεση και έγγραφα που αποδεικνύουν το αντίθετο. Ο ίδιος ανέφερε πως συχνά οι συνήγοροι είναι απροετοίμαστοι να παρουσιάσουν πειστικά αποδεικτικά στοιχεία και περιορίζονται σε γενικά επιχειρήματα, τα οποία, ουσιαστικά, έχουν περιορισμένη πρακτική αξία για την έκβαση της υπόθεσης.

Ουσία της λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση

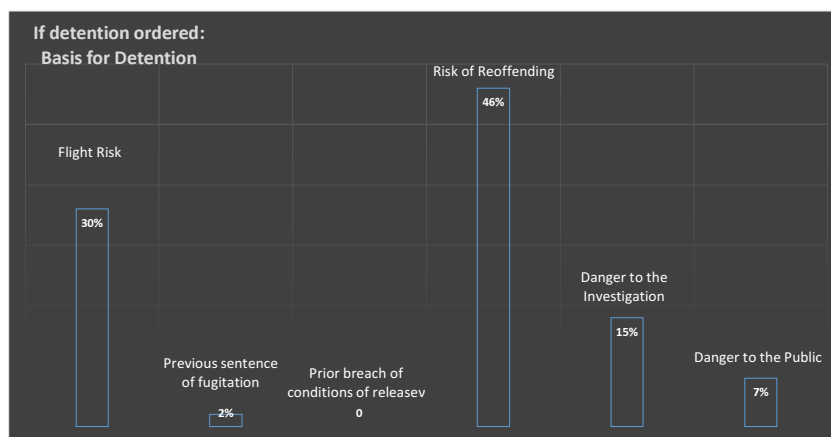
Στο ελληνικό δίκαιο η προσωρινή κράτηση είναι έσχατο μέτρο και έχει διπλό σκοπό: την αποτροπή τέλεσης νέων αξιόποινων πράξεων και τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορούμενου στην ανάκριση ή στη δίκη και στην εκτέλεση της δικαστικής απόφασης. Προσωρινή κράτηση μπορεί να διαταχθεί μόνο αν οι περιοριστικοί όροι δεν είναι επαρκείς για τη επίτευξη των ανωτέρω στόχων (αρθ. 282 ΚΠοινΔ) και απαιτείται διπλή αιτιολόγηση: α) σχετικά με την ανεπάρκεια των περιοριστικών όρων και β) για τον τρόπο με τον οποίο οι νόμιμες προϋποθέσεις πληρούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση. Περιοριστικοί όροι ή προσωρινή κράτηση μπορούν επίσης να διαταχθούν σε συνδυασμό με την ύπαρξη ισχυρών ενδείξεων ενοχής του κατηγορουμένου.

Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε κάθε απόφαση με την οποία διατάσσεται προσωρινή κράτηση απαιτείται πειστική αιτιολόγηση, ενώ πρέπει να εξετάζονται όλα τα περιστατικά που συνηγορούν υπέρ ή κατά της ύπαρξης πραγματικής ανάγκης για κράτηση και η σχετική επιχειρηματολογία πρέπει να αναφέρεται ρητά στη διαταγή. Το περιεχόμενο των αποφάσεων που διατάσσουν προσωρινή κράτηση και το σκεπτικό τους είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες στην προσπάθεια να αξιολογηθεί η συμμόρφωσή τους με τα πρότυπα της ΕΣΔΑ.

Συνηθέστεροι λόγοι προσωρινής κράτησης.

Στις περισσότερες από τις 44 υποθέσεις (66%) που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της έρευνας «*Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων*», διατάχθηκε η προσωρινή κράτηση. Στο 18% ο κατηγορούμενος αφέθηκε ελεύθερος υπό όρους και στο 14% ο κατηγορούμενος αφέθηκε ελεύθερος χωρίς όρους (για το υπόλοιπο 2% δεν ισχύει καμία από τις παραπάνω περιπτώσεις). Στις υποθέσεις που διατάχθηκε προσωρινή κράτηση η αιτιολόγηση της απόφασης βασιζόταν στην πιθανότητα διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων (46%), στον κίνδυνο διαφυγής στο εξωτερικό (30%), στον κίνδυνο παρακώλυσης της έρευνας (15%), στο ότι ο κατηγορούμενος αποτελεί δημόσιο κίνδυνο (7%) και στην ύπαρξη πρότερης φυγοδικίας (2%).

Διάγραμμα 3: Συνηθέστεροι λόγοι προσωρινής κράτησης

Πηγή: Μελέτη δικογραφιών στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου «Η πρακτική της προσωρινής κράτησης: εναλλακτικές λύσεις και διαδικασία λήψης αποφάσεων»

Η πιθανότητα διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων από τον κατηγορούμενο ήταν ο βασικός λόγος (28 περιπτώσεις) που οδήγησε στην απόφαση για προσωρινή κράτηση. Ακολουθεί η βαρύτητα του αδικήματος (17 περιπτώσεις, 34%), ο κίνδυνος διαφυγής στο εξωτερικό (6%) και το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος αποτελεί δημόσιο κίνδυνο (4%). Ειδικότερα στις περιπτώσεις όπου ο κατηγορούμενος οδηγήθηκε σε προσωρινή κράτηση με βασική αιτιολογία τον κίνδυνο διαφυγής στο εξωτερικό, οι κύριοι λόγοι ήταν η μη ύπαρξη μόνιμης κατοικίας (27%), η βαρύτητα των πιθανών κυρώσεων στις οποίες μπορεί να οδηγήσει η κατηγορία (18%), το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος ήταν ξένος υπήκοος (16%), το ότι ο κατηγορούμενος ήταν άνεργος ή τελούσε σε άτυπη εργασία (4%), το γεγονός ότι διέμενε σε διαφορετικό μέρος της χώρας (3%). Στις περιπτώσεις όπου κύρια αιτιολόγηση για την επιβολή προσωρινής κράτησης ήταν ο κίνδυνος παρακώλυσης της έρευνας βασικοί λόγοι ήταν η απειλή προς τους μάρτυρες και η απειλή επαφών με συγκατηγορούμενος με κίνδυνο αλλοίωσης της μαρτυρίας (34% ο καθένας) και η απειλή αλλοίωσης αποδεικτικών στοιχείων (30%). Τα παραπάνω αποτελούν ένδειξη πιθανής απόκλισης από τη νομολογία του ΕΔΔΑ κυρίως όσον αφορά στο ειδικό βάρος του κινδύνου διάπραξης νέου εγκλήματος και στη σοβαρότητα του διαπραχθέντος εγκλήματος ως λόγους για την προσωρινή κράτηση²⁷ και τις επιπτώσεις της έλλειψης σταθερής διαμονής στη λήψη των αποφάσεων²⁸.

Σύμφωνα με τους ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα, οι προϋποθέσεις που ορίζονται στη νομοθεσία αποτελούν τον βασικό προβληματισμό τους στην απόφαση για την προσωρινή κράτηση. Όλοι οι ανακριτές ανέφεραν πως οι παράγοντες που διαδραματίζουν βασικό ρόλο είναι η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος και ο κίνδυνος διάπραξης νέας εγκληματικής πράξης, η επικινδυνότητα του κατηγορουμένου και η προσωπικότητά του, δηλαδή αν έχει διαπράξει άλλες αξιόποινες πράξεις στο παρελθόν, αν είναι επικίνδυνος κ.ά. Για επ' αυτοφώρω εγκλήματα οι σοβαρές ενδείξεις

²⁷Tomasi v France, App12850/87, 27 Αυγούστου 1992, παρ. 102, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57796>.

²⁸Sulaoja v. Estonia, App55939/00, 15 Φεβρουαρίου 2005, παρ. 64, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68229>.

ενοχής που απαιτούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία συνήθως συντρέχουν (όπως ανέφερε ένας ανακριτής). Επιπλέον, η φύση του αυτόφωρου εγκλήματος ως βίαιου και αντικοινωνικού (κλοπή, ληστεία, ανθρωποκτονία κ.ά.) που εμπίπτει στα κριτήρια που θέτει το άρθρο 282 του ΚΠοινΔ συχνά οδηγεί σε προσωρινή κράτηση (σύμφωνα με έναν ανακριτή)

Όλοι οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν στους παράγοντες που λαμβάνουν υπόψη όταν αποφασίζουν για προσωρινή κράτηση ή περιοριστικούς όρους: πρώτο κριτήριο αποτελεί ο τύπος και η φύση του διαπραχθέντος εγκλήματος, κυρίως αν είναι βίαιο ή αν απευθύνεται σε ευάλωτες ομάδες πληθυσμού όπως παιδιά, ηλικιωμένους (κλπ). Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως η σοβαρότητα του εγκλήματος και ο τρόπος με τον οποίο διαπράχθηκε λαμβάνονται υπόψη καθώς υποδεικνύουν πολλά για τον δράστη και για το αν θα μπορούσε να αποτελέσει κίνδυνο για τους άλλους ή αν είναι επιρρεπής σε υποτροπή. Παρά το γεγονός ότι ο νόμος ορίζει πως η σοβαρότητα της πράξης καθαυτή δεν επαρκεί για να οδηγήσει σε προσωρινή κράτηση, σχεδόν όλοι οι ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν πως το στοιχείο αυτό δεν μπορεί να αγνοηθεί, ειδικά σε περίπτωση επικίνδυνων ή βίαιων εγκλημάτων ή εγκλημάτων που διαπράχθηκαν σε βάρος παιδιών κλπ. Δεύτερο κριτήριο που αναφέρθηκε από το σύνολο των ανακριτών αφορά στην προσωπικότητα του κατηγορουμένου, τις συνθήκες ζωής του, την κοινωνική και οικονομική του κατάσταση (προβλέπεται στο άρθρο 79 ΚΠοινΔ). Η ύπαρξη μόνιμης κατοικίας, η ύπαρξη οικογενειακού περιβάλλοντος και η άσκηση επαγγέλματος λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαμόρφωση γνώμης για την προσωπικότητα του κατηγορουμένου. Το σύνολο των ανακριτών (αλλά και των εισαγγελέων) που μετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν ότι η εντύπωση που διαμορφώνουν κατά την ακρόαση του κατηγορουμένου αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην απόφασή τους ως προς το αν πληρούνται οι νομικές απαιτήσεις. Τρίτο κριτήριο αποτελεί το «ποινικό ιστορικό» του κατηγορουμένου, αν έχει διαπράξει άλλες αξιόποινες πράξεις στο παρελθόν, το είδος των πράξεων αυτών, καθώς αυτό μπορεί να είναι ενδεικτικό για τον κίνδυνο διάπραξης νέου αδικήματος. Επιπλέον κριτήριο που αναφέρθηκε από έναν ανακριτή, αφορά στον αριθμό των θυμάτων του διαπραχθέντος εγκλήματος²⁹.

Όλοι οι εισαγγελείς που έλαβαν μέρος στην έρευνα ανέφεραν πως τα κριτήρια που θέτει ο νόμος σε συνδυασμό με τα αποδεικτικά στοιχεία που περιλαμβάνονται στον φάκελο της υπόθεσης και το ποινικό ιστορικό του κατηγορουμένου, καταρχήν επαρκούν προκειμένου να διαπιστωθεί αν είναι αναγκαία η επιβολή προσωρινής κράτησης ή περιοριστικών όρων. Γενικά, επιβεβαιώθηκαν όσα υποστήριξαν οι ανακριτές, καθώς οι απόψεις τους δεν διαπιστώθηκε να έχουν κάποια ουσιαστική απόκλιση.

²⁹Ένας ανακριτής στη συνέντευξή του ανέφερε πως είναι σημαντικό να εξεταστεί η συνολική εικόνα. Αναφέρθηκε σε μία υπόθεση αλλοδαπού κατηγορούμενου, χωρίς μόνιμη κατοικία, περίπτωση κατά την οποία ο ανώτερός της «προειδοποίησε» ότι ο κατηγορούμενος πιθανότατα δεν θα παραστεί στη δίκη αν δεν διαταχθεί η κράτησή του. . Ωστόσο, κατά το σκεπτικό της αιτιολόγησης ο ανακριτής έλαβε υπόψη ότι, με βάση την εγκληματική πράξη και τα διαθέσιμα αποδεικτικά στοιχεία, κατά τη δίκη ο κατηγορούμενος είτε θα αθωνόταν είτε θα τιμωρόταν με πολύ μικρή ποινή με αναστολή και έκρινε πως δεν υπήρχε λόγος για να διατάξει προσωρινή κράτηση.

Αν και τα δεδομένα δείχνουν πως υπάρχει μεγάλος αριθμός προσωρινώς κρατούμενων στις ελληνικές φυλακές³⁰, η πλειοψηφία των ανακριτών που μετείχαν στην έρευνα (οι 4 από τους 5) δεν συμφώνησαν με την άποψη πως το μέτρο χρησιμοποιείται σε υπερβολικό βαθμό. Αντιθέτως υποστήριξαν πως η προσωρινή κράτηση χρησιμοποιείται όταν είναι αναγκαίο και συντρέχουν οι προβλεπόμενες από το νομοθετικό πλαίσιο προϋποθέσεις. Για αρκετούς από τους πληροφορητές (3 ανακριτές και 3 εισαγγελείς) ο μεγάλος αριθμός των προσωρινώς κρατούμενων στις ελληνικές φυλακές σχετίζεται με την ύπαρξη σημαντικού αριθμού παράτυπων μεταναστών στην Ελλάδα οι οποίοι, όταν εμπλακούν σε παράνομες δραστηριότητες ενδέχεται να πρέπει να τεθούν υπό κράτηση (αν και οι περιοριστικοί όροι ίσως να ήταν αρκετοί σε κάποιες περιπτώσεις) προκειμένου να διασφαλιστεί ότι θα παρουσιαστούν στη δίκη, λόγω της έλλειψης μόνιμης και γνωστής διαμονής. Μικρός αριθμός πληροφορητών (1 ανακριτής, 1 εισαγγελέας) αναγνώρισε πως γίνεται υπερβολική χρήση της προσωρινής κράτησης και το απέδωσαν στην έλλειψη αξιόπιστων εναλλακτικών μέτρων. Κανένας από τους δικαστές που μετείχαν στην έρευνα δεν θεωρεί ότι το μέτρο της προσωρινής κράτησης χρησιμοποιείται σε υπερβολικό βαθμό.

Όλοι οι ανακριτές και οι εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα στο σύνολό τους αρνήθηκαν πως δέχονται πιέσεις και επηρεάζονται από εξωτερικούς παράγοντες στη διαδικασία απόφασης σχετικά με προσωρινή κράτηση. Όλοι οι πληροφορητές ανέφεραν ότι δεν έχουν προσωπική εμπειρία άσκησης πίεσης από ανώτερό τους ή πολιτικό πρόσωπο παρά το γεγονός ότι έχουν χειριστεί υποθέσεις εγκλημάτων που έχουν πάρει μεγάλη δημοσιότητα. Όλοι συμφώνησαν πως η πίεση από τον Τύπο μπορεί να είναι έντονη και ενοχλητική και θεωρούν πως είναι αναγκασμένοι να «κλείσουν τα αφτιά τους» και τις τηλεοράσεις τους όταν ασχολούνται με «υψηλού προφίλ» υποθέσεις. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν θεωρούν πως η πίεση αυτή έχει επίδραση στην απόφαση που θα λάβουν. Αρκετοί ανακριτές (3 στους 5) ανέφεραν ότι μπορεί να χρειαστεί να συζητήσουν με συναδέλφους ή με ανώτερους κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, όμως, οι ίδιοι λαμβάνουν την τελική απόφαση. Η πλειοψηφία των ανακριτών (4 στους 5) δεν ανέφεραν συνέπειες σε περίπτωση που οκατηγορούμενος αφεθεί ελεύθερος και διαπράξει νέα αξιόποινη πράξη ή δεν εμφανιστεί στο δικαστήριο. Ωστόσο, αναφέρθηκε μια υπόθεση στην οποία κινήθηκαν πειθαρχικές διαδικασίες λόγω της απόφασης του δικαστή. Στο πλαίσιο του παρόντος έργου, οι δικαστές που μετείχαν στις συνεντεύξεις σημείωσαν ότι το γεγονός πως η απόφαση σχετικά με τη θέση κατηγορουμένου υπό προσωρινή κράτηση ή όχι δεν λαμβάνεται ποτέ από ένα άτομο, αλλά απαιτεί κοινή απόφαση του ανακριτή και του εισαγγελέα, ή σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των δύο, από το Συμβούλιο των Δικαστών, τακτική που διαχέει την ευθύνη και καθιστά εξαιρετικά απίθανο την άσκηση πίεσης ή την απονομή ευθυνών για πιθανή αστοχία σε μόνο ένα άτομο.

Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της έρευνας αναδεικνύουν πιθανές αποκλίσεις από τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ για τη νομιμότητα των αποφάσεων προσωρινής κράτησης. Συγκεκριμένα, τα ευρήματα αναδεικνύουν πιθανές αποκλίσεις σε σχέση με το τεκμήριο υπέρ της μη κράτησης³¹, τον κίνδυνο της εκ νέου διάπραξης

³⁰ Βλέπε τα στατιστικά στοιχεία στην Ενότητα II. 5

³¹ *Michalko v. Slovakia*, App 35377/05, 21 Δεκεμβρίου 2010, παρ. 145, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102473>.

αξιόποινης πράξης, και τη σοβαρότητα του εγκλήματος ως λόγους για τη διαταγή προσωρινής κράτησης³² (φαίνεται να έχουν ειδικό βάρος στην απόφαση των ανακριτών) και την ανάγκη για συγκεκριμένη αιτιολόγηση του κινδύνου της εκ νέου διάπραξης αξιόποινης πράξης³³. Επιπλέον, ο σκοπός της προσωρινής κράτησης όπως ορίζεται στο νόμο και είναι η διασφάλιση πως ο κατηγορούμενος θα παραστεί στη δίκη φαίνεται (σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπιστοσύνης σε εναλλακτικά μέτρα και την παρουσία σημαντικού αριθμού παράνομων μεταναστών στη χώρα) πως έχει αρνητικές επιπτώσεις σε κατηγορούμενους που δεν έχουν μόνιμη κατοικία (κυρίως αλλοδαπούς)³⁴.

Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν πλήρως από τα ευρήματα των συνεντεύξεων που πραγματοποιούνται για τους σκοπούς του παρόντος έργου.

Σχέση μεταξύ συγκεκριμένων αδικημάτων και προσωρινής κράτησης.

Η ελληνική νομοθεσία συνδέει τους περιοριστικούς όρους και την προσωρινή κράτηση με «σοβαρά» εγκλήματα, όπως κακουργήματα, κατ' εξαίρεση, το πλημμέλημα της ανθρωποκτονίας κατά συρροή. Όπως ανέφερε ένας ανακριτής, η φύση αυτών των εγκλημάτων ως εγκλήματα βίαια, επικίνδυνα και αντικοινωνικά τα «συνδέει» με την προσωρινή κράτηση. Σύμφωνα με άλλον ανακριτή, τα εγκλήματα στα οποία ο δράστης συλλαμβάνεται επ' αυτοφώρω και για τα οποία υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ενοχής εμφανίζουν στενότερο σύνδεσμο με την επιβολή προσωρινής κράτησης ή περιοριστικών όρων.

Τα ευρήματα της έρευνας δικογραφιών επιβεβαιώνουν αυτές τις διαπιστώσεις. Η πλειοψηφία (79%) των υποθέσεων που μελετήθηκε αφορούσε σε αυτόφωρα εγκλήματα και μόνο το 18% των υποθέσεων αφορούσε υποθέσεις στις οποίες εκδόθηκε ένταλμα σύλληψης. Οι βασικές κατηγορίες αφορούσαν κυρίως σοβαρά και αντικοινωνικά εγκλήματα κατά περιουσιακών δικαιωμάτων (13 υποθέσεις), απάτη ή εκβιασμός (4), κλοπές και ληστείες (9 περιπτώσεις), παραβίαση του νόμου περί ναρκωτικών (6 υποθέσεις), βαριά σωματική βλάβη (6 υποθέσεις), εμπρησμό (3 υποθέσεις), ανθρωποκτονία από πρόθεση και απόπειρα ανθρωποκτονίας (2 υποθέσεις), μεταφορά λαθρομεταναστών (2 υποθέσεις), πλαστογραφία και δωροδοκία (2 υποθέσεις) και εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας (αρπαγή- 1 υπόθεση). Η πλειοψηφία των υποθέσεων περιλάμβανε περισσότερες από 1 κατηγορίες. Στην πραγματικότητα, μόνο το 37% των υποθέσεων αφορά μία μόνο κατηγορία, το 50% αφορά 2 ή 3, το 11% 4 ή 5 και το 2% περισσότερες από πέντε κατηγορίες. Στο 91% των περιπτώσεων, οι κατηγορίες αφορούσαν σε κακούργημα, ενώ στο 9% οι κατηγορίες ήταν και κακουργηματικού και πλημμεληματικού χαρακτήρα. Στο 93% των περιπτώσεων η μέγιστη εκ του νόμου διάρκεια ποινής με βάση το κατηγορητήριο ξεπερνούσε τα 10 χρόνια κάθειρξη και το υπόλοιπο 7% των αδικημάτων οδηγούσε σε ποινή κάθειρξης 5 ως 10 ετών.

³²Tomasi v. France, App 12850/87, 27 Αυγούστου 1992, παρ. 102, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57796>.

³³Matznetter v. Austria, App 2178/64, 10 Νοεμβρίου 1969, σύμφωνη γνώμη του Δικαστή BalladorePallieri, παρ. 1, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57537>.

³⁴Sulaoja v. Estonia, App 55939/00, 15 Φεβρουαρίου 2005, παρ. 64, διαθέσιμο στο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-68229>.

Οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα δεν συνέδεσαν συγκεκριμένα εγκλήματα με την προσωρινή κράτηση. Όλοι οι ανακριτές κατέστησαν σαφές ότι οι προϋποθέσεις που τίθενται από τον νόμο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης λαμβάνονται υπόψη στην απόφασή τους ως προς το αν είναι αναγκαία η προσωρινή κράτηση. Ωστόσο ορισμένα εγκλήματα, λόγω της φύσης τους, συνδέονται πιο συχνά με προσωρινή κράτηση (βίαια εγκλήματα, βιασμός, εγκλήματα κατά ανηλίκων κ.λπ.). Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εγκλημάτων τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση αποτελούν τα εγκλήματα κατά της ανθρωπίνης ζωής ή της αξιοπρέπειας (ανθρωποκτονία, βιασμός κ.λπ.), βίαια εγκλήματα, εγκλήματα κατά παιδιών ή ευπαθών ομάδων (παιδική πορνογραφία, βιασμός κ.λπ.) αλλά και οποιοδήποτε άλλο έγκλημα ανάλογα με τα ειδικά χαρακτηριστικά του και τον τρόπο με τον οποίο διαπράχθηκε. Άλλο χαρακτηριστικών των αξιόποινων ενεργειών που μπορούν να οδηγήσουν σε προσωρινή κράτηση είναι η επικινδυνότητα καθώς οι ανακριτές αισθάνονται ότι πρέπει να προστατεύσουν το δημόσιο συμφέρον. Αναφορικά με τα μη βίαια εγκλήματα, π.χ. εγκλήματα οικονομικής φύσεως, αναφέρθηκε πως η προσωρινή κράτηση μπορεί να είναι αναγκαία κυρίως προκειμένου να αποφευχθεί η παραποίηση στοιχείων καθώς και η διάπραξη νέων αδικημάτων.

Οι εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν στην κατηγορία, στον τρόπο διάπραξης της αξιόποινης πράξης, στο ποινικό προφίλ του κατηγορουμένου, στην επικινδυνότητά του και στο γενικό του προφίλ (για παράδειγμα, την κατοικία του) ως δείκτες για την παρουσία στη δίκη.

Στο πλαίσιο του παρόντος έργου, οι συνήγοροι υπεράσπισης κατήγγειλαν ότι υπάρχει τάση διάπραξης παρόμοιων εγκλημάτων, και ότι ορισμένα αδικήματα θα οδηγήσουν με σχεδόν μαθηματική ακρίβεια σε προσωρινή κράτηση. Συγκεκριμένα ανέφεραν εγκλήματα που σχετίζονται με ναρκωτικά και αδικήματα σχετικά με την παράνομη είσοδο στην Ελληνική επικράτεια, καθώς και κάθε έγκλημα που διαπράττεται γενικά από αλλοδαπούς. Όπως σημειώθηκε παραπάνω, δικαστές υποστηρίζουν ότι αυτό οφείλεται στον σαφή κίνδυνο διαφυγής και όχι σε άλλους παράγοντες, όπως η έμμεση προκατάληψη.

Ανησυχίες σχετικά με τις συνθήκες κράτησης

Όλοι οι δικηγόροι που μετείχαν στη συνέντευξη για το έργο αυτό ανέφεραν ότι οι συνθήκες κράτησης αποτελούν σοβαρό λόγο ανησυχίας για αυτούς, ιδίως όσον αφορά την ικανότητα του κατηγορουμένου να προετοιμαστεί αποτελεσματικά για την υπεράσπισή του. Ένας δικηγόρος ανέφερε ότι υπό τις συνθήκες προσωρινής κράτησης, ο κατηγορούμενος είναι ουσιαστικά ανήμπορος, σημειώνοντας ότι οι κρατούμενοι δεν έχουν καν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Οι συνθήκες κράτησης οδηγούν ουσιαστικά σε αυτοενοχοποίηση, υπό την έννοια ότι ο εναγόμενος είναι εξ ολοκλήρου ανήμπορος να υπερασπιστεί αποτελεσματικά τον εαυτό του. Πρότεινε ότι οι δικαστές να λαμβάνουν αυτή τη πραγματικότητα υπόψη τους και να παραγγέλνουν προσωρινή κράτηση μόνο όταν είναι απολύτως απαραίτητο. Ένας δεύτερος δικηγόρος ανέφερε τους οικονομικούς περιορισμούς που υφίστανται τα άτομα που βρίσκονται υπό προσωρινή κράτηση, που δεν είναι σε θέση να εργαστούν κατά τη διάρκεια της κράτησής τους, και είναι ως εκ τούτου, λιγότερο σε θέση να πληρώσουν για επιπλέον ανακριτικές πράξεις, οι οποίες πιθανώς να βοηθούσαν στην υπεράσπισή τους, όπως μια ιατροδικαστική έρευνα που διενεργήθηκε από συμβεβλημένους ιδιώτες επαγγελματίες. Ο τρίτος

δικηγόρος ανέφερε τον αντίκτυπο της παραγγελίας περαιτέρω ανακριτικών πράξεων κατά τη διάρκεια της κράτησης, ενώ ανέφερε ότι χειρίζεται πάντα με προσοχή τυχόν αιτήματα για περαιτέρω ενέργειες που δεν είναι απολύτως απαραίτητες.

Οι ανακριτές που μετείχαν στη συνέντευξη δεν συμμερίζονται αυτή τη γνώμη. Και οι δύο ανέφεραν ότι δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις συνθήκες κράτησης όταν αποφασίζουν σχετικά με το αν θα επιβάλλουν ή όχι προσωρινή κράτηση. Θεωρούν ότι η δουλειά τους είναι να εκτιμήσουν κατά πόσον πληρούνται οι απαιτήσεις της προσωρινής κράτησης που προβλέπονται από το νόμο σε κάθε περίπτωση, ενώ η διοίκηση είναι υπεύθυνη να εξασφαλίσει ότι οι συνθήκες κράτησης είναι κατάλληλες και δεν παραβιάζουν τα δικαιώματα των κατηγορουμένων. Ένας από τους δικαστές ανέφερε ότι δεν θεωρεί ότι οι συνθήκες κράτησης επηρεάζουν αρνητικά τη δυνατότητα του κατηγορουμένου να προετοιμάσει την υπόθεσή του. Στην πραγματικότητα, πιστεύει ότι, ενώ σε συνθήκες κράτησης θα είναι σε θέση ο εκάστοτε κατηγορούμενος να επικεντρωθεί περισσότερο στην υπεράσπισή του.

Επιμόρφωση για τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Οι ανακριτές που έλαβαν μέρος στην έρευνα δεν θεωρούν πως η προσωρινή κράτηση επηρεάζει την προετοιμασία για τη δίκη και την έκβαση της υπόθεσης με τρόπο αρνητικό, αν και αναγνωρίζουν πως μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στον προσωρινά κρατούμενο. Ανέφεραν επίσης πως η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου αφορά τα γενικά χαρακτηριστικά της προσωρινής κράτησης, τα οποία σε κάθε περίπτωση καλύπτονται από το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο που είναι συμβατό με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και δεν σχετίζονται άμεσα με τις υποθέσεις που χειρίζονται. Ωστόσο, εκτός από δύο ανακριτές των οποίων οι μεταπτυχιακές σπουδές σχετίζονταν με το ποινικό δίκαιο ή το δίκαιο της ΕΣΔΑ, οι υπόλοιποι ανέφεραν πως δεν έχουν άμεση γνώση των νομολογιακών προτύπων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για την προσωρινή κράτηση. Το σύνολο των ανακριτών και εισαγγελέων που μετείχε στην έρευνα ανέφερε πως καταβάλει προσπάθεια να είναι ενημερωμένο για τη νομολογία. Ωστόσο, οι περισσότεροι (3 ανακριτές και 4 εισαγγελείς) παραδέχτηκαν πως αυτό δεν είναι εύκολο λόγω της πίεσης χρόνου, του φόρτου εργασίας και του γεγονότος ότι η πρόσβαση στη νομολογία του ευρωπαϊκού δικαστηρίου δεν είναι εύκολη. Θα ήταν ιδανικό γι' αυτούς να λαμβάνουν σε τακτική βάση πληροφόρηση για την πρόσφατη νομολογία, με τρόπο που να είναι χρήσιμο για τη δουλειά τους. Η πεποίθηση των ανακριτών πως τα αποτελέσματα της δουλειάς τους είναι εναρμονισμένα με τα πρότυπα του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου έρχεται σε αντίθεση με τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν κατά τη διενέργεια της έρευνας, που αναδεικνύουν ορισμένες σοβαρές αποκλίσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την προσωρινή κράτηση.

Δεν παρέχεται ειδική κατάρτιση στους δικαστές και εισαγγελείς στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Παρά το γεγονός ότι η νομολογία καλύπτεται εν μέρη από τη διετή εκπαίδευση που λαμβάνουν στη Σχολή Δικαστών, δεν υπάρχει συνεχιζόμενη κατάρτιση ή ενημέρωση στο συγκεκριμένο θέμα. Δύο από τους ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα έχουν εξειδίκευση που τους καθιστά εξοικειωμένους με τη νομολογία (στο ποινικό δίκαιο και στην ΕΣΔΑ). Η πλειοψηφία, ωστόσο, των ανακριτών ανέφερε ότι σε γενικές γραμμές είναι ενημερωμένη για τη νομολογία, όχι όμως σε βαθμό που να μπορεί να τη χρησιμοποιήσει σε καθημερινή βάση. Η έλλειψη εξειδικευμένης κατάρτισης σε συνδυασμό με τα ερευνητικά δεδομένα που δείχνουν αποκλίσεις από τα νομολογιακά

πρότυπα του ΕΔΔΑ, καθιστούν επιτακτική τη διοργάνωση εξειδικευμένων επιμορφωτικών δράσεων.

Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν πλήρως από τα ευρήματα των συνεντεύξεων που πραγματοποιούνται για τους σκοπούς του παρόντος έργου.

Κοινά προβλήματα που αναφέρθηκαν

Σύμφωνα με τους δικηγόρους που παραχώρησαν συνέντευξη στο πλαίσιο του παρόντος έργου, τα περισσότερα προβλήματα στην πρόσβαση σε δικηγόρο στο στάδιο της προδικασίας σε υποθέσεις που μπορεί να οδηγήσουν στην επιβολή προσωρινής κράτησης εμφανίζονται στο στάδιο της κράτησης από την αστυνομία. Ειδικότερα, τόνισαν φαινόμενα αυθαιρεσίας που οδηγούν στο ότι το αν και κατά πόσο τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων θα γίνουν σεβαστά εξαρτάται εν πολλοίς από την τύχη και την καλή θέληση των συγκεκριμένων αστυνομικών που εμπλέκονται στην υπόθεση. Επίσης αναφέρθηκαν για μια ακόμη φορά στην έλλειψη υπηρεσιών διερχομένων ως ένα σημαντικό πρόβλημα.

Ένα άλλο κεντρικό σημείο ανησυχίας ήταν η μεταχείριση ευάλωτων ατόμων, ιδιαίτερα ατόμων που πάσχουν από εξάρτηση σε ναρκωτικές ουσίες και πάσχοντες από HIV-AIDS, δύο καταστάσεις που συχνά συμπίπτουν στις ποινικές διαδικασίες. Σε αυτό το σημείο έγινε αναφορά στη διαδικασία για τη διάγνωση της εξάρτησης η οποία είναι αρκετά περίπλοκη και συχνά καθυστερεί. Έτσι, τα απαραίτητα έγγραφα συχνά δεν βρίσκονται στα χέρια του ανακριτή εγκαίρως για τη λήψη της απόφασης για την επιβολή προσωρινής κράτησης και με αποτέλεσμα να μην πληρούνται οι προϋποθέσεις για την υπαγωγή τους στις ευνοϊκές ρυθμίσεις του νόμου (αυτό επιβεβαιώνεται και από τους δικαστές που μετέχουν στην Εθνική Ομάδα Εργασίας). Επιπλέον το είδος των προγραμμάτων που είναι διαθέσιμα δεν είναι πάντοτε κατάλληλο για τις ανάγκες του συγκεκριμένου προσώπου, ειδικά αν στην περίπτωση του απαιτείται θεραπεία με υποκατάσταση ουσιών. Μία από τις δικηγόρους παραχώρησε συνέντευξη διηγήθηκε λεπτομέρειες για μια προβεβλημένη υπόθεση που χειρίστηκε, η οποία αφορούσε άτομα με πολλαπλά προβλήματα που τα καθιστούσαν ευάλωτα (εξάρτηση από ναρκωτικές ουσίες, HIV-AIDS, αστεγία, αναπηρία), για τα οποία δεν υπήρχαν επαρκείς λόγοι οι οποίοι να δικαιολογούν την επιβολή της προσωρινής κράτησης – μάλιστα πιστοποιημένος φορέας απεξάρτησης κατέθεσε έγγραφο στο οποίο βεβαίωνε ότι θα τους παρέχει κατ' εξαίρεση στέγη προκειμένου να μην τεθούν σε προσωρινή κράτηση. Παρ' όλα αυτά, το δικαστήριο επικαλέστηκε λόγω δημόσιας τάξης και τελικά διέταξε προσωρινή κράτηση.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι η λειτουργία της προσωρινής κράτησης σε σχέση με την τελική ποινή. Οι δικηγόροι που παραχώρησαν συνέντευξη δήλωσαν ομόφωνα ότι κατά τη γνώμη τους η προσωρινή κράτηση συνιστά ένα είδος προκαταβολής ποινής, καθώς ο χρόνος της αφαιρείται τελικά από το συνολικό χρόνο κράτησης που επιβάλλεται με την ποινή. Υποστηρίχθηκε ότι ο σκοπός της προσωρινής κράτησης συχνά διαστρεβλώνεται προκειμένου να καλύψει άλλα κενά στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένης της επιεικούς επιμέτρησης ποινών. Οι δικηγόροι θεωρούν επίσης τον συνολικό χρόνο της προσωρινής κράτησης συχνά ανεπαρκώς αιτιολογημένο, παρότι συμφωνούν ότι τα εκ του νόμου όρια γίνονται σεβαστά. Ένας από τους δικηγόρους ανέφερε ότι θεωρεί πως οι περιοριστικοί όροι συχνά

επιβάλλονται χωρίς λόγο σε υποθέσεις όπου ο κατηγορούμενος έπρεπε να αφεθεί ελεύθερος χωρίς όρους.

Από την άλλη πλευρά, οι δικαστές που παραχώρησαν συνέντευξη εστίασαν σε ευρύτερα ζητήματα σε σχέση με την απονομή της δικαιοσύνης, την περιορισμένη χρήση της τεχνολογίας και τον αυξημένο φόρτο εργασίας, παράγοντες που θεωρούν σημαντικούς παράγοντες που δημιουργούν καθυστερήσεις. Ως προς τα συνολικά ποσοστά των υποδίκων σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό των φυλακών, σχολίασαν ότι αυτά οφείλονται εν μέρη σε παράγοντες γενικής άσκησης πολιτικής, όπως στη νομοθεσία που αποποινικοποιεί ή μειώνει τη βαρύτητα ορισμένων πράξεων, οι οποίοι οδηγούν σε μεταβολές του συνολικού αριθμού των κρατουμένων. Ένας ακόμα παράγοντας που τονίστηκε ήταν το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι κράτος υποδοχής μεταναστευτικών ροών και υπάρχει αυξημένος αριθμός υπόπτων και κατηγορουμένων που δεν έχουν μόνιμη κατοικία στη χώρα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, οι ανακριτές και οι εισαγγελείς δεν έχουν πολλές επιλογές, καθώς δεν μπορούν να διατάξουν να αφεθεί ελεύθερος κάποιος ο οποίος κατηγορείται για σοβαρά αδικήματα χωρίς κάποια απόδειξη κατοικίας.

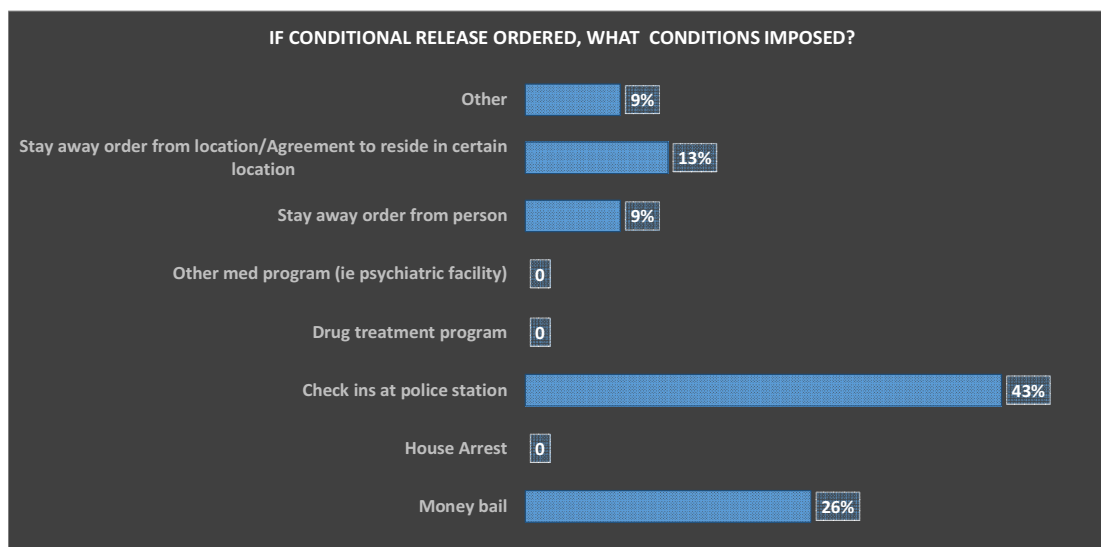
Μέτρα εναλλακτικά της προσωρινής κράτησης

Η προσωρινή κράτηση επιβάλλει σοβαρούς περιορισμούς στην ατομική ελευθερία και μπορεί να έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες στη ζωή του ατόμου που κρατείται. Η χρήση εναλλακτικών, λιγότερο παρεμβατικών μέτρων είναι προτιμότερη για την άμβλυνση των δυσμενών επιπτώσεων. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, τα εθνικά δικαστήρια, όταν καλούνται να αποφασίσουν σχετικά με την επιβολή προσωρινής κράτησης οφείλουν να εξετάζουν εναλλακτικά μέτρα που διασφαλίζουν την εμφάνιση στη δίκη. Στο ελληνικό δίκαιο οι ανακριτές προτείνουν περιοριστικούς όρους σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπόθεσης και του συγκεκριμένου κατηγορούμενου και έχουν μια σχετική ελευθερία να δημιουργήσουν τους δικούς τους περιοριστικούς όρους, εφόσον το θεωρούν απαραίτητο. Επιπλέον, οι διαταγές προσωρινής κράτησης πρέπει να περιλαμβάνουν λεπτομερή αιτιολόγηση για τον λόγο για τον οποίο τα εναλλακτικά μέτρα δεν επαρκούν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Παρ' όλα αυτά η ατελής αιτιολογία όσον αφορά την ανεπάρκεια των περιοριστικών όρων είχε σημειωθεί ως ζήτημα στο πλαίσιο της μελέτης δικογραφιών που διενεργήθηκε για τους σκοπούς του έργου «*Η Πρακτική της Προσωρινής Κράτησης: Εναλλακτικές Λύσεις και Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων*» και επιβεβαιώνεται από τις απόψεις των δικηγόρων που παραχώρησαν συνέντευξη στο πλαίσιο του παρόντος έργου.

Εξέταση εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων από το δικαστή.

Στο 66% των υποθέσεων που μελετήθηκαν στο έργο «*Η Πρακτική της Προσωρινής Κράτησης: Εναλλακτικές Λύσεις και Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων*», επιβλήθηκε προσωρινή κράτηση, ενώ μόλις στο 18% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους, ενώ στο 14% των υποθέσεων αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς όρους (βλ. διάγραμμα 1). Οι περιοριστικοί όροι που επιβλήθηκαν αφορούσαν στην υποχρέωση τακτικής παρουσίας στο αστυνομικό τμήμα (43%), στην παροχή εγγύησης (26%) και στην απαγόρευση μετάβασης σε συγκεκριμένο τόπο ή απαγόρευση επικοινωνίας με συγκεκριμένα πρόσωπα (22%).

Διάγραμμα 5: Όροι που επιβλήθηκαν σε περίπτωση απελευθέρωσης υπό όρους

Πηγή: Μελέτη φακέλου δικογραφιών στο πλαίσιο εκπόνησης της μελέτης

Η πλειοψηφία των συνηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα (64,6%) εξέφρασε την άποψη πως οι δικαστές δεν εμπιστεύονται τη χρήση περιοριστικών όρων αντί της προσωρινής κράτησης, παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο η προσωρινή κράτηση αποτελεί έσχατο μέτρο και επιβάλλεται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Μόλις 10,1% αναγνωρίζει πως η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών όρων εξετάζεται πάντα από τους ανακριτές, ενώ το 54,4% υποστήριξε πως εξετάζεται συχνά, όμως όχι πάντα. Σημαντικός αριθμός συμμετεχόντων εκτιμά πως η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών όρων εξετάζεται σπανίως (32,9%) ή και ποτέ (2,5%). Η άποψη με την οποία συμφωνούν οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (72,4%) είναι ότι οι περιοριστικοί όροι προβλέπονται στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά χρησιμοποιούνται ελάχιστα. Συχνότερα χρησιμοποιείται η καταβολή εγγύησης, η επιβολή εξασφαλιστικών μέτρων, η συμμετοχή σε πρόγραμμα απεξάρτησης και ο κατ' οίκον περιορισμός. Οι εναλλακτικές επιλογές δεν απαριθμούνται περιοριστικά και οι δικαστές έχουν ελευθερία επιλογής του καταλληλότερου κατά περίπτωση μέτρου.

Όσον αφορά στους λόγους για την περιορισμένη χρήση των περιοριστικών όρων, οι συνηγόροι υπεράσπισης που μετείχαν στην έρευνα αναφέρθηκαν σε διάφορους παράγοντες: το γεγονός πως ορισμένα μέτρα είναι καινούργια και δεν υπάρχει δυνατότητα παρακολούθησης και ελέγχου της τήρησής τους, το γεγονός πως οι δικαστές αντιμετωπίζουν την προσωρινή κράτηση ως προ-ποινή, το γεγονός πως όταν ο κατηγορούμενος δεν διαθέτει μόνιμη κατοικία είναι δύσκολο να επιβληθούν περιοριστικοί όροι, το ότι οι περιοριστικοί όροι δεν θεωρούνται αποτελεσματικοί, η αίσθηση των δικαστών πως πρέπει να προστατεύσουν το δημόσιο συμφέρον και δεν θέλουν να ρισκάρουν πιθανή παραβίαση των περιοριστικών όρων. Ειδική αναφορά (6 σχόλια) έγινε στο ηλεκτρονικό «βραχιολάκι» που αποτελεί το πλέον πρόσφατο μέτρο που ρυθμίζεται από το θεσμικό πλαίσιο και η εφαρμογή του τελεί ακόμη σε πιλοτική φάση. Αναγνωρίστηκε πως το συγκεκριμένο μέτρο θα μπορούσε να αποτελέσει λύση για σειρά προβλημάτων, ωστόσο οι συνθήκες για την εφαρμογή του δεν είναι ακόμη αρκετά ξεκάθαρες, το κόστος το επωμίζεται ο κατηγορούμενος και

αυτό είναι ουσιώδες (για έξι μήνες κοστίζει περίπου 3.000 ευρώ), ενώ επιπλέον υπάρχει έλλειψη διαθέσιμων πόρων και υποδομών από την πλευρά του κράτους.

Οι ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα συμφώνησαν πως η διαταγήπροσωρινής κράτησης αποτελεί μια δύσκολη απόφαση την οποία δεν λαμβάνουνελαφρά τη καρδιά. Έδωσαν έμφαση στο γεγονός πως σε κάθε περίπτωση τα δεδομένα εξετάζονται κατά περίπτωση, σε εξατομικευμένη βάση, λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές συνθήκες και εξετάζεται αν η λήψη περιοριστικών μέτρων είναι αναγκαία καθώς και το καταλληλότερο μέτρο. Όλοι οι ανακριτές ανέφεραν πως αν δεν κριθεί απολύτως απαραίτητη η λήψη περιοριστικών μέτρων ο κατηγορούμενος θα παραμείνει ελεύθερος.

Σύμφωνα με τους ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα, όταν εξετάζεται η επιβολήπεριοριστικών όρων, κρίσιμοι παράγοντες είναι η φύση του εγκλήματος, η προσωπικότητα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του δράστη, καθώς και οι περιστάσεις που τον περιβάλλουν. Όλοι οι ανακριτές τόνισαν πως δεν είναι όλοι οι περιοριστικοί όροι κατάλληλοι για κάθε υπόθεση και για κάθε κατηγορούμενο. Για παράδειγμα, η παροχή εγγύησης και η ηλεκτρονική παρακολούθηση φαίνεται να ταιριάζουν σε εγκλήματα οικονομικής φύσεως, ενώ η εμφάνιση σε αστυνομικό τμήμα σε συνδυασμό με την απαγόρευση εξόδου από τη χώρα ενδείκνυται για άλλης φύσεως εγκλήματα. Για παράδειγμα, η ηλεκτρονική επιτήρηση δεν θα ήταν αποτελεσματική για ένα άτομο που κατηγορείται για τη διάπραξη ηλεκτρονικών εγκλημάτων μέσω του διαδικτύου, καθώς δεν θα μπορούσε να διασφαλιστεί ή μη πρόσβαση στο διαδίκτυο. Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις, οι ανακριτές θεωρούν πως **οι περιοριστικοί όροι είναι αποτελεσματικοί εφόσον μπορούν να αποτρέψουν την εκ νέου διάπραξη παράνομων πράξεων**. Υπό την έννοια αυτή, η επιβολή εγγύησης σε άτομο που κατηγορείται για ανθρωποκτονία από αμέλεια ή σε άτομο με μεγάλη περιουσία ή σε κάποιον που κατηγορείται για απάτη ή που έχει διαπράξει απάτη για την αποκόμιση κέρδους δεν θεωρείται αποτελεσματικό μέτρο για την αποτροπή διάπραξης νέων αξιόποινων πράξεων.

Τρεις ανακριτές, αναφερόμενοι στους στην επιβολή περιοριστικών όρων, αναφέρθηκαν στο κοινό αίσθημα δικαιοσύνης. Ένας ανακριτής αναφέρθηκε σε υπόθεση όπου μια νεαρή γυναίκα σκότωσε κατά λάθος τον αρραβωνιαστικό της. Το έγκλημα τελέστηκε σε ένα απομακρυσμένο νησί και είχε μεγάλη προβολή στον Τύπο και στην τοπική κοινωνία. Η κατηγορούμενη δεν πληρούσε τα κριτήρια που θέτει ο νόμος για την προσωρινήκράτηση: δεν ήταν επικίνδυνη, δεν είχε δυνατότητα φυγής από το νησί, δεν είχε αλλού να πάει, δεν διαφαινόταν η πιθανότητα διάπραξης νέας εγκληματικής πράξης. Ωστόσο, διατάχθηκε προσωρινή κράτηση με βάση δύο κύριες εκτιμήσεις: πρώτον, δεδομένων των ειδικών περιστάσεων της υπόθεσης ακόμη και αν καταδικαζόταν δεν θα εξέτιε ποινή φυλάκισης και δεύτερον, ότι δεδομένης της σοβαρότητας της πράξης (ανθρωποκτονία) και τον τρόπο τέλεσης του εγκλήματος (έσπασε ένα ποτήρι και τραυμάτισε θανάσιμα με αυτό τον αρραβωνιαστικό της), ήταν αναγκαίο τόσο για την ίδια όσο και για την τοπική κοινωνία να φανεί ότι υπέστη «τιμωρία». Ο ανακριτής υποστήριξε ότι οποιαδήποτε άλλο εναλλακτικό μέτρο δεν είχε νόημα σε αυτήν την υπόθεση. Μετά από έξι μήνες η προσωρινή κράτηση αντικαταστάθηκε με λιγότερο περιοριστικά μέτρα. Άλλο παράδειγμα που συχνά αναφέρθηκε από τους ανακριτές αφορούσε σε ανθρωποκτονίες και βίαια εγκλήματα

για τα οποία θεωρούν πως δεν είναι εύκολο να αφεθούν οι κατηγορούμενοι ελεύθεροι και η προσωρινή κράτηση μοιάζει να αποτελεί μονόδρομο (αναφέρθηκε από τέσσερις ανακριτές). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ευθύνη του δικαστή να προστατεύσει το κοινό από επικίνδυνους δράστες.

Αρκετοί εισαγγελείς (τρεις) που μετείχαν στην έρευνα σχολίασαν το γεγονός πως τα άτομα αντιδρούν στην επιβολή εγγύησης, ακόμη και αν πρόκειται για σχετικά μικρό ποσό και ζητούν αντικατάσταση του μέτρου με άλλο. Σε γενικές γραμμές, ανακριτές και εισαγγελείς που μετείχαν στην έρευνα (τρεις ανακριτές και τρεις εισαγγελείς) συμφώνησαν πως η επιβολή εγγύησης δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική στην ελληνική έννομη τάξη.

Όλοι οι ανακριτές που παραχώρησαν συνέντευξη αναφέρθηκαν στη έλλειψη αποτελεσματικών εναλλακτικών μέτρων που θα μπορούσαν να περιορίσουν τη χρήσιμη προσωρινή κράτηση. Η κατ' οίκον ηλεκτρονική επιτήρηση θεσπίστηκε πρόσφατα στη νομοθεσία και δεν είναι ακόμη πλήρως λειτουργικό μέτρο, ενώ αντιμετωπίστηκε αντιφατικά από τους περισσότερους πληροφορητές (4 από τους 5). Κατά το διάστημα που διενεργήθηκαν οι συνεντεύξεις, το μέτρο ήταν σε πιλοτική εφαρμογή, αλλά θα μπορούσε να βοηθήσει στην επίλυση μιας σειράς προβλημάτων, συμπεριλαμβανομένου του περιορισμού της προσωρινής κράτησης. Όλοι οι ανακριτές εμφανίστηκαν αρκετά προβληματισμένοι σχετικά με την εφαρμογή του. Από τη μια πλευρά αναγνώρισαν ότι είναι λιγότερο περιοριστικό μέτρο από την κράτηση και θα μπορούσε να διασφαλίσει την παρουσία του κατηγορουμένου/υπόπτου στη δίκη περιορίζοντας, παράλληλα, σημαντικά τη χρήση της προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, στο σύνολό τους οι ανακριτές εξέφρασαν ανησυχίες σχετικά με την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητά του. Εντόπισαν γκρίζες ζώνες στο νομοθετικό πλαίσιο, στα μέτρα εφαρμογής, στην παρακολούθηση και την επιτήρηση των κατηγορουμένων, που δημιουργούν ανασφάλεια και γεννούν αμφιβολίες αν τελικά αποτελεί αξιόπιστη εναλλακτική λύση. Επιπλέον, σύμφωνα με τους ανακριτές, το κόστος του μέτρου (ο κατηγορούμενος πρέπει να επωμιστεί το κόστος για το ηλεκτρονικό βραχιολάκι) εξαιρεί από την εφαρμογή του σημαντικό αριθμό από ομάδες πληθυσμού που συχνά οδηγούνται σε προσωρινή κράτηση λόγω έλλειψης μόνιμης ή γνωστής διαμονής. Ένας ανακριτής εξέφρασε την ανησυχία για το γεγονός πως, έστω και αν η ηλεκτρονική επιτήρηση αποτελεί εναλλακτική λύση σε υποθέσεις, αν χρησιμοποιηθεί ευρέως μπορεί να αντικαταστήσει λιγότερο περιοριστικά μέτρα (όπως για παράδειγμα την παρουσία σε αστυνομικό τμήμα) αντίθετα με τον σκοπό του νομοθέτη.

Σε γενικές γραμμές επικρατεί η ανησυχία πως οι περιοριστικοί όροι δεν είναι αποτελεσματικοί και συχνά η προσωρινή κράτηση φαίνεται ως η μοναδική λύση για την αποτροπή διάπραξης νέων εγκληματικών πράξεων, για την προστασία του κοινού και για τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου στη δίκη. Η διενέργεια περισσότερης έρευνας σχετικά με τους περιοριστικούς όρους, η εξεύρεση τρόπων και μέσων για την αύξηση της αποτελεσματικότητάς τους και η διαβούλευση με τους δικαστικούς λειτουργούς για την εφαρμογή τους θα μπορούσε να έχει άμεση επίπτωση στη χρήση της προσωρινής κράτησης αποκλειστικά ως έσχατο μέτρο.

Στις συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος, οι συνήγοροι υπεράσπισης φαίνεται να έχουν αντικρουόμενες απόψεις. Συμφώνησαν ότι οι δικαστές σε γενικές γραμμές φαίνεται να εμπιστεύονται τα εναλλακτικά μέτρα και να

διατάσσουν την εφαρμογή τους τακτικά. Ωστόσο, παρατήρησαν, επίσης, ότι δεν διατάσσουν την εφαρμογή τους αντί της κράτησης αλλά τα χρησιμοποιούν ως ένα μέτρο ασφαλείας σε περιπτώσεις που πρέπει να το άτομο να αφεθεί ελεύθερο άνευ όρων. Κάτι τέτοιο είναι ιδιαίτερα εμφανές σε υποθέσεις με πολλούς κατηγορούμενους, και μερικοί κατηγορούνται για κακουργήματα, ενώ άλλοι για πλημμελήματα. Στην περίπτωση αυτή για όλους θα ακολουθηθεί η ίδια διαδικασία για τα κακουργήματα και είναι πιθανό ότι σε όλους θα τεθούν περιοριστικά μέτρα κάποιας μορφής. Οι δικαστές, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζουν ότι εμπιστεύονται τις εναλλακτικές λύσεις της κράτησης και τις επιβάλλουν όταν το επιτρέπουν οι περιστάσεις της υπόθεσης. Εντούτοις, μια φράση ενός εκ των δικαστών σε συνέντευξη είναι ενδεικτική, ως προς αυτό. Είπε: «Εάν καταλήξω στο συμπέρασμα ότι ο εναγόμενος δεν πληροί τις προϋποθέσεις να τεθεί σε προσωρινή κράτηση, θα διατάξω περιοριστικούς όρους», υποδηλώνοντας μια αντιστροφή της σειράς με την οποία πρέπει να εξετάζονται η προσωρινή κράτηση και οι εναλλακτικές λύσεις από τους ερευνητές.

Όσον αφορά τη χρήση της ηλεκτρονικής παρακολούθησης, αυτή παραμένει περιορισμένη μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με τους δικηγόρους που ερωτήθηκαν, αυτό οφείλεται σε πολλούς λόγους. Αναφέρθηκε το γεγονός ότι οι ανακριτές δεν είναι εξοικειωμένοι με αυτή και φοβούνται να διατάξουν την επιβολή της. Ένας από τους δικηγόρους την περιέγραψε ως ένα μάλλον μη πρακτικό μέτρο, και απέδωσε την περιορισμένη χρήση της στα ειδικά χαρακτηριστικά και απαιτήσεις, δηλαδή το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει μια γνωστή διεύθυνση, επαρκή μέσα για να είναι σε θέση να αντεπεξέλθει οικονομικά στην ηλεκτρονική παρακολούθηση, να μη χρειάζεται να εργαστεί για το διάστημα εφαρμογής του μέτρου, καθώς και να υπάρχει ένα άτομο διαθέσιμο να τον βοηθήσει στις καθημερινές ανάγκες, αφού δεν θα είναι σε θέση να εγκαταλείψει τον χώρο. Όλα αυτά περιορίζουν τον αριθμό των πραγματικών υποθέσεων στις οποίες μπορεί να εφαρμοστεί η ηλεκτρονική παρακολούθηση και την καθιστούν μια μάλλον ασυνήθιστη εναλλακτική λύση στην πράξη.

Πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες για την αξιολόγηση των εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης λύσεων

Επαγγελματικές υπηρεσίες αξιολόγησης που μπορούν να υποστηρίξουν τους ανακριτές και τους εισαγγελείς να αξιολογήσουν την πιθανότητα χρήσης εναλλακτικών της προσωρινής κράτησης μέτρων, δεν είναι διαθέσιμες. Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα αναγνωρίζουν πως οι δικαστές δεν έχουν πρόσβαση σε επαγγελματικές υπηρεσίες για την εκτίμηση του κινδύνου διάπραξης νέου αδικήματος, ώστε να διευκολυνθεί και να τεκμηριωθεί η κρίση τους περί της αναγκαιότητας ή μη της προσωρινής κράτησής του (84,8% απάντησε αρνητικά). Η αξιολόγηση των δικαστών σχετικά με το αν πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη διαταγή προσωρινής κράτησης (αν οι συνθήκες διασφαλίζουν την παρουσία στη δίκη, την ακεραιότητα της ανάκρισης και τη μη διάπραξη νέων αδικημάτων) γίνεται με βάση την άποψή τους, την προσωπική εκτίμησή τους, την εμπειρία τους και όχι με τη βοήθεια επαγγελματικών υπηρεσιών ή ειδικών εργαλείων αξιολόγησης.

Όλοι οι ανακριτές που παραχώρησαν συνέντευξη επιβεβαίωσαν πως δεν έχουν τηναρωγή επαγγελματικών υπηρεσιών και δεν γνώριζαν ότι ανάλογες υπηρεσίες είναι διαθέσιμες στους λειτουργούς άλλων κρατών. Οι αποφάσεις τους λαμβάνονται με βάση τα στοιχεία της δικογραφίας και την ακρόαση του κατηγορουμένου. Η προσωπικότητα

του κατηγορουμένου αναφέρθηκε ως βασικός παράγοντας που επηρεάζει σημαντικά την απόφαση σχετικά με την καταλληλότητα των περιοριστικώνμέτρων.Οι ανακριτές και οι εισαγγελείς επισήμαναν επίσης πως δεν έχουν εύκολη πρόσβαση σε αντικειμενικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα στοιχεία για άλλες κατηγορίες που εκκρεμούν ενώπιον της δικαιοσύνης (σχετικά δεδομένα είναι διαθέσιμα,όμως όχι με ηλεκτρονικό τρόπο και η πρόσβαση σ' αυτά είναι χρονοβόρα) και τα οποία θα επέτρεπαν την αντικειμενική εκτίμηση των κινδύνων που συνδέονται με το πρόσωπο κάθε συγκεκριμένου δράστη.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τα ευρήματα της έρευνας στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος. Στην πραγματικότητα, οι περισσότεροι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις μπερδεύτηκαν από αυτή την ερώτηση καιέπρεπε να δοθούν εξηγήσεις για να μπορέσουν να κατανοήσουν την έννοια των υπηρεσιών αξιολόγησης των κινδύνων. Μόνο ένας δικηγόρος γνώριζε αορίστωςότι υπάρχουν παρόμοιες υπηρεσίες σε άλλες δικαιοδοσίες.

Συχνότητα επιβολής περιοριστικών όρων

Επίσημα στοιχεία σχετικά με τη συχνότητα επιβολής περιοριστικών όρωναντί της προσωρινής κράτησηςδεν είναι διαθέσιμα.Ως προς το θέμα αυτό, η άποψη των ανακριτών και των εισαγγελέων διαφοροποιείται: ορισμένοι υποστήριξαν πως τα εναλλακτικά μέτρα δεν χρησιμοποιούνται επαρκώς, ενώ άλλοι εξέφρασαν την άποψη ότι χρησιμοποιούνται κάθε φορά που υπάρχει η δυνατότητα.Αντίθετα, οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα εξέφρασαν την άποψη πως υπάρχει έλλειψη εμπιστοσύνης στους περιοριστικούς όρους και αυτό αποτελεί τον βασικό λόγο για τον οποίο δεν χρησιμοποιούνται συχνά.Τα ποιοτικά στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μέσω της μελέτης δικογραφιών στο πλαίσιο του έργου «*Η Πρακτική της Προσωρινής Κράτησης: Εναλλακτικές Λύσεις και Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων*»εν μέρει επιβεβαιώνουν αυτή τη διαπίστωση: Στο 66% των υποθέσεων που μελετήθηκαν επιβλήθηκε προσωρινή κράτηση, ενώ μόλις στο 18% οι κατηγορούμενοι αφέθηκαν ελεύθεροι υπό όρους, ενώ στο 14% των υποθέσεων αφέθηκαν ελεύθεροι χωρίς όρους. Οι ανακριτές ανέφεραν ότι επιλέγουν την προσωρινή κράτηση μόνο όταν είναι απαραίτητο και διατάσσουν περιοριστικούς όρους σε κάθε περίπτωση που αυτό είναι δυνατόν.Στο σύνολό τους, ωστόσο, εξέφρασαν ανησυχία σχετικά με την αποτελεσματικότητα των περιοριστικώνόρων, ιδίως σε σχέση με την αποτρεπτική τους ισχύ και τη διασφάλιση της παρουσίαςστη δίκη.

Πρόταση για εναλλακτικά μέτρα από τους συνηγόρους υπεράσπισης

Οι ανακριτές είναι αρμόδιοι να διατάξουν την επιβολή περιοριστικών όρων ή προσωρινής κράτησης.Οι συνήγοροι υπεράσπισης μπορούν κατά την προανακριτική διαδικασία να υποστηρίξουν την επιβολή περιοριστικών όρων ή την άνευ όρων απελευθέρωση του πελάτη τους.Οι συνήγοροι καταθέτουν υπόμνημα, στο οποίο αναφέρουν τα επιχειρήματά τους και προσκομίζουν όσα στοιχεία κρίνουν απαραίτητα για την ουσία της υπόθεσης, τα οποία δεν περιλαμβάνονται στη δικογραφία.

96,2% των συνηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα (σε σύνολο 79 απαντήσεων) επιβεβαίωσε τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία με την πρόταση επιβολής περιοριστικών όρων αντί προσωρινής κράτησης.Αρκετοί συμμετέχοντες (40 σχόλια) αναφέρουν ότι υπάρχει περίπτωση οι προτάσεις να γίνουν δεκτές και να

επιβληθούν περιοριστικοί όροι, επισημαίνοντας ωστόσο ότι αυτό εξαρτάται από το είδος και τη βαρύτητα του αδικήματος, την αιτιολόγηση, τη βαρύτητα των αποδείξεων αλλά και τον ανακριτή. Μικρότερος αριθμός συμμετεχόντων (περ. 10 σχόλια) αναφέρει ότι οι προτάσεις της υπεράσπισης δεν γίνονται ποτέ ή σχεδόν ποτέ δεκτές. Ωστόσο, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα (67,03%) συμφωνεί στο γεγονός ότι τα στοιχεία που υποβάλλει η υπεράσπιση δεν λαμβάνονται υπόψη με τον ίδιο τρόπο όπως οι θέσεις της εισαγγελίας (32,97% εξέφρασε αντίθετη γνώμη). Σύμφωνα με τους συνηγόρους υπεράσπισης, οι δικαστικές αρχές συνήθως παραπέμπουν στην εισαγγελική πρόταση και εκδηλώνουν την «εμπιστοσύνη» τους στη γνώμη της εισαγγελικής αρχής. Η μη επιβολή περιοριστικών όρων ήταν το αίτημα της υπεράσπισης στις περισσότερες (25 συνολικά) υποθέσεις που μελετήθηκαν. Οι περιοριστικοί όροι που προτάθηκαν ήταν η εμφάνιση σε αστυνομικό τμήμα (8 περιπτώσεις), η επιβολή χρηματικής εγγύησης (6 περιπτώσεις), η απαγόρευση μετάβασης σε συγκεκριμένο τόπο (4 περιπτώσεις), η ένταξη σε πρόγραμμα απεξάρτησης (2 περιπτώσεις) και η παρακολούθηση άλλου ιατρικού προγράμματος (1 περίπτωση). Σε 5 περιπτώσεις οι προτάσεις αφορούσαν τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης, ψυχιατροδικαστική εξέταση και εργαστηριακές εξετάσεις.

Όλοι οι ανακριτές που παραχώρησαν συνεντεύξεις υποστήριξαν ότι λαμβάνουν πάντοτε υπόψη τις θέσεις της υπεράσπισης, κυρίως όταν κομίζουν νέες πληροφορίες και στοιχεία που δεν είχαν εξετάσει ή που φωτίζουν νέες πτυχές της υπόθεσης ή της προσωπικότητας του κατηγορουμένου που δεν περιλαμβάνονται στη δικογραφία. Τονίστηκε ιδιαίτερος από έναν ανακριτή (και επιβεβαιώθηκε από τους υπόλοιπους) πως όταν τα επιχειρήματα και οι πληροφορίες είναι ουσιαστικά λαμβάνονται πάντα υπόψη. Αντίθετα, όταν είναι τυπικά ή επιχειρούν την ερμηνεία των ισχυουσών διατάξεων, δεν είναι ουσιαστικά χρήσιμα για τον δικαστή. Στην πραγματικότητα, για όλους τους ανακριτές ήταν «καλοδεχούμενη» η συνδρομή από τον συνήγορο υπεράσπισης, προκειμένου να λάβουν αιτιολογημένη απόφαση.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας. Οι δικηγόροι ανέφεραν πως το εάν και σε ποιο βαθμό λαμβάνονται υπόψη οι συστάσεις τους εξαρτάται από τον ανακριτή και την προσωπικότητά τους. Μπορεί να δεχθούν τις παρατηρήσεις της υπεράσπισης με θετικό τρόπο και να τις λάβουν υπόψη, ή μπορεί να μην αναφερθούν καθόλου σε αυτές. Οι δικαστές υποστηρίζουν ότι είναι ανοιχτοί σε λογικές προτάσεις και ότι θέλουν εναλλακτικές λύσεις για να είναι επιτυχημένοι. Ένας από τους δικαστές που ερωτήθηκαν περιγράφει τη διαδικασία ως εξής: αφού ακούσουν τις δηλώσεις του κατηγορουμένου και διαμορφώσουν μια γνώμη σχετικά με τη δυνατότητα εφαρμογής εναλλακτικών μέτρων στην περίπτωση του, μοιράζονται τις σκέψεις τους με τον εναγόμενο και με τον δικηγόρο του, λέγοντας για παράδειγμα, «σκέφτομαι να επιβάλω εγγύηση 10.000 ευρώ. Τι πιστεύετε γι' αυτό;» Αν πειστεί από την απάντηση του εναγομένου ότι ο τελευταίος αδυνατεί να καλύψει το ποσό αυτό, θα προχωρήσει σε μια άλλη εναλλακτική λύση, όπως η αναφορά σε αστυνομικό τμήμα.

Τήρηση περιοριστικών όρων.

Δεν υπάρχουν διαθέσιμα επίσημα στοιχεία σχετικά με την τήρηση των περιοριστικών όρων που επιβάλλονται για τον ύποπτο. Στη συντριπτική πλειοψηφία των υποθέσεων που μελετήθηκαν οι περιοριστικοί όροι τηρήθηκαν από τον κατηγορούμενο (89%) ενώ παραβιάστηκαν μόνο στο 11% των υποθέσεων. Όσον

αφορά στην παραβίαση των όρων, αυτή αφορούσε σε μη εμφάνιση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο.

Επίδραση των περιοριστικών όρων στη διάρκεια της δίκης.

Ενώ η επιβολή προσωρινής κράτησης φαίνεται να επισπεύδει τη συνολική διάρκεια της δίκης προκειμένου να τηρηθούν οι χρονικοί περιορισμοί (η προσωρινή κράτηση δεν μπορεί να διαρκέσει περισσότερο από 12 μήνες ή κατ' εξαίρεση 18 μήνες), η επιβολή περιοριστικών όρων δεν φαίνεται να έχει ανάλογη επίπτωση. Η πλειοψηφία των συνηγόρων υπεράσπισης που μετείχε στην έρευνα (64,6%) εξέφρασε την άποψη ότι η επιβολή περιοριστικών όρων «καθυστερεί» τη διεξαγωγή της δίκης, καθώς η δικάσιμος θα είναι αργότερα σε σχέση με το αν είχε επιβληθεί προσωρινή κράτηση. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (56%) συμφώνησε ότι οι προσωρινώς κρατούμενοι διώκονται ταχύτερα και αποτελεσματικότερα σε σχέση με εκείνους που δεν κρατούνται προσωρινά. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τα ευρήματα της έρευνας στο πλαίσιο του παρόντος προγράμματος.

Επανεξέταση της προσωρινής κράτησης

Η διαδικασία επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης είναι απαραίτητη προκειμένου να διασφαλιστεί η νομιμότητα της συνεχιζόμενης κράτησης και να αξιολογηθεί η συνδρομή λόγων που δικαιολογούν τον περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου όπως έχει ερμηνευθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η προσωρινή κράτηση πρέπει να υπόκειται σε τακτικό δικαστικό έλεγχο, όλοι οι εμπλεκόμενοι πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να κινούν τις σχετικές διαδικασίες, η επανεξέταση των υποθέσεων πρέπει να διενεργείται κατ' αντιμωλία και προφορικά, πρέπει να διασφαλίζεται η πρόσβαση στη δικογραφία, η απόφαση πρέπει να λαμβάνεται σύντομα και πρέπει να αιτιολογείται η ανάγκη για συνέχιση της κράτησης χωρίς η αιτιολογία να συνίσταται σε απλή αναπαραγωγή των προηγούμενων αποφάσεων. Κατά τη διάρκεια της επανεξέτασης το δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει υπόψη πως το τεκμήριο υπέρ της απελευθέρωσης του κατηγορουμένου εξακολουθεί να ισχύει³⁵ και η συνεχιζόμενη κράτηση «μπορεί να αιτιολογηθεί ξεχωριστά σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση εφόσον υπάρχουν συγκεκριμένες ενδείξεις πραγματικής ανάγκης δημοσίου συμφέροντος που, κατά παρέκκλιση από το τεκμήριο της αθωότητας, υπερτερεί του δικαιώματος σεβασμού της προσωπικής ελευθερίας όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της Σύμβασης».³⁶ Οι αρμόδιες αρχές εξακολουθούν να έχουν την υποχρέωση να εξετάσουν την επιβολή εναλλακτικών μέτρων αντί της προσωρινής κράτησης.³⁷

Έρευνα κατά την επανεξέταση, νέα αποδεικτικά στοιχεία και συμβατότητα με τα νομολογιακά πρότυπα του ΕΔΔΑ

Σύμφωνα με τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τη μελέτη δικογραφιών, σε σύνολο 44 υποθέσεων, 25 υποθέσεις επανεξετάστηκαν 1 φορά, 4 υποθέσεις επανεξετάστηκαν

³⁵ [Βλέπε παραπάνω, σημείωση 12, παρ. 145.](#)

³⁶ *McKay v. UK*, App 543/03, 3 Οκτωβρίου 2006, παρ. 42.

³⁷ *Darvas v. Hungary*, App 19574/07, 11 Ιανουαρίου 2011, παρ. 27.

2 φορές, 2 υποθέσεις 3 φορές, 1 υπόθεση 4 φορές³⁸. Η επανεξέταση μίας υπόθεσης ήταν σεεκκρεμότητα κατά το διάστημα της έρευνας. Σε 11 περιπτώσεις δεν υπήρξε επανεξέταση(ο κατηγορούμενος απολύθηκε πριν το εξάμηνο) Σχεδόν στις μισές υποθέσεις, και συγκεκριμένα στο 49% των υποθέσεων, η διαδικασία επανεξέτασης κινήθηκε αυτοδίκαια (μετά από έξι μήνες). Στο 28% των υποθέσεων η διαδικασία κινήθηκε μετά από αίτημα της υπεράσπισης. Σύμφωνα με την έρευνα, ο κατηγορούμενος και ο συνήγορός του δεν ήταν παρόντες ενώπιον του δικαστικού συμβουλίου στη διαδικασία της επανεξέτασης, καθώς η διαδικασία αυτή δεν είναι δημόσια.

Στο 50% των περιπτώσεων προσωρινής κράτησης επανεξετάστηκαν 1 φορά, η απόφασήταν εξακολούθηση της κράτησης.Στο 22% των περιπτώσεων η προσωρινή κράτηση αντικαταστάθηκε από περιοριστικούς όρους, ενώ στο 3% ο κατηγορούμενος αφέθηκεελεύθερος χωρίς όρους (στο 25% αυτό δεν είχε εφαρμογή).Στο 54% των υποθέσεων που οδηγήθηκαν σε πρώτη επανεξέταση και αποφασίστηκε η συνέχιση της προσωρινής κράτησης ή των όρων, η αιτιολογία ήταν ότι δεν μεταβλήθηκαν τα δεδομένα που οδήγησαν στην προσωρινή κράτηση, ενώ δεν παρουσιάστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία. Μόνο σε ποσοστό 5% των υποθέσεων παρουσιάστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία από τα εμπλεκόμενα μέρη. Ο συνήγορος υπεράσπισης παρουσίασε επιχειρήματα ενάντια στη συνέχιση της κράτησης ή των περιοριστικών όρων στο 19% των υποθέσεων που οδηγήθηκαν σε επανεξέταση.

Στο 71% των υποθέσεων, η δεύτερη επανεξέταση κινήθηκε με αίτημα της υπεράσπισης, ενώ σε ποσοστό 29% βάσει του θεσμικού πλαισίου.Στο 100% των υποθέσεων που επανεξετάστηκαν δεύτερη φορά, η απόφαση ήταν εξακολούθηση της κράτησης.Στο 57% των υποθέσεων που επανεξετάστηκαν δεύτερη φορά, η απόφαση ήταν δεόντως αιτιολογημένη, ενώ στο 43% αυτών δεν υπήρξε ειδική αιτιολόγηση.Από τις δικαστικές αρχές δεν ζητήθηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία για την αναγκαιότηταεξακολούθησης της προσωρινής κράτησης και μόλις στο 29% των υποθέσεων ο ανακριτής ή ο εισαγγελέας εισήγαγαν νέα αποδεικτικά στοιχεία.Όσον αφορά στην παρουσία της υπεράσπισης, κατά τη δεύτερη επανεξέταση, σε ποσοστό 28% οι συνήγοροι παρουσίασαν αντεπιχειρήματα, στην προσπάθεια να αρθούν τα προσωρινάμέτρα.

Στο σύνολο των υποθέσεων που επανεξετάστηκε η κράτηση για τρίτη φορά, η διαδικασία κινήθηκε με αίτημα της υπεράσπισης.Στο 67% των υποθέσεων που επανεξετάστηκαν τρίτη φορά, αποφασίστηκε η εξακολούθηση της προσωρινής κράτησης, ενώ στο 33% η κράτηση αντικαταστάθηκε με λιγότερο περιοριστικούς όρους.Στις περισσότερες υποθέσεις (67%), η απόφαση ήταν δεόντως αιτιολογημένη. Ωστόσο, δεν προσκομίστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία από καμία πλευρά. Η υπεράσπιση παρουσίασε αντεπιχειρήματα στο 33% των υποθέσεων που επανεξετάστηκαν για τρίτη φορά.Στο 33% των υποθέσεων προσέφυγε κατά της απόφασης για εξακολούθηση της κράτησης.

³⁸ Οι επανεξετάσεις αφορούν τόσο την αυτόματη επανεξέταση που διενεργείται κάθε φορά που συμπληρώνονται έξι μήνες προσωρινής κράτησης, όσο και την επανεξέταση μετά από αίτημα για αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης ή των περιοριστικών όρων.

Μία υπόθεση μόνο οδηγήθηκε σε επανεξέταση για τέταρτη φορά. Στην περίπτωση αυτή, δεν υπήρχε φυσική παρουσία κατηγορουμένου ή εισαγγελέα. Η απόφαση αφορούσε την εξακολούθηση της προσωρινής κράτησης, ενώ δεν καταγράφηκε συγκεκριμένη αιτιολογία και δεν προσκομίστηκαν νέα αποδεικτικά στοιχεία.

Διχασμένες εμφανίζονται οι απόψεις των συνηγόρων που μετείχαν στην έρευνα σχετικά με το αν λαμβάνονται επαρκώς υπόψη από τον δικαστή τα επιμέρους στοιχεία της διαδικασίας επανεξέτασης της προσωρινής κράτησης. Το 44% εξέφρασε την άποψη ότι σπανίως λαμβάνονται υπόψη, ενώ ίδιο είναι το ποσοστό εκείνων που εκτιμούν ότι συχνά λαμβάνονται υπόψη, ενώ μόλις 4% υποστήριξε ότι πάντοτε λαμβάνονται υπόψη. 8% απάντησε «άλλο» και ανέφερε πως αυτό εξαρτάται από το κατηγορητήριο και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του κατηγορουμένου, πως παρατηρείται δυσπιστία για τους λόγους που επικαλούνται στις σχετικές αιτήσεις, πως σπανίως η αίτηση για αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους γίνεται δεκτή, πως εξαρτάται από τις τυχόν μεταβολές στις συνθήκες αλλά και ενδεχόμενες νομοθετικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στο μεσοδιάστημα. Με βάση τα στοιχεία από τη μελέτη δικογραφιών, οι συνήγοροι υπεράσπισης συνήθως προβάλλουν επιχειρήματα για την αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους ή άρσης της και απόλυσης του κατηγορουμένου. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα της προβαλλόμενης επιχειρηματολογίας δεν μπορεί να προσδιοριστεί με σαφήνεια καθώς οι επιπτώσεις της στην τελική απόφαση δεν μπορούν να αφαιρεθούν (όταν αφορούσε απόλυση ή αντικατάσταση της προσωρινής κράτησης). Γενικά, οι συνήγοροι υπεράσπισης εμφανίζονται μάλλον δυσαρεστημένοι με την αιτιολογία των αποφάσεων, καθώς τη θεωρούν τυπολατρική και επαναλαμβανόμενη, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές περιστάσεις της κάθε υπόθεσης.

Ωστόσο, στο σύνολό τους οι ανακριτές που μετείχαν στην έρευνα, ισχυρίστηκαν ότι αντιμετωπίζουν με τη δέουσα προσοχή τα επιχειρήματα που προβάλλει η υπεράσπιση, κυρίως όταν σε αυτά περιλαμβάνονται πληροφορίες που δεν είναι διαθέσιμες στη δικογραφία και μπορούν να φωτίσουν τις συνθήκες που περιβάλλουν τον κατηγορούμενο καθώς και πτυχές της προσωπικότητάς του. Μία ανακρίτρια ανέφερε πως δεν δίστασε να αντικαταστήσει την προσωρινή κράτηση με δική της πρωτοβουλία, όταν έκρινε πως δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που την επιβάλλουν.

Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν πλήρως και από τα ευρήματα των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν για τους σκοπούς του παρόντος έργου.

Αποτελεσματική πρόσβαση στη διαδικασία επανεξέτασης από τον ύποπτο/συνήγορο υπεράσπισης και πρακτικά εμπόδια στην αποτελεσματική επανεξέταση

Οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα παρουσιάστηκαν επιφυλακτικοί σε σχέση με τη διαδικασία επανεξέτασης. Στην πλειοψηφία τους οι ερωτηθέντες (62,5% σε 88 σχετικές απαντήσεις) ανέφεραν την ύπαρξη εμποδίων στην αποτελεσματική αναθεώρηση των αποφάσεων που επιβάλλουν προσωρινή κράτηση. Αρκετά εμπόδια κατά τη διαδικασία επανεξέτασης καταγράφηκαν (τα περισσότερα αφορούν και τη διαδικασία απόφασης περί προσωρινής κράτησης) και περιλαμβάνουν το γεγονός πως η κράτηση έχει αποφασιστεί με βάση το κατηγορητήριο και το έγκλημα που

διαπράχθηκε και όχι βάσει των ειδικών συνθηκών που προβλήθηκαν από τον κατηγορούμενο (για παράδειγμα εθισμός σε ουσίες, αλλοδαπός κ.ά.), αυτοματισμούς στη δικαστική πρακτική, τη διστακτικότητα των δικαστών και εισαγγελέων να αμφισβητήσουν ή να ανατρέψουν αποφάσεις τους ή αποφάσεις που λαμβάνονται από συναδέλφους τους, την αρνητική προκατάληψη για την επιβολή λιγότερο περιοριστικών μέτρων, την πίεση χρόνου, τον υπερβολικό φόρτο εργασίας, την έλλειψη εμπειρίας των ανακριτών, την ανεπαρκή επικοινωνία μεταξύ ανακριτή και εισαγγελέα. Επίσης, οι συνήγοροι που μετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ως πρόβλημα το γεγονός ότι στις διαδικασίες επανεξέτασης που κινούνται μετά από αίτημα του κατηγορουμένου οι εμπλεκόμενοι (ανακριτής και εισαγγελέας) είναι ίδιοι με εκείνους που έλαβαν την αρχική απόφαση. Ως εμπόδιο αναφέρθηκε και το γεγονός πως το δικαστικό συμβούλιο δεν μελετά το σύνολο της δικογραφίας, αλλά αποφασίζει μόνο με βάση τις γραπτές παρατηρήσεις που υποβάλλονται.

Έρευνα που διενεργήθηκε στο πλαίσιο του παρόντος έργου αποκαλύπτει ότι οι συνήγοροι υπεράσπισης θεωρούν, σε γενικές γραμμές, πως η διαδικασία αυτόματης επανεξέτασης να είναι εντελώς πρόχειρη. Είναι δύσπιστοι ως προς το εάν οι ανακριτές φτάνουν στην ουσία της υπόθεσης, επανεξετάζοντας πραγματικά εάν εξακολουθούν να ισχύουν οι προϋποθέσεις προσωρινής κράτησης, εκτός αν τους παρουσιάζονται καινούρια πολύ σοβαρά στοιχεία. Αυτό σημαίνει ότι η απόδειξη βαραίνει, ουσιαστικά, τον κατηγορούμενο στο πλαίσιο της διαδικασίας επανεξετάσεως. Συνολικά, τονίζουν τη σημασία της ύπαρξης διαθέσιμης νομικής συνδρομής προκειμένου να υποβάλουν γραπτές παρατηρήσεις, διαφορετικά οι δικές τους είναι λίγο-πολύ «χαμένη υπόθεση» και η προσωρινή κράτηση ανανεώνεται «αυτόματα».

Ωστόσο, οι δικαστές που παραχώρησαν συνέντευξη τόνισαν ότι η διαδικασία επανεξέτασης είναι ουσιαστική και ότι εξετάζουν εις βάθος αιτήματα για άρση της προσωρινής κράτησης και δεν εκδίδουν απλώς αποφάσεις «κονσέρβα». Επίσης υπογράμμισαν τη δυνατότητα υποβολής απεριόριστου αριθμού αιτημάτων αναθεώρησης την οποία θεωρούν ως ένα ιδιαίτερα θετικό σημείο της διαδικασίας.

Χρονική στιγμή επανεξέτασης σε σχέση με την αρχική διαταγή προσωρινής κράτησης- συμμόρφωση με το δίκαιο της χώρας.

Με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τη μελέτη δικογραφιών, σε 25 υποθέσεις η δικογραφία επανεξετάστηκε 1 φορά, 4 υποθέσεις επανεξετάστηκαν 2 φορές, 2 υποθέσεις 3 φορές και 1 υπόθεση επανεξετάστηκε 4 φορές (η επανεξέταση για μία υπόθεση ήταν σε εκκρεμότητα, σε 11 υποθέσεις δεν υπήρξε επανεξέταση). Η χρονική στιγμή της πρώτης επανεξέτασης αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 5: Διάστημα διενέργειας πρώτης επανεξέτασης προσωρινής κράτησης

1η επανεξέταση					
Διάστημα που μεσολάβησε από την ημερομηνία διαταγής προσωρινής	2 μήνες	3 μήνες	4 μήνες	5 μήνες	6 μήνες

κράτησης					
Αριθμός υποθέσεων	2	2	3	1	17

Πηγή: Μελέτη φακέλου δικογραφιών στο πλαίσιο εκπόνησης της μελέτης

Η διαδικασία επανεξέτασης έξι μήνες μετά τη διαταγή προσωρινής κράτησης κινήθηκε αυτόματα με βάση την υπάρχουσα νομοθεσία, ενώ στις υπόλοιπες υποθέσεις η διαδικασία κινήθηκε μετά από αίτηση του κατηγορούμενου στον ανακριτή.

VII. Συμπεράσματα της έρευνας

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η ελληνική νομοθεσία βρίσκεται σε γενικές γραμμές σε αρμονία με τα πρότυπα του δικαίου της ΕΕ και των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο θέμα της προσωρινής κράτησης. Παρ' όλα αυτά, σοβαρές παραβιάσεις παρατηρούνται στην πράξη, ιδίως σε σχέση με την πρόσβαση σε δικηγόρο στο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης. Όσον αφορά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, τα εν λόγω πρότυπα γίνονται εν γένει σεβαστά αν και παρατηρείται ορισμένες φορές μία έμφαση στη σοβαρότητα του αδικήματος, καθώς και επηρεασμός από τη δημοσιότητα που έχει λάβει η υπόθεση. Το έργο των δικαστών θα μπορούσε να τύχει καλύτερης στήριξης μέσω υποστηρικτικών δομών και υπηρεσιών, οι οποίες θα διευκόλυναν και θα καθιστούσαν πιο αποτελεσματική τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η διαδικασία αναθεώρησης μπορεί να κινηθεί προς μια πιο ουσιαστική κατεύθυνση.

Ειδικότερα:

- 1. Αυθαιρεσία στο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης:** τα νομικά πρότυπα για τη μεταχείριση των προσώπων που κρατούνται σε αστυνομικό τμήμα για τους σκοπούς της προανάκρισης είναι γενικώς σύμφωνα με την οδηγία για την πρόσβαση σε δικηγόρο και άλλα νομικά κείμενα που τυγχάνουν εφαρμογής στην περίπτωση αυτή, με εξαίρεση το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα κατά τη συζήτηση με τον συνήγορο που κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 (3) (α) της οδηγίας για την πρόσβαση σε δικηγόρο, το οποίο δεν έχει μεταφερθεί σωστά στην ελληνική έννομη τάξη. Ωστόσο, σοβαρές παραβιάσεις παρατηρούνται στην πράξη, ιδίως σε σχέση με το δικαίωμα στην πληροφόρηση, το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτο πρόσωπο ή με δικηγόρο και το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε σημαντικές διαφοροποιήσεις στη μεταχείριση υπόπτων και κατηγορουμένων αναλόγως του αν καλούνται απ' ευθείας ενώπιον του ανακριτή και του αν έχουν προηγουμένως συλληφθεί από την αστυνομία στη βάση κάποιου εντάλματος σύλληψης ή επειδή πιάστηκαν επ' αυτοφώρω κατά την τέλεση εγκλήματος. Αυτό, στην ουσία, δημιουργεί ένα σύστημα δύο ταχυτήτων, όπου κάποιοι κατηγορούμενοι κινδυνεύουν να πέσουν θύματα σφοδρής παραβίασης των δικαιωμάτων τους σε δίκαιη δίκη.
- 2. Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα και εμπιστευτικότητα των συναντήσεων με δικηγόρο** δεν διασφαλίζονται επαρκώς, καθώς η απαίτηση για ιδιωτικότητα δεν έχει μεταφερθεί στο ελληνικό δίκαιο και δεν αποτελεί υποχρέωση σύμφωνα με αυτό. Περαιτέρω, η έλλειψη εξειδικευμένων χώρων για τις συναντήσεις των δικηγόρων με τους πελάτες τους, τόσο στα αστυνομικά τμήματα όσο και στα καταστήματα κράτησης, καθιστά την ιδιωτικότητα των συνομιλιών ανεπίτευκτη. Επιπλέον, ενώ δεν έχουν αναφερθεί περιπτώσεις όπου η εμπιστευτικότητα των συζητήσεων έχει παραβιαστεί, η παντελής έλλειψη εγγυήσεων προς τούτο παραμένει προβληματική.
- 3. Οι υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας** καταγγέλλονται ως ελλιπέστατες. Η δυνατότητα πρόσβασης σε διερμηνεία στα αστυνομικά τμήματα είναι αμφίβολη και οι επικοινωνίες με πρόσωπα που δεν καταλαβαίνουν την ελληνική γλώσσα γίνονται κατά κύριο λόγο στα αγγλικά.

Σημαντικά εμπόδια στην πρόσβαση σε διερμηνέα υπάρχουν και στα καταστήματα κράτησης καθώς η επιλογή να προσληφθεί ιδιώτης διερμηνέας καθίσταται ουσιαστικά ανέφικτη λόγω γραφειοκρατικών εμποδίων. Παρότι υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης είναι διαθέσιμες κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου, η ποιότητά τους είναι αμφίβολη και υπάρχουν μηχανισμοί πιστοποίησης για τους διερμηνείς που περιλαμβάνονται στις σχετικές λίστες.

4. **Η νομική βοήθεια** δεν χρησιμοποιείται αρκετά στο στάδιο της προδικασίας και οι περισσότεροι από αυτούς που παραχώρησαν συνέντευξη αναφέρουν ότι σπάνια ή καθόλου συναντούν περιπτώσεις όπου συνήγορος του κατηγορουμένου έχει διοριστεί μέσω του προγράμματος νομικής βοήθειας σ' αυτό το στάδιο της διαδικασίας. Πολύ πιο συνηθισμένος είναι ο αυτεπάγγελτος διορισμός από τον ανακριτή όταν ο κατηγορούμενος εμφανίζεται για να απολογηθεί. Αυτή η διαδικασία εξασφαλίζει ότι κανείς δεν αφήνεται χωρίς νομική εκπροσώπηση στην ακρόαση που θα καθορίσει το αν θα του επιβληθεί προσωρινή κράτηση χωρίς τη θέλησή του.
5. **Οι λόγοι για την επιβολή προσωρινής κράτησης** είναι γενικώς σύμφωνοι με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Ωστόσο, υπάρχουν ενδείξεις ότι η διαδικασία λήψης αποφάσεων επηρεάζεται από άλλους παράγοντες, ιδίως τη βαρύτητα ή «ηθική απαξία» της πράξης που τέλεσε ο δράστης. Οι δικηγόροι θεωρούν την προσωρινή κράτηση ως ένα είδος προκαταβολής ποινής και πιστεύουν ότι μπορεί αν προσλάβει οινειτίμωρητικό χαρακτήρα.
6. **Μέτρα εναλλακτικά της κράτησης:** οι δικαστές γενικώς δηλώνουν ότι εμπιστεύονται τους περιοριστικούς όρους που επιβάλλονται αντί για την προσωρινή κράτηση και τους επιβάλλουν κάθε φορά που το επιτρέπει η υπόθεση που κρίνουν, με εξαίρεση ίσως τον κατ' οίκον περιορισμό με ηλεκτρονική επιτήρηση που είναι ένα καινούργιο μέτρο που δεν έχει ακόμα δοκιμαστεί επαρκώς. Ωστόσο, οι δικηγόροι εκφράζουν ην ανησυχία ότι οι περιοριστικοί όροι χρησιμοποιούνται συχνά προληπτικά σε περιπτώσεις όπου ο κατηγορούμενος θα έπρεπε να έχει αφεθεί ελεύθερος χωρίς όρους.
7. **Ο αριθμός των αλλοδαπών σε προσωρινή κράτηση** είναι αρκετά υψηλός. Αυτό εξηγείται από την αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα και τη νόμιμη υποχρέωση να προσκομίζεται απόδειξη κατοικίας προκειμένου να εξεταστεί η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών όρων αντί της προσωρινής κράτησης.
8. **Τα άτομα που πάσχουν από εξάρτηση σε ναρκωτικές ουσίες** απολαύουν κάποιων εγγυήσεων ευνοϊκής μεταχείρισης εκ του νόμου. Ωστόσο, στην πράξη γραφειοκρατικά εμπόδια οδηγούν συχνά στη στέρηση της αναγκαίας θεραπείας που πρέπει να λάβουν και στην επιδείνωση της υγείας τους.
9. **Καλές πρακτικές** περιλαμβάνουν την ευρεία πρόσβαση στο φάκελο της υπόθεσης, η οποία σε γενικές γραμμές περιορίζεται μόνο χρονικά, το σεβασμό στα χρονικά όρια της προσωρινής κράτησης όπως τίθενται στο νόμο και το Σύνταγμα και την δυνατότητα υποβολής απεριόριστων αιτημάτων για την άρση της προσωρινής κράτησης. Ένα ακόμα θετικό στοιχείο της διαδικασίας είναι η δυνατότητα αυτεπάγγελτου διορισμού δικηγόρου σε όλες τις περιπτώσεις που μπορούν να οδηγήσουν στην επιβολή προσωρινής κράτησης, χωρίς περαιτέρω

προϋποθέσεις, οικονομικές ή άλλες. Αυτή η δυνατότητα, ωστόσο, δεν εκτείνεται στο στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης.

VIII. Προτεινόμενες λύσεις

Η Εθνική Ομάδα Εργασίας που συστήθηκε για την υλοποίηση του έργου συζήτησε τα παραπάνω συμπεράσματα και διατύπωσε προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που εντοπίστηκαν. Αυτές συνοψίζονται στις παρακάτω λύσεις:

1. **Το ζήτημα της αστυνομικής αυθαιρεσίας** πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω έρευνας στο πλαίσιο κάποιου άλλου προγράμματος, το οποίο θα διερευνήσει τις πρακτικές της αστυνομίας μέσα από πρωτογενή έρευνα, θα αναπτύξει στοχευμένα τις ικανότητες των αστυνομικών οργάνων και θα προχωρήσει σε παρεμβάσεις πολιτικής.
2. **Η νομική βοήθεια** μπορεί να βελτιωθεί με αλλαγές πολιτικής που θα στοχεύουν στη συμμετοχή περισσότερων δικηγόρων στο συγκεκριμένο πρόγραμμα. Αυτές οι αλλαγές θα πρέπει να περιλαμβάνουν και βελτιώσεις στη διαδικασία αποζημίωσης, η οποία επί του παρόντος υποφέρει από γραφειοκρατικά εμπόδια και καθυστερήσεις. Επιπλέον, θα πρέπει να συσταθούν μηχανισμοί για τους δικηγόρους που συμμετέχουν στη λίστα της νομικής βοήθειας για τις ποινικές υποθέσεις, οι οποίοι θα πρέπει να περιλαμβάνουν και τεστ δεξιοτήτων.
3. **Η ιδιωτικότητα** κατά το στάδιο της προδικασίας θα πρέπει να γίνει τμήμα του εθνικού δικαίου. Το ισχύον πλαίσιο θα πρέπει να μεταρρυθμιστεί ώστε να συμμορφώνεται με τα πρότυπα της οδηγίας για την πρόσβαση σε δικηγόρο.
4. Πρέπει να συσταθεί ένας εθνικός μηχανισμός για την πιστοποίηση **διερμηνέων**. Τα κριτήρια για τη συμπερίληψη στις σχετικές λίστες πρέπει να είναι αυστηρά και διασφαλίζουν την καλή ποιότητα της διερμηνείας για έναν διευρυμένο αριθμό γλωσσών. Επίσης, θα πρέπει να οργανωθούν εκπαιδευτικά σεμινάρια για διερμηνείς, ενδεχομένως μέσα από μια συνεργασία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και των Δικηγορικών Συλλόγων της χώρας.
5. **Οι αλλοδαποί**, οι οποίοι υπόκεινται δυσανάλογα σε προσωρινή κράτηση, πρέπει να διευκολύνονται στην απόδειξη της κατοικίας τους. Προσωρινές λύσεις, όπως η διαμονή σε κέντρα υποδοχής, πρέπει να γίνονται αποδεκτές ως τόποι κατοικίας και κατάλληλα έγγραφα προς χρήση στις διαδικασίες προσωρινής κράτησης πρέπει να παρέχονται.
6. Το πλαίσιο για τη **διάγνωση της εξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες** πρέπει να απλοποιηθεί και αν εξασφαλιστεί ότι η διαδικασία διασφαλίζει ότι τα τοξικοεξαρτημένα άτομα αντιμετωπίζονται ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.
7. Η χρήση **του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση** ως εναλλακτικού της προσωρινής κράτησης μέτρου πρέπει να μελετηθεί περαιτέρω προκειμένου να εντοπιστούν τα εμπόδια στην εφαρμογή του τα οποία επηρεάζουν την εμπιστοσύνη που του δείχνουν οι ανακριτές, οι εισαγγελείς, οι δικηγόροι και οι κατηγορούμενοι και να ενισχυθεί τελικά η χρήση του.

Αυτές οι αρχικές προτάσεις θα πρέπει να διερευνηθούν περαιτέρω και να αναπτυχθούν στα πλαίσια του παρόντος ή μελλοντικών έργων.

Αυτή η έκθεση έχει συνταχθεί με την οικονομική υποστήριξη του Προγράμματος «Δικαιοσύνη» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου φέρει την αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενό της, το οποίο με κανέναν τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντανακλά τις επίσημες απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.